

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA HISTORIE

PAVLA HAJTMAROVÁ

**Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Hrabové
v meziválečném období**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Karel Podolský

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje.

V Olomouci 26. 4. 2010

.....

Podpis

Chtěla bych poděkovat PhDr. Karlu Podolskému za odborné vedení práce a také všem, kteří mi umožnili přístup k archivním pramenům použitým v této práci, zejména panu Jaroslavu Ondrovi, faráři Českobratrské církve evangelické v Hrabové.

Obsah

Úvod	5-7
1. Čeští evangelíci na severozápadní Moravě před rokem 1918 a zdejší přestupové hnutí ve prospěch Českobratrské církve evangelické	8-20
1.1 Hnutí Pryč od Říma	8-10
1.2 Náboženské poměry na severozápadní Moravě před rokem 1918	10-13
1.3 Přestupové hnutí na Zábřežsku a Šumpersku po vzniku Československa	13-20
2. Vznik Farního sboru ČCE v Hrabové	21-24
3. Úloha obecního zastupitelstva v Hrabové při formování místního sboru ČCE a jeho podíl na hnutí Pryč od Říma	25-32
4. Změny v počtu členů sboru do r. 1938	33-36
5. Fungování farního sboru v Hrabové	37-43
5.1 Sborový život po opadnutí přestupového hnutí	37-42
5.2 Snahy Zábřehu o zřízení samostatného sboru	42-43
6. Výstavba hrabovského kostela a finanční stav sboru	44-53
6.1 Výstavba kostela v Hrabové	44-46
6.2 Finanční stav sboru	47-53
7. Vztahy s ostatními církvemi	54-56
8. Rok 1938 – Hrabová po jednáních v Mnichově	57-59
9. Rudolf Šedý	60-65
Závěr	66-67
Použité zkratky	68
Anotace	69
Prameny	70-72
Literatura	73-74
Summary	75
Přílohy	76-79

Úvod

Českobratrská církev evangelická stojí dosud u nás na rozdíl od římskokatolické církve poněkud stranou zájmu historiků. Zdrojem základních informací o ní jsou tak především publikace vydávané samotnou církví.¹ Jednu z možností, jak tuto mezeru zaplnit, představuje studium historie jednotlivých sborů této církve. Právě tímto směrem se ubírá i předkládaná práce, která si vytkla za cíl představit Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Hrabové u Zábřehu a jeho činnost v meziválečném období - od jeho vzniku po roce 1918 z tzv. hnutí Pryč od Říma až do roku 1938.

Charakter hrabovského sboru přitom určovala především skutečnost, že jej tvořili převážně bývalí příslušníci římskokatolické církve a že vznikl v oblasti, ze které se evangelictví v 17. století během rekatolizace téměř vytratilo. Na otázku, jak se s touto skutečností dokázal sbor vyrovnat, by měla odpovědět tato práce. Hlavní pozornost je přitom věnována dění v samotném sídle sboru, v obci Hrabová. Poněkud stranou zájmu zůstanou filiální sbory hrabovského farního sboru. Ty měly svoje vlastní staršovstva, tedy volená vedení sboru, která sama rozhodovala o záležitostech týkajících se života filiálních sborů, a s Hrabovou je spojoval především společný duchovní správce.

Prvotním cílem výzkumu bylo najít příčiny a zachytit průběh a výsledky přestupového hnutí ve prospěch Českobratrské církve evangelické v samotné Hrabové i na dalších místech politických okresů Zábřeh a Šumperk, jejichž území odpovídalo hranicím hrabovského farního sboru, dále pak zhodnotit úlohu obecního zastupitelstva v Hrabové při vzniku sboru a následně popsat náboženský život místních evangelíků v meziválečném období. Pozornost je věnována aktivitě sboru po opadnutí hnutí Pryč od Říma, vývoji počtu členů sboru, jeho stavební činnosti a hospodaření i vztahu k ostatním církvím, což by mělo vypovídat o tom, nakolik trvalé nakonec byly výsledky přestupového hnutí. Jak už bylo řečeno, dějiny sboru jsou dovedeny k roku 1938. Tehdy se po mnichovských jednáních hrabovský sbor ocitl na území odstoupeném Německu a v textu je naznačeno, s jakými těžkostmi se musel bezprostředně po záboru vyrovnat. Závěrečná kapitola potom přibližuje život vikáře Rudolfa Šedého, prvního hrabovského kazatele, jehož význam je při formování sboru v mnoha ohledech nedocenitelný.

¹ Např. Bednář, F.: *Památník českobratrské církve evangelické. Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha 1924; *Církev v proměnách času 1918-1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969; *Církev v proměnách času 1969-1999. Sborník Českobratrské církve evangelické*. Praha 2002; Fialová, E.: *Malý obrazový průvodce dějinami Českobratrské církve evangelické*. Praha 2008.

Náboženskému dění na Zábřežsku a Šumpersku v první polovině 20. století nebylo dosud věnováno příliš pozornosti. Pro tuto práci tak mohly být využity převážně jen ojedinělé studie publikované ve vlastivědných sbornících Severní Morava a Střední Morava. Pouze výjimečně se zmínky o zdejších náboženských poměrech vyskytují v sepsaných dějinách jednotlivých obcí, úroveň jejich zpracování je však značně rozdílná. Poněkud soustavněji se tomuto tématu věnoval pouze Josef Bartoš, který do sborníku Severní Morava přispěl dvěma studii reflektujícími existenci českých evangelíků na severozápadní Moravě² a který je rovněž autorem biografického hesla o Rudolfu Šedém v Biografickém slovníku Slezska a severní Moravy.³

Sekundární literatura tedy není ke zvolenému tématu v zásadě k dispozici, proto se jako nezbytné jeví studium archivních pramenů. Tato práce se opírá zejména o materiál uložený v archivu Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, v menší míře i archivu Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu. Jejich součástí jsou kroniky, protokoly ze schůzí staršovstva, staré členské seznamy, účetní knihy i korespondence s nadřizenými církevními orgány, s dalšími českobratrskými evangelickými sbory i s farními úřady jiných církví. To vše nám umožňuje nahlédnout do života sboru před sedmdesáti a více lety. Mnoho cenných informací o dění ve sboru obsahují i paměti vikáře Rudolfa Šedého, půl století uchovávané v opisech, které se před dvěma lety (2008) dočkaly svého vydání.⁴

Hnutí Pryč od Říma dokumentují zprávy v novinách vydávaných tehdy v Zábřehu a stojících názorově proti sobě, a to v Nové severní Moravě, listu Československé strany lidové, a v Moravském severu, jehož redaktory byli zejména učitelé a který inklinoval k podpoře českých nekatolických politických stran. O tehdejší dění vypovídají i materiály z archivu Okresního úřadu v Zábřehu, z něhož bylo využito zejména žádostí o spoluužívání římskokatolických kostelů, a Obecního úřadu v Hrabové, kde o náboženských poměrech v obci vypovídají zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva a obecní rady. Okrajově bylo použito i materiálů z římskokatolických farností, konkrétně z archivu Římskokatolického farního úřadu v Dubicku, jehož část je uložena ve Státním okresním archivu v Šumperku. Archivy Obecního úřadu v Hrabové a Farního úřadu v Dubicku však nejsou dosud zpracovány, práce s nimi proto byla obtížnější.

² Bartoš, J.: *Svébohov – kolébka novodobých evangelíků na severní Moravě*. In: Severní Morava, r. 47, sv. 89, 2005, s. 11-22; Bartoš, J.: *Mise evangelického vikáře Rudolfa Šedého ke krajanům na Volyni a Ukrajině*. In: Severní Morava, r. 40, sv. 72, 1996, s. 27-34.

³ *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 6. Ostrava 1996, s. 118.

⁴ Šedý, R.: *Paměti pana vikáře Šedého*. Benešov 2008.

O sboru v Hrabové a o evangelících na severozápadní Moravě přináší důležité informace i soudobé Věstníky synodního výboru, resp. synodní rady Českobratrské církve evangelické a publikace vydávané tehdy Státním statistickým úřadem – lexikony obcí a svazky Československé statistiky týkající se náboženského vyznání obyvatelstva a zpracované na základě výsledků sčítání lidu provedeného v letech 1921 a 1930.⁵

⁵ Vzhledem k tématu práce jsou relevantní tyto publikace Státního statistického úřadu: *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921*. Díl I. Československá statistika. Svazek 9. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 1). Praha 1924; *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl I. Československá statistika. Svazek 98. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 7). Praha 1934; *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1924; *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*. Praha 1935.

1. Čeští evangelíci na severozápadní Moravě před rokem 1918 a zdejší přestupové hnutí ve prospěch Českobratrské církve evangelické

1.1 Hnutí Pryč od Říma

Jak už bylo naznačeno v úvodu, vznik Farního sboru Českobratrské církve evangelické v Hrabové je úzce spjat s tzv. hnutím Pryč od Říma. Tímto pojmem se tradičně označují snahy po omezení vlivu římskokatolické církve probíhající od šedesátých let devatenáctého století v Rakousko – Uhersku.⁶ Cílem tohoto hnutí bylo oslabit, případně zcela vyloučit římskokatolickou církev z politického, kulturního i ekonomického života společnosti a státu a svůj výraz našlo například v podobě přijímaných zákonů nebo přestupového hnutí vyvolaného v Rakousku na konci 19. století velkoněmecky naladěnými Němci. V českých zemích se původně projevovalo zejména negativním postojem českých politických stran k politickému katolicismu. K odpůrcům silného vlivu církve ve společnosti patřili i mnozí příslušníci inteligence, zejména učitelé, kteří byli snad nejvíce omezováni kulturním vlivem římskokatolické církve ve státě.⁷

Mezi českým obyvatelstvem českých zemí se hnutí Pryč od Říma rozšířilo po zrodu samostatného československého státu. Tehdy se tradiční liberalismus a pokračující sekularizace české společnosti spojily s protihabsburským národním hnutím. V římskokatolické církvi byla spatřována významná opora bývalého vládnoucího režimu, což bylo způsobeno tradičním spojením habsburského státu, rodu a římskokatolické církve. Stát této církvi poskytoval ochranu, vedle toho ji však využíval ve svůj prospěch.⁸

V nejbouřlivější etapě tohoto hnutí, v letech 1918-1920, se do „boje“ proti římskokatolické církvi různou měrou zapojily všechny české nekatolické politické strany a řada organizací a institucí, včetně nekatolických církví.⁹ Výrazně ho tehdy živily historické reminiscence. Byly připomínány skutečné i údajné křivdy římskokatolické církve a Vatikánu vůči českému národu. Zároveň bylo hnutí Pryč od Říma odrazem všeobecné krize společnosti po první světové válce, která chtěla bořit autority a zmíněné hnutí jí to umožňovalo. V lidovém

⁶ Podobné tendence směřující k oslabení církví všeobecně probíhaly současně i v dalších zemích západního světa. Trapl, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*. In: *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko – Uherské monarchie v letech 1918-1938*. Olomouc 2001, s. 13.

⁷ *Tamtéž*, s. 13-15.

⁸ Trapl, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*. In: *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko – Uherské monarchie v letech 1918-1938*. Olomouc 2001, s. 13-29; Trapl, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918-1938*. In: *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno 2008, s. 177-182; Marek, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*. Brno 2005, s. 14-21; Marek, P.: *Církev a česká společnost v 19. a na počátku 20. století*. In: *Česko – slovenská historická ročenka*. Brno 2006, s. 144-154.

⁹ Trapl, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918-1938*. In: *Český politický katolicismus 1848-2005*, s. 181.

prostředí se tento radikalismus projevil v ničení kulturních památek, boření křížů a soch. Impulsem k tomuto jednání se stalo svržení Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí dne 3. listopadu 1918, který byl omylem považován za oslavnou připomínku bělohorské porážky. Pro politické subjekty bylo toto hnutí navíc vítanou příležitostí, jak oslabit konkurenci katolických politických stran.¹⁰

Viditelným výsledkem hnutí Pryč od Říma bylo početní oslabení římskokatolické církve; opustilo ji asi 1 750 000 osob. Největší část z nich přešlo do nově vzniklé Církve československé nebo zůstalo bez vyznání.¹¹ Českobratrská církev evangelická z tohoto počtu získala zhruba 100 000 nových členů.¹² Zmíněný úbytek zaznamenala římskokatolická církev mezi českým obyvatelstvem českých zemí. Katolickou církev opustilo jen asi 15 000 československých Němců, protože, jak už bylo uvedeno výše, toto hnutí bylo motivováno výrazně nacionálně. Slovensko jím nebylo zasaženo vůbec.¹³

Po vzniku Československa došlo také v našem prostředí k důležitým změnám mezi existujícími církvemi. Snaha kněží sdružených v Jednotě československého katolického duchovenstva o reformu římskokatolické církve, která se tehdy i v souvislosti s protikatolickým hnutím nacházela v krizi, nakonec vedla k rozštěpení církve. Poté, co byly reformní návrhy papežem a domácí církevní hierarchií zamítnuty, ustanovila dne 8. ledna 1920 radikální část kněžstva novou Československou církev.¹⁴

Po vzniku samostatného československého státu se také završily snahy o národnostní rozdělení tolerančním patentem povolených evangelických církví augsburského (luterského) a helvétského (reformovaného) vyznání. Generální sněm českých evangelíků augsburského a helvétského vyznání, konaný v Praze ve dnech 17. – 18. prosince 1918, rozhodl o jejich spojení v nově ustanovené Českobratrské církvi evangelické, která se přihlásila k tradici české reformace a přijala Českou konfesi z roku 1575 a bratrské vyznání z roku 1662.¹⁵ Rozdělení Těšínska mezi Polsko a Československo vedlo ke vzniku Augsburgské evangelické církve ve východním Slezsku, ve které měli převahu nacionálně orientovaní Poláci. Němečtí evangelíci

¹⁰ Trapl, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*. In: Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko – Uherské monarchie v letech 1918-1938. Olomouc 2001, s. 13-29; Trapl, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918-1938*. In: Český politický katolicismus 1848-2005. Brno 2008, s. 177-182; Marek, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*. Brno 2005, s. 14-21.

¹¹ Údaj se vztahuje ke sčítání lidu v roce 1930. Trapl, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*. In: Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko – Uherské monarchie v letech 1918-1938. Olomouc 2001, s. 27.

¹² Fialová, E.: *Malý obrazový průvodce dějinami Českobratrské církve evangelické*. Praha 2008, s. 44.

¹³ Trapl, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918-1938*. In: Český politický katolicismus 1848-2005. Brno 2008, s. 179.

¹⁴ O tom blíže Marek, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*. Brno 2005.

¹⁵ Říčan, R.: *Jak došlo k sjednocení českých církví augsburského vyznání a helvétského vyznání roku 1918*. In: *Církev v proměnách času*. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické. Praha 1969, s. 9-15.

se na sjezdu v Trnovanech dne 26. října 1919 spojili do Německé evangelické církve, která se přihlásila k augsburské konfesi.¹⁶

1. 2 Náboženské poměry na severozápadní Moravě před rokem 1918

Ačkoli bylo kdysi Zábřežsko poměrně důležitým centrem Jednoty bratrské¹⁷, před rokem 1918 na území politických okresů Zábřeh a Šumperk již téměř žádní evangelíci české národnosti nežili. Pouze v podhorské obci Svěbohov, vzdálené 5 kilometrů severně od Zábřehu, vznikl v roce 1860 filiální reformovaný sbor, jehož mateřský sbor byl až v Olomouci.

Počátky skupinky svěbohovských evangelíků leží v polovině 18. století a jsou spojeny s tajnými čtenáři bible. V roce 1752 se do této obce přišel Antonín Hecl (Anton Hetzl) ze Šumvaldu pocházející zřejmě z rodiny tajných evangelíků¹⁸, který si sebou přinesl od otce věnovanou náboženskou knihu, pravděpodobně bibli. V té si pak čítal a tajil ji i před svojí manželkou, věrnou katoličkou. Žena ji však jednou objevila, její nález ohlásila faráři a kniha pak byla úředně zabavena. To už se ale k otcově víře přidal i syn Florián, který v Praze zakoupil českou Melantrichovu bibli z roku 1549. Kolem ní se pak vytvořila ve Svěbohově skupinka čtenářů, ke které se skrze příbuzenské vztahy připojili i jednotlivci ze Zborova a z Rovenska. Po vydání tolerančního patentu v roce 1781 sice bylo evangelické náboženství augsburského a helvétského vyznání povoleno, nikoliv však zrovnoprávněno.¹⁹ Místní evangelíci byli ve Svěbohově i nadále od úřadů a katolických sousedů napadáni a pronásledováni.²⁰ Ke své církevní příslušnosti se veřejně přihlásili - v reformovaném evangelickém sboru v Čermné na Chrudimsku, což byl Svěbohovu nejbližší sbor - teprve po roce 1848, který přinesl uvolnění i v náboženských otázkách. V roce 1858 si svěbohovští evangelíci založili na pozemku, darovaném jedním členem církve, vlastní hřbitov a o dva roky později vznikl ve Svěbohově filiální reformovaný evangelický sbor farního sboru ve Vanovicích. V roce 1861 si místní evangelíci s vydatnou podporou přátel vystavěli na stráni za vesnicí i malý kostelík. Později ještě zakoupili uprostřed vsi dům, který byl upraven na

¹⁶ Marek, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*. Brno 2005, s. 9-12.

¹⁷ Náboženské poměry na Zábřežsku a Šumpersku ve vzdálenější minulosti viz *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk 1993, s. 102-105.

¹⁸ Je možné, že byl německé národnosti, což ale tehdy ještě nehrálo významnější roli. Samotný Svěbohov byl čistě českou obcí, tehdy zde nežila ani jedna osoba německé národnosti. Bartoš, J.: *Svěbohov – kolébka novodobých evangelíků na severní Moravě*. In: *Severní Morava*, r. 47, sv. 89, 2005, s. 11-12.

¹⁹ To přinesl až tzv. protestantský patent vydaný v r. 1861.

²⁰ Bartoš, J.: *Svěbohov – kolébka novodobých evangelíků na severní Moravě*. In: *Severní Morava*, r. 47, sv. 89, 2005, s. 11-22.

shromažďovací místnost a byt pro kazatele. V roce 1906 byl Svébohov přefarěn k nově vzniklému reformovanému farnímu sboru v Olomouci.²¹

Duchovně o svébohové evangelíky nejprve pečovali faráři z Čermné, poté z Vanovic, od uvedeného roku 1906 z Olomouce. V roce 1908 přišel do Svébohova Rudolf Šedý, tehdy ještě diakon. Místní evangelíci pocházeli z chudých poměrů a vlastního kazatele nemohli sami udržovat. S tím jim pomáhala řada zahraničních přátel, které sboru získal František Prudký, olomoucký farář a původně diasporní kazatel vanovického sboru určený i ke službě ve Svébohově, a další faráři.²²

V roce 1900 měl Svébohov 767 obyvatel a 35 z nich bylo evangelického vyznání.²³ V politickém okresu Zábřeh tehdy žili i další evangelíci, většinou se ale zřejmě jednalo o osoby německé národnosti.²⁴ V Postřelmově v uvedeném roce žilo 13 evangelíků a jen dvě osoby v obci byly německé národnosti, tudíž zde žilo nejméně 11 českých evangelíků. V Rovensku se k evangelickému vyznání hlásilo 8 osob a všichni obyvatelé obce byli české národnosti, v Drozdově 13 - rovněž Drozdov byl čistě českou obcí – a v Jedlí 6, tři osoby v obci přitom byly německé národnosti. To znamená, že v roce 1900 tvořilo celý filiální sbor ve Svébohově alespoň 70 osob.²⁵ V ostatních obcích, v nichž žili další evangelíci, už se pravděpodobně jednalo o osoby německé národnosti,²⁶ tak jako v případě Zábřehu, v němž se tehdy k evangelickému vyznání hlásilo 64 osob,²⁷ přičemž kronika Filiálního českobratrského evangelického sboru v Zábřehu uvádí, že ve městě žila před válkou jen jedna česká evangelická rodina.²⁸ Osoby evangelického vyznání žijící v politickém okresu Šumperk pocházely z německých obcí, je proto zbytečné uvádět jejich počty.²⁹ Jednalo se zřejmě o německé evangelíky, pokud tu žili i nějací čeští, pak nevykazovali žádnou aktivitu. Ani archivní prameny v Hrabové nebo v Zábřehu se o nich nezmiňují.

²¹ *Tamtéž*.

²² *Tamtéž*, s. 17-18; Kronika evangelického českobratrského sboru ve Svébohově, nestr., v držení sboru ve Svébohově.

²³ *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek IV. Ostrava 1974, s. 181-182.

²⁴ V roce 1900 žilo v p. o. Šumperk 316 evangelíků a v p. o. Zábřeh 241 evangelíků. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek IV. Ostrava 1974, s. 28, 128.

²⁵ *Tamtéž*, s. 171, 177, 152, 271.

²⁶ V Sudkově v roce 1900 žilo 5 osob evangelického vyznání a početná německá menšina, v Krumpachu 9 (33 osob německé národnosti v obci), v Hoštejně 4 (21 osob německé národnosti), v Hrabové 7 (50 osob německé národnosti), ve Stavenici 1 (4 osoby německé národnosti), v Mohelnici 13 (německá většina), v Květíně 1 (v celé obci žilo jen 6 Čechů, jinak německá obec), na Mírově 33 (německá většina), v Šilperku 1 (německá většina) a v Červené Vodě 18 (německá většina). *Tamtéž*, s. 180, 147, 154, 155, 214, 187, 198, 205, 228 a 238.

²⁷ *Tamtéž*, s. 141. V Zábřehu tvořili do roku 1918 většinu obyvatel německé národnosti. To se změnilo připojením české obce Krumpach.

²⁸ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Zábřeze, s. 7.

²⁹ *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek IV. Ostrava 1974, s. 25-140.

Evangelíci německé národnosti měli před válkou své sbory v Zábřehu a také v Šumperku. Šumperský sbor vznikl v roce 1863 jako filiálka brněnského augsburského sboru. V roce 1874 si zdejší evangelíci vystavěli vlastní kostel a od roku 1899 byli samostatnou farností.³⁰ V Zábřehu stála za vznikem místního sboru augsburského vyznání podnikatelská rodina Brassů. Wilhelm Brass (1819 – 1897) pocházel z Pruska a do Zábřehu se přestěhoval v roce 1856. Zde vybudoval místní největší textilní závod a stal se společníkem řady dalších německých podniků.³¹ Také Hermann Schefter, majitel druhé největší textilky v Zábřehu, byl evangelického vyznání.³² Kolem rodiny Brassů se pak soustředila skupina místních německých evangelíků. Brassové byli hlavními podporovateli německých evangelických sborů na severní a střední Moravě, dali vystavět kostel v Zábřehu a byli i hlavními donátory červeného kostela v Olomouci. Zde se také pokusili zabránit vzniku farního reformovaného sboru, který v té době tvořili Češi.³³

V Zábřehu si němečtí evangelíci založili v roce 1894 nejprve vlastní hřbitov, od roku 1900 tu fungovala kazatelská stanice, v roce 1905 přeměněná na filiální sbor. Farní sbor tehdy už Německé evangelické církve byl v Zábřehu zřízen v roce 1919. Kostel a fara zde byly postaveny už v roce 1902.³⁴ V Mohelnici měli němečtí evangelíci ještě modlitebnu.³⁵

Aby byl obraz o náboženském vyznání zdejšího obyvatelstva úplný, je třeba zmínit i Farní úřad starokatolické církve v Šumperku a modlitebnu této církve v Červené Vodě³⁶ a židovskou náboženskou obec v Úsově, v Lošticích, která byla později přenesena do Mohelnice, a v Šumperku.³⁷ Menší povolené evangelické církve tu před válkou nepůsobily.³⁸

Pozornost si ještě zaslouží tehdejší náboženské poměry v obci Písařov. Zde žilo několik rodin, kterým se říkalo starověrci. Tito lidé formálně patřili k římskokatolické církvi, ale byli přesvědčeni, že pravým náboženstvím je židovství. To se projevovalo například v tom, že světili sobotu a někteří se dali pohřbít i na židovském hřbitově v Úsově. Část ze starověrců navíc vytvořila spiritistický kroužek, jehož členové se scházeli v sobotu večer, aby zpěvem

³⁰ Vlastivěda šumperského okresu. Šumperk 1993, s. 105.

³¹ *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 11. Ostrava 1998, s. 18-19.

³² Šedý, R.: *Paměti pana vikáře Šedého*. Benešov 2008, s. 265.

³³ Bartušek, J.: *Jak se čeští a němečtí evangelíci na přelomu 19. a 20. století spolu hašteřili*. In: *Střední Morava*, r. 9, č. 16, 2003, s. 92-99.

³⁴ Vepřková M.: *Náboženské poměry v Zábřeze na Moravě 1918-1950*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. Olomouc 2002, s. 84.

³⁵ *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek IV. Ostrava 1974, s. 191.

³⁶ Starokatolická církev byla rovněž tvořena převážně osobami německé národnosti.

³⁷ *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk 1993, s. 105-106; *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek IV. Ostrava 1974, s. 238.

³⁸ Náboženské složení obyvatelstva v roce 1900: p. o. Šumperk: 76 724 katolíků, 316 evangelíků, 187 židů, jiného vyznání 878, bez vyznání 0; p. o. Zábřeh 70 038 katolíků, 241 evangelíků, 425 židů, jiného vyznání 27, bez vyznání 0. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek IV. Ostrava 1974, s. 28, 128.

modliteb a žalmů uváděli do transu médium, skrze které promlouvali s duchy zemřelých. Starověrci se pak během přestupového hnutí přihlásili do ČCE, některé své staré zvyky si ale i nadále podrželi.³⁹

1. 3 Přestupové hnutí na Zábřežsku a Šumpersku po vzniku Československa

Jestliže Miloš Trapl uvádí⁴⁰, že přestupové hnutí probíhalo ve dvou hlavních vlnách, z nichž první nastala bezprostředně po 28. říjnu 1918 a druhá v roce 1920 následkem ztroskotání snah o reformu římskokatolické církve, pak pro severozápadní Moravu platí pravděpodobně druhý případ. Až do jara 1920 zde zřejmě mnoho osob římskokatolickou církev neopustilo.⁴¹

Filiální sbor ve Svěbohově tvořilo ještě před válkou pouze 80 – 90 osob⁴². K přestupům do evangelické církve nedocházelo. Pouze v roce 1918, ještě za války, přestoupila k evangelické církvi reformovaného vyznání rodina staničního mistra z Postřelmova a jedna žena ze Zborova.⁴³ Na konci války se přišel na bohoslužby do Svěbohova podívat advokát Richard Indra s rodinou, který se následně stal prvním poválečným starostou Zábřehu. K Českobratrské církvi evangelické se ale nepřidal. Římskokatolickou církev sice opustil, avšak zůstal bez vyznání, dokonce působil v zábřežské Volné Myšlence, což byl ateistický spolek. Svěbohov sice začali posléze pravidelně navštěvovat Josefa Černochová, učitelka z dívčí měšťanky v Zábřehu, lékárník Julius Pospíšil a knihkupec Joža Malý, ale bezprostředně po vzniku Československa zde příliv věřících do Českobratrské církve evangelické nenastal.⁴⁴ Prvním nově přistoupivším členem se stala až v červnu 1919 zmíněná Josefa Černochová a v říjnu tohoto roku Joža Malý.⁴⁵ Zřejmě tu dosud nebylo ani mnoho osob, které by opustily římskokatolickou církev a zůstávaly bez vyznání, ať už z toho důvodu, že se s jakýmkoli náboženstvím definitivně rozešly, nebo, že prozatím nevěděly, ke které církvi by se měly přidat, když je římskokatolická církev zklamala. Rudolf Šedý, duchovní

³⁹ Šedý, R.: *Paměti pana vikáře Šedého*. Benešov 2008, s. 135; Jurenka, J.: *Písařov. Minulost obce*. Písařov 2003, s. 55-57.

⁴⁰ Trapl, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*. In: *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko – Uherské monarchie v letech 1918-1938*. Olomouc 2001, s. 22.

⁴¹ Dokládá to jednak kniha přístupů k ČCE v archivu Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/1: Kniha přístupů 1918-1921, jednak to naznačují tehdejší zprávy z Moravského severu a Nové severní Moravy. Nicméně přesný počet osob, které tehdy zůstaly bez vyznání, by bylo potřeba zjistit u jednotlivých římskokatolických farních úřadů nebo v archivu okresní politické správy, kam se zasílaly výstupní formuláře, pokud chtěl člověk opustit dosavadní církev.

⁴² Bednář, F.: *Památník českobratrské církve evangelické. Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha 1924, s. 445.

⁴³ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/1: Kniha přístupů 1918-1921, nestr.

⁴⁴ Šedý, R.: *Paměti pana vikáře Šedého*. Benešov 2008, s. 115.

⁴⁵ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/1: Kniha přístupů 1918-1921, nestr.

správce Filiálního sboru Českobratrské církve evangelické ve Svěbohově, si tak v této době mohl dovolit odjet i na krátkodobou výpomoc do jižních Čech, kde přestupové hnutí už začalo.⁴⁶

Bezprostředně po vzniku republiky se hnutí Pryč od Říma na Zábřežsku a Šumpersku omezovalo hlavně na spory mezi zastánci a odpůrci zákonů navrhovaných v Národním shromáždění, ve kterém se jednalo zejména o odluce církve od státu, o úpravě manželského práva zrovnoprávněním občanských sňatků s církevními a povolením rozvodů či o úpravě školních zákonů a povolení konat pohřby žehem.⁴⁷ Z řady zdejších obcí byly do parlamentu zasílány petice podporující, nebo naopak odmítající tyto návrhy.

Nejvíce emocí na severozápadní Moravě vyvolaly výnosy ministerstva školství o bezkonfesijní škole,⁴⁸ ve které už neměla být zvýhodňována žádná z církví a náboženství se mělo stát soukromou záležitostí žáků a vyučujících. Učitelé a děti se už nemuseli ve škole modlit, vyučující už také žáky nemuseli doprovázet na církevní obřady. Učiteléské konference rozhodovaly o výzdobě tříd náboženskými symboly a odstraňovaly z učeben kříže, které byly symbolem pouze římskokatolické církve, ale ostatních církví nikoli. Proti tomu zde na řadě míst protestovali katoličtí duchovní a rodiče žáků. Představitelům českých nekatolických politických stran na druhou stranu vadilo, že lidové jednoty, místní organizace ČSL, v řadě obcí zakládají faráři a kaplani a že kazatelen v kostelech je využíváno pro politickou agitaci.

Do roku 1920 se hnutí Pryč od Říma na Zábřežsku a Šumpersku do značné míry omezovalo na skupiny obyvatelstva vystupujících proti římskokatolické církvi už za Rakousko – Uherska, tedy na učitele a politicky činné osoby, často známé svou národně orientovanou prací. Na chování zdejších učitelů si dokonce stěžoval v roce 1922 v Národním shromáždění i poslanec Československé strany lidové František Navrátil.⁴⁹ I osoby, které v této fázi vstupovaly do Českobratrské církve evangelické, patřily ke dvěma vymezeným skupinám – učitelka Černochová; lékárník Julius Pospíšil, druhý poválečný starosta Zábřehu; Joža Malý, rovněž starosta Zábřehu, neúnavný vlastenecký pracovník a známá postava veřejného života na Zábřežsku celé první poloviny dvacátého století.⁵⁰

⁴⁶ Šedý, R.: *Paměti pana vikáře Šedého*. Benešov 2008, s. 129-131. Pracoval tam zřejmě někdy v první polovině r. 1920.

⁴⁷ Marek, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*. Brno 2005, s. 14-19.

⁴⁸ Trapl, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*. In: *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko – Uherské monarchie v letech 1918-1938*. Olomouc 2001, s. 20.

⁴⁹ SOKA Šumperk, fond Farní úřad Dubicko, Škola 1920-1925 – Dotaz poslance Františka Navrátila a soudruhů k panu ministru školství a národní osvěty o urážlivém protináboženském chování učitele Františka Velcla v Bohuslavicích u Zábřeha.

⁵⁰ O Jožovi Malém viz např. *Zábřeh – 750 let*. Zábřeh 2004, s. 118-119.

Teprve v roce 1920 začali na některých místech Zábřežska obyvatelé hromadně opouštět římskokatolickou církev a vstupovat do nově ustanovené Církve československé i do zde dosud málo rozšířené Českobratrské církve evangelické. V tomto roce se zde přestupové hnutí rozšířilo i mezi ostatní skupiny obyvatelstva. Vedle ztroskotání reformních snah v římskokatolické církvi v tom svou úlohu sehrálo jistě i panující sociální napětí na Zábřežsku. V roce 1920 zde byla stále špatná zásobovací situace, dělníci žádali vyšší mzdy, rolníci odmítali prodávat své obilí pod cenou a k tomu se přidávaly i národnostní třenice.⁵¹ Na Zábřežsku tedy panovalo ovzduší, které k radikálním činům, jakým byla i změna dosavadní církevní příslušnosti, přímo vybízelo. Na zdejší dění měly navíc dopad i střety mezi příslušníky římskokatolické církve a Církve československé, k nimž docházelo na Litovelsku od září 1920.⁵²

Na severozápadní Moravě se činnost Českobratrské církve evangelické mimo Svěbohov omezovala do roku 1920 pouze na samotné město Zábřeh. Jak už bylo uvedeno, k prvním přestupům docházelo právě zde. Zábřeh byl také prvním místem mimo Svěbohov, kde se v poválečné době začaly pravidelně konat českobratrské evangelické bohoslužby. Vůbec poprvé se tak stalo po přednášce Antonína Boháče, vysokého státního úředníka a zároveň člena synodního výboru ČCE⁵³, která se konala v Zábřehu 30. srpna 1919.⁵⁴ Vikář Rudolf Šedý ze Svěbohova a někteří další českobratrští evangeličtí faráři byli také opakovaně zváni do zábřežské lidové školy, aby zde přednášeli o svých cestovatelských zážitcích, a farář Kamil Nagy ze sboru ve Vanovicích byl pozván jako řečník ke vzpomínkové slavnosti výročí bělohorské porážky českých stavů pořádané 9. listopadu 1919 v aule zábřežského gymnázia.⁵⁵

Zájmu o Českobratrskou církev evangelickou přitom mohla na Zábřežsku napomáhat i českobratrská minulost města. V Zábřehu byl významný sbor Jednoty bratrské⁵⁶ a čeští bratři zde měli i svoji školu. V Zábřehu se také narodila první manželka Jan Ámose Komenského Magdalena Vizovská a zdejším rodákem byl i Jiří Strejc, bratrský spisovatel a jeden

⁵¹ SOKA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, sign. Pres 324/1920, inv. č. 41; sign. Pres 324/1921, inv. č. 42 – informační zprávy za rok 1920 a 1921 Okresního hejtmantství/Okresní politické správy v Zábřeze Předsednictví Zemské správy politické v Brně.

⁵² Tamtéž. Dokládají to i zprávy otiskované tehdy v Moravském severu a v Nové severní Moravě. O pokusu o zabránění římskokatolického kostela příslušníky Církve československé v Litovli viz Marek, P.: *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica, r. 22, sv. 34, 2008, s. 59-73.

⁵³ Synodní výbor byl nejvyšší správní orgán ČCE. V roce 1931 byl přejmenován na synodní radu a tak se nazývá dodnes.

⁵⁴ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Zábřeze, s. 8-9; Zábřežské zprávy. Moravský sever, 5. září 1919, r. 19, č. 38, s. 3.

⁵⁵ Zábřežské zprávy. Moravský sever, 14. listopadu 1919, r. 19, č. 48, s. 3.

⁵⁶ Doložen od r. 1561. Zábřeh – 750 let. Zábřeh 2004, s. 14.

z překladatelů Bible kralické.⁵⁷ O některých kostelích v okolí se dokonce mezi lidmi věřilo, že byly vystavěny českými bratry.⁵⁸

I přes všechny tyto příznivé okolnosti se ale evangelictví mezi českými obyvateli Zábřehu příliš nerozšířilo. Zábřeh zůstal výrazně katolický a Československá strana lidová zde byla po celé meziválečné období nejsilnějším politickým subjektem. Skupinka zdejších členů Českobratrské církve evangelické čítala v roce 1921 asi 56 osob⁵⁹ a tvořila ji zejména střední třída. Vedle už uvedených jmen se členem ČCE stal i zábřežský ředitel gymnázia Rudolf Schenk nebo místní okresní soudce. Ve třicátých letech žilo v Zábřehu asi 200 - 250 osob českobratrského evangelického vyznání, z nichž část tvořili přistěhovalci.

K hromadným přestupům k Českobratrské církvi evangelické došlo až v letech 1920-1922 v několika obcích zábřežského politického okresu. Prvním takovým místem byla obec Hrabová, nacházející se 7 kilometrů od Zábřehu, ve které se k Českobratrské církvi evangelické zároveň přihlásilo i nejvíce osob.

Dne 6. července 1920 měl v Hrabové přednášku o mistru Janu Husovi zábřežský učitel František Hlupý. Upálení mistra Jana Husa bylo jedním z nejčastějších argumentů pro doklad chované nepřívětivosti římskokatolické církve vůči českému národu a Hlupého přednáška vzbudila mezi posluchači vzrušení. Bezprostředně po ní dal tehdejší hrabovský starosta Jan Chlebníček na radu svého syna obecním poslem vybubnovat, že ti, kdo chtějí římskokatolickou církev opustit, mají přijít do obecní kanceláře, kde se jim vyhotoví potřebné listiny. V následujících dnech se na 200 osob z Hrabové rozhodlo pro rozchod s katolickou církví. Vystoupit z církve hodlali i občané ze sousedního dva kilometry vzdáleného Dubicka. Právě Dubicko bylo prvním místem, kam 11. července 1920 zamířil vikář Českobratrské církve evangelické Rudolf Šedý ze Svěbohova ve snaze představit svoji církev.⁶⁰

V Dubicku se však obyvatelé více přikláněli k Církvi československé. Rudolf Šedý proto hrabovskému účastníkovi své přednášky nabídl, že by zašel i do Hrabové. Svůj záměr realizoval hned následujícího dne, tedy 12. července 1920. Jeho vystoupení ve zdejší obecní kanceláři přítomné posluchače zaujalo, proto byla dojednána další schůzka. Na ní pak Rudolf Šedý navrhl, aby se v Hrabové vykonaly i českobratrské evangelické bohoslužby. K tomu

⁵⁷ Tamtéž, s. 14, s. 19 a 127.

⁵⁸ Sobek, J.: *Dějiny Dubicka od roku 1918 do současnosti*. Šumperk 2003, s. 17; Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/4: Dějiny sboru, památky bratří 1925 – Paměti sepsané Janem Pavlíkem, výměníkem na čísle 17 v Hrabové, narozeného v roce 1859, nestr.

⁵⁹ Věstník synodního výboru českobratrské církve evangelické, r. 4, 1922, č. 2, s. 26.

⁶⁰ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, nestr; Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/2: Počátky práce, adresáře 1920-1924.

došlo 27. července v zahradě za sokolovnou a kázal při nich už zmiňovaný Kamil Nagy z Vanovic, který tenkrát na Zábřežsku při řadě příležitostí působil jako slavnostní řečník a při svých přednáškách zároveň posluchačům představoval Českobratrskou církev evangelickou. Od této chvíle se v Hrabové konaly bohoslužby každých 14 dní, od října 1920 už každý týden. V neděli večer se vyučoval zpěv českobratrských písní, protože místní žádné neznali a místo nich při prvních bohoslužbách zpívali vlastenecké písně, včetně československé hymny, což ještě umocňovalo propagovaný národní charakter Českobratrské církve evangelické. Zároveň probíhaly debaty o náboženství a vykládala se bible.⁶¹ Dne 15. srpna, tedy pouhý měsíc po prvním setkání Rudolfa Šedého s obyvateli Hrabové, bylo přijato do Českobratrské církve evangelické prvních 58 osob z Hrabové a 1 žena z Dubicka.⁶² Počet nových příslušníků ČCE nadále rostl. Do konce roku 1920 už bylo v Hrabové přes 200 členů ČCE. Osm osob církve získala i v sousední Leštině a 20 osob v Dubicku, několik jednotlivců pak i v dalších obcích.⁶³

V roce 1921 přestupy pokračovaly a členů evangelické církve rychle přibývalo i na vzdálenějších místech. V tomto roce na Zábřežsku a Šumpersku hnutí Pryč od Říma vrcholilo v souvislosti s prvním sčítáním lidu v Československé republice, které část místních občanů pojímala jako jakési referendum o tom, jakou úlohu bude mít římskokatolická církev v novém státě. V týdnech předcházejících datu ohlášeného sčítání byla na téma „sčítání lidu a náboženství“ konána řada přednášek a Zábřežsko bylo doslova zasypáváno letáky vyzývajícími k opuštění římskokatolické církve nebo k dalšímu setrvání uvnitř této církve.⁶⁴

V Hrabové se nakonec přidala k Českobratrské církvi evangelické více než polovina obyvatel obce a to všech věkových kategorií, výjimkou nebyli lidé starší sedmdesáti let. Členem církve se stal i místní řídící učitel Antonín Ptáček a polovina zdejších sedláků, včetně toho největšího v obci, Antonína Žváčka. Naopak v sousedním Dubicku se téměř polovina občanů stala členy Církve československé.

Hrabová, Dubicko a Bohuslavice, kde se také větší počet osob přidal k Církvi československé, spolu tvořily jednu římskokatolickou farnost, v níž bylo shodou okolností přestupové hnutí na Zábřežsku vedle Loštic a jeho okolí nejsilnější⁶⁵ a hnutí Pryč od Říma tu mělo nejbouřlivější průběh. V okolí těchto tří obcí se vyskytlo i několik případů poboření

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/1: Kniha přístupů 1918-1921, nestr.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Viz tehdejší Moravský sever a Nová severní Morava.

⁶⁵ V Lošticích se do roku 1930 přidala k CCŠ třetina obyvatel města a značné početní zisky tato církev zaznamenala i v několika sousedních obcích viz *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek IV. Ostrava 1974, s. 201.

soch a křížů, což byl na Zábřežsku jinak ojedinělý jev. V Hrabové byla svržena socha sv. Jana Nepomuckého a soška Panny Marie, v Dubicku pískovcový kříž.⁶⁶ Napětí v dubické farnosti pak vyvrcholilo 8. května 1921 bitkou mezi členy Církve československé, k nimž se přidalo i několik členů ČCE z Hrabové⁶⁷, a místními katolíky o užívání farního římskokatolického kostela v Dubicku.⁶⁸

Je otázkou, proč právě v Hrabové a v Dubicku mělo přestupové hnutí takový ohlas. Jisté náznaky ukazují k tomu, že farníci byli již delší dobu nespokojeni se svými duchovními správci v Dubicku. To, že se farář Ferdinand Zajíc, který v Dubicku působil už před Velkou válkou, potřebám svých farníků příliš nevěnoval, naznačují například vzpomínky Jana Pavlíka, člena Českobratrské církve evangelické z Hrabové. Ten uvádí, - ačkoli je objektivita jeho slov zpochybnitelná - že pokud věřící žádali o sloužení mše v Hrabové, muselo se jít až do Olomouce a patřičně zaplatit. O chování Ferdinanda Zajíce za války se zmiňuje, že „*náš pan děkan říkal, že si to lidé zasloužili (tj. válku), že může být taková matka šťastná, když tam padne syn nebo muž dětem, tím má větší zásluhy; pořád se zpívalo zachovej nám lumpy*“ (tj. Habsburky).⁶⁹

V roce 1919 přišel do Dubicka mladý kaplan Josef Horáček, který se snažil čelit rozpadu dubické farnosti a jemuž se podařilo část místních katolíků aktivně zapojit do náboženského života, například skrze spolky, jako byla Mariánská družina, Orel nebo Omladina, které ve všech třech obcích zakládal.⁷⁰ K dosavadním nespokojencům ale pravděpodobně zaujal nekompromisní postoj. Navíc v Dubicku, Bohuslavicích i v Hrabové založil lidové jednoty, čímž si proti sobě popudil místní představitele jiných politických stran. Počinání Josefa Horáčka tak zřejmě následně vedlo k tomu, že římskokatolickou církev opustila téměř polovina všech zdejších farníků. Při sčítání lidu v roce 1921 v Hrabové zůstalo v římskokatolické církvi jen 396 osob. K evangelictví se přihlásilo 401 osob a 21 obyvatel zůstalo bez vyznání. V Bohuslavicích tehdy bylo 334 katolíků, 211 členů Církve československé a 10 osob bez vyznání a v Dubicku 515 katolíků, 12 evangelíků, 391 členů Církve československé, 1 osoba židovského vyznání a 13 osob zůstalo bez vyznání.⁷¹

⁶⁶ Hampl, V.: *Náboženské nepokoje 20. let 20. století v Dubicku a okolí*. In: Střední Morava, r. 4, č. 6, 1998, s. 23.

⁶⁷ K boji o dubický kostel. *Nová severní Morava*, 29. září 1922, r. 4, č. 40, s. 3.

⁶⁸ O tom více Hampl, V.: *Náboženské nepokoje 20. let 20. století v Dubicku a okolí*. In: Střední Morava, r. 4, č. 6, 1998, s. 23-37.

⁶⁹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/4: Dějiny sboru, památky bratří 1925 – Paměti sepsaný Janem Pavlíkem, výměníkem na čísle 17 v Hrabové, narozeného v roce 1859, nestr.

⁷⁰ Sobek, J.: *Dějiny Dubicka od roku 1918 do současnosti*. Šumperk 2003, s. 18.

⁷¹ *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1924, s. 76.

Jaké důvody vedly obyvatele Bohuslavic a Dubicka k tomu, že se přidali k Církvi československé, zatímco většina Hrabové přestoupila k Českobratrské církvi evangelické, to je dnes obtížné určit. Odlišný postoj k náboženským otázkám však tyto tři obce zaujaly už v prosinci 1919. Obecní zastupitelé Bohuslavic a Dubicka tehdy uposlechli výzvy Jednoty katolického duchovenstva, která se obracela na lid, aby žádal bohoslužby v české řeči, a na farní úřad v Dubicku takové žádosti jménem obce skutečně poslali.⁷²

Jak se v meziválečném období změnila náboženská struktura obyvatelstva Zábřežska a Šumperska a jakých výsledků nakonec zdejší přestupové hnutí dosáhlo, to uvádějí následující tabulky⁷³:

Sčítání lidu 1921

Církev ⁷⁴	1	2	3	4	5	6	7
Zábřeh	26 639	1 002	149	18	1 314	45	966
Mohelnice	21 586	235	84	10	1 111	215	211
Šilperk	14 325	42	40	55	112	12	165
Pol. okres	62 550	1 279	273	83	2 537	272	1 342

Církev ⁷⁵	1	2	3	4	5	6	7
Šumperk	43 714	149	485	1215	231	210	394
S. Město	15 487	7	50	9	4	13	10
Vízmberk	12 830	0	110	386	2	13	3
Pol. okres	72 031	156	645	1 610	237	236	407

⁷² SOKA Šumperk, fond Farní úřad Dubicko, Ex pastoratione – dopis od Obecního úřadu v Dubicku Farnímu úřadu v Dubicku, 31. prosince 1919; dopis Důstojnému Farnímu úřadu v Dubicku od obecního zastupitelstva obce Bohuslavic, 26. prosince 1919.

⁷³ Uvedeny jsou církve, které měly alespoň v jednom ze soudních okresů 50 členů nebo alespoň 100 členů v celém politickém okresu.

⁷⁴ Náboženské vyznání obyvatelstva: 1 – římskokatolické, 2 – českobratrské evangelické, 3 – evangelické augsburské, 4 – starokatolické, 5 – československé, 6 – židovské, 7 – bez vyznání. *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921*. Díl I. Československá statistika. Svazek 9. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 1). Praha 1924, s. 94-97, s. 108-109.

⁷⁵ Jako 74.

Sčítání lidu 1930

Církev ⁷⁶	1	2	3	4	5	6	7
Zábřeh	26 913	1 434	139	2148	55	35	1 056
Mohelnice	19 363	325	82	2179	10	142	248
Šilperk	13 308	222	65	310	59	1	264
Pol. okres	59 884	1 981	286	4 637	124	178	1 568

Církev ⁷⁷	1	2	3	4	5	6	7	8
Šumperk	45 003	232	699	92	1383	1699	204	1586
S. Město	16 074	20	85	0	144	32	3	372
Vízmberk	12 343	4	243	0	36	594	4	171
Pol. okres	73 420	256	1 027	92	1 563	2 325	211	2 129

Nejsilnější tedy bylo přestupové hnutí v soudním okrese Zábřeh a z hlediska Církve československé i v soudním okrese Mohelnice, což bylo dáno národnostním složením zdejšího kraje, kde Češi měli výraznou převahu jen v soudním okrese Zábřeh.⁷⁸ Větší počet členů Českobratrské církve evangelické žil mimo Zábřeh, Svěbohov a Hrabovou zejména v obcích Klopina, Stavenice, Písařov, Janoslavice, Brníčko, Leština a Sudkov.⁷⁹

⁷⁶ Náboženské vyznání obyvatelstva: 1 – římskokatolické, 2 – českobratrské evangelické, 3 – německé evangelické, 4 – československé, 5 – starokatolické, 6 – židovské, 7 – bez vyznání. *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl I. Československá statistika. Svazek 98. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 7). Praha 1934, s. 98-99.

⁷⁷ Náboženské vyznání obyvatelstva: 1 – římskokatolické, 2 - českobratrské evangelické, 3 - německé evangelické, 4 – československých baptistů, 5 – československé, 6 – starokatolické, 7 – židovské, 8 – bez vyznání. Tamtéž.

⁷⁸ V roce 1921: s. o. Mohelnice – 10 410 obyvatel české národnosti, 12 564 německé; s. o. Šilperk – 7 715 české, 6 912 německé; s. o. Zábřeh – 22 415 české, 7 505 německé; s. o. Staré Město – 311 české, 15 151 německé; s. o. Šumperk – 14 116 české, 31 448 německé; Vízmberk – 155 české, 12 965 německé. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek IV. Ostrava 1974, s. 128, s. 28.

⁷⁹ Viz příloha.

2. Vznik Farního sboru ČCE v Hrabové

Až do léta 1920 se na severozápadní Moravě život českých evangelíků nově sdružených do Českobratrské církve evangelické příliš nezměnil. Duchovenská práce byla i nadále soustředěna do Svébohova, pouze se nově začaly konat bohoslužby v Zábřehu, nejprve jednou měsíčně, brzy každých čtrnáct dní. S počátkem přestupů v Hrabové už ale bylo nutné budovat pevnější organizační strukturu a pro vzrůstající skupinky evangelíků zajistit na jednotlivých místech jak bohoslužebné prostory, tak i kazatele.

Už v září 1920 byla v Hrabové zřízena kazatelská stanice⁸⁰ a z jejích členů ustanoven výbor, který byl odpovědný za její chod. Předsedou tohoto výboru se stal řídící učitel Antonín Ptáček, který rovněž v Hrabové zájemcům poskytoval informace o Českobratrské církvi evangelické a v okolí pořádal přednášky namířené proti římskokatolické církvi.⁸¹ Současně vznikla i kazatelská stanice v Zábřehu,⁸² kde obdobnou úlohu plnil Joža Malý.⁸³ Obě kazatelské stanice přináležely k farnímu sboru v Olomouci a obstarávány byly vikářem Rudolfem Šedým ze Svébohova.

Léta 1920-1922 byla dobou nejrušnější práce. Kde byl zájem, tam se o Českobratrské církvi evangelické konaly přednášky, případně se poté pořádaly i bohoslužby „na zkoušku“. V řadě obcí měly tyto bohoslužby značný ohlas; v roce 1921 se pravidelně kázalo už na 11 místech: každou neděli v Hrabové a každou druhou nebo čtvrtou neděli v měsíci v Zábřehu, Svébohově, Kosově, Postřelmově, Brníčku, Leštině, Janoslavicích, Stavenici, Úsově a v Klopíně. V roce 1922 k těmto obcím přibyl i Písařov a Sudkov.⁸⁴ Vedle toho Rudolf Šedý asi šestkrát do roka kázal v trestnici na Mírově.

Aby se na daných místech mohla konat shromáždění, bylo třeba nejprve zajistit vhodné bohoslužebné prostory. Českobratrská církev evangelická zde vlastnila jen kostelík v poměrně odlehklém Svébohově a to už za daných okolností nestačilo. Výbory kazatelských stanic v Hrabové a v Zábřehu sice požádaly o spoluužívání římskokatolického hřbitovního kostela v Zábřehu a kaple v Hrabové⁸⁵, ale zůstalo jen u těchto žádostí; v žádném objektu patřícímu římskokatolické církvi se bohoslužby Českobratrské církve evangelické v této době ani

⁸⁰ Věstník synodního výboru českobratrské církve evangelické, r. 2, 1920, č. 3, s. 46. Kazatelské stanice byly zřizovány pro členy sboru, kteří se nemohli zejména kvůli vzdálenosti účastnit shromáždění v sídle sboru.

⁸¹ Viz zprávy uveřejňované tehdy v Moravském severu a v Nové severní Moravě, např. Z Hrabové. Moravský sever, 13. srpna 1920, r. 20, č. 35, s. 5.

⁸² Jako 80.

⁸³ Jako 81. Joža Malý se výrazným způsobem angažoval na agitaci probíhající před sčítání lidu.

⁸⁴ Věstníky ČCE otiskované v těchto letech v Moravském severu.

⁸⁵ SOKA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, inv. č. 1081, kart. č. 215: Mezikonfesionální záležitosti.

později nekonaly. V jednotlivých obcích tak potřebnou místnost poskytly školy⁸⁶ a sokolovny, případně se bohoslužby konaly v obydlích členů sboru. Později se sbor pustil do rozsáhlé stavební činnosti. Současně také začala na 12 místech probíhat výuka náboženství tří stovek žáků.⁸⁷

Vikář Rudolf Šedý uplatnil mezi novými členy Českobratrské církve evangelické všechny moderní pastorační prostředky. Na některých místech se konala nedělní škola a biblické hodiny, v Zábřehu a v Hrabové se začala k pravidelným schůzkám shromažďovat i mládež, která se přihlásila do Svazu sdružení českobratrské evangelické mládeže.

Rudolf Šedý ale na všechny povinnosti sám nestačil a potřeboval výpomoc. Navíc na sebe v této době vzal úkol Misijní jednoty vykonat cestu na sovětskou Ukrajinu⁸⁸ a načas se také stal správcem Misijní školy v Olomouci. Rudolfu Šedému tak na severozápadní Moravě v prvních letech pomáhal zejména farář František Prudký ze Sboru ČCE v Olomouci a studenti tamní Misijní školy.⁸⁹ Téměř každoročně sem od roku 1919 na několik dní v roce zajížděli i farář Jaroslav Řepa ze sboru ve Velimi a farář Jan Šebesta z Peček, oba dobří přátelé Rudolfa Šedého. V srpnu 1921 navíc přijel do Zábřehu František (Francis) Horníček, farář z Presbyterní církve v USA,⁹⁰ a rok zde Rudolfu Šedému vypomáhal, takže se mohla práce při dvou kazatelích zintenzivnit.

Činnost se tedy mezi novými členy slibně rozvíjela; bylo třeba dát jí ještě pevnou organizační strukturu, jak k tomu už delší dobu nabádal farář František Prudký z mateřského sboru v Olomouci. Ten byl 8. prosince 1921 pozván do Hrabové na schůzku důvěrníků Českobratrské církve evangelické ze Zábřehu, Hrabové, Dubicka, Brníčka, Janoslavic a Leštiny. Zde se hovořilo o budoucí organizaci ČCE na severozápadní Moravě, o jejím

⁸⁶ V Zábřehu se konaly bohoslužby v aule, případně v kreslárně zdejšího gymnázia. Zásahu na tom měl tehdejší ředitel gymnázia Rudolf Schenk, který sám se svou rodinou k ČCE přestoupil.

⁸⁷ Statistika výchovy mládeže v ČCE. Věstník synodního výboru českobratrské církve evangelické, r. 5, 1923, č. 1, s. 12.

⁸⁸ O tomto úkolu viz závěrečná kapitola o Rudolfu Šedém.

⁸⁹ Českobratrská církev evangelická neměla v době přestupového hnutí dostatek vysokoškolsky vzdělaných kazatelů. Synodní výbor proto zřídil v Praze na Husově teologické fakultě misijní kurz pro výchovu diakonů – výpomocných kazatelů bez vysokoškolského vzdělání. Tento kurz byl v r. 1923 přemístěn do Olomouce, kde Česká misijní jednotka, v jejímž čele stál František Prudký, zakoupila k těmto účelům dům. Absolventi této školy nemohli vykonávat svátosti a oddávky, jejich úkolem bylo zejména vyučovat na obecných a měšťanských školách a vypomáhat v nedělních školách a v sociální práci. Po obdržení licence ke kázání mohli konat i biblické hodiny, řídit bohoslužby a kázat v nich a konat pohřební pobožnosti. Po nabytí praxi mohli složit vikářské zkoušky.

⁹⁰ František Horníček pocházel z Přisnotic na Moravě a ve 20. letech několikrát přijel do staré vlasti, aby vypomáhal ve sborech ČCE. Valeš, B.: *Seznam kazatelů českobratrské církve evangelické 1918-1968*. In: *Církev v proměnách času. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969, s. 279. S Rudolfem Šedým si František Horníček až do šedesátých let 20. století dopisoval a ve třicátých letech, i po svém trvalém návratu do USA, se snažil hrabovský sbor finančně podporovat a hledal pro něj další přispěvatele.

finančním zajištění i o nutnosti výstavby vlastní církevní budovy.⁹¹ Nic závazného ale při tomto setkání zřejmě přijato nebylo. Místní členové ČCE se rozhodli zřídit farní sbor a osamostatnit se tak od Olomouce až o něco později, na podzim roku 1922. Sídlem sboru se stala Hrabová, kde tehdy žila čtvrtina všech členů ČCE. Na zmiňované schůzce z 8. prosince 1921 se sice mluvilo i o možnosti zřídit druhý farní sbor v Zábřehu, to se ale zatím ponechalo stranou jako věc, která ještě není naléhavá.⁹²

Zřízení farního sboru v Hrabové potvrdil 14. března 1923 synodní výbor a pod jeho správu začlenil všechny členy Českobratrské církve evangelické žijící v politickém okresu Zábřeh a Šumperk.⁹³ Součástí nově vzniklého sboru se tedy stala i dosavadní olomoucká filiálka ve Svěbohově.⁹⁴ Dne 8. dubna 1923 v sále hrabovské sokolovny pak František Prudký přečetl přítomným delegátům dekret o ustanovení samostatného farního sboru v Hrabové a seznámil je s právy a povinnostmi členů sboru.⁹⁵ Následně mohlo být zvoleno staršovstvo farního sboru, které by odpovídalo za jeho správu. Stalo se tak 21. května za přítomnosti Františka Prudkého. Členové sboru se dohodli, že staršovstvo bude dvanáctičlenné; z Hrabové v něm bude 7 osob a dalších pět osob bude pocházet z okolních obcí. Do staršovstva byli sborovým shromážděním zvoleni Antonín Žváček, Karel Hrubý, Josef Hájek, Josef Pravda, Petr Verner, Antonín Tun a Josef Hegmon, všichni z Hrabové a J. Pavlas z Leštiny, A. Skřivánek z Úsova, K. Léhar z Brníčka, J. Drtil z Janoslavic a J. Merta z Klopiny.⁹⁶ Karel Hrubý a Antonín Žváček vzápětí na svůj úřad rezignovali, pravděpodobně kvůli své účasti na správě obce⁹⁷, a na jejich místo nastoupili náhradníci Josef Bros a Jan Hýbl. Dne 15. června pak bylo ustanoveno předsednictvo staršovstva a Jan Hýbl se stal prvním kurátorem farního sboru v Hrabové.⁹⁸

Zbývalo ještě zvolit si svého kazatele. Rudolf Šedý byl totiž dosud vikářem farního sboru v Olomouci a oficiálně v Hrabové nepracoval. Tento formální nedostatek byl odstraněn 8. prosince 1923, kdy byla za přítomnosti Františka Prudkého provedena volba Rudolfa Šedého za duchovního správce hrabovského sboru. Nejprve byla sestavena povolací listina, ve které

⁹¹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/4: Dějiny sboru, památky bratří 1925 – zápis z jednání ze dne 8. prosince 1921.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Věstník synodního výboru českobratrské církve evangelické, r. 5, 1923, č. 1, s. 14.

⁹⁴ Josef Bartoš uvádí, že Svěbohov krátce existoval jako samostatný farní sbor. Mně se tuto informaci potvrdit nepodařilo. Viz Bartoš, J.: *Svěbohov – kolébka novodobých evangelíků na severní Moravě*. In: Severní Morava, r. 47, sv. 89, 2005, s. 20.

⁹⁵ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/18: Protokol staršovstva 1923-1944, s. 1-2.

⁹⁶ Tamtéž, s. 3-4.

⁹⁷ Viz následující kapitola.

⁹⁸ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/18: Protokol staršovstva 1923-1944, s. 4. Kurátor stál v čele členů sboru zvolených do staršovstva a spolu s farářem zastupoval sbor navenek.

se sbor zavázal platit svému kazateli služné ve výši 8 000 Kč ročně,⁹⁹ opatřit mu byt a přispívat na elektřinu.¹⁰⁰ Poté se uskutečnila samotná volba, v níž byl Rudolf Šedý staršovstvem jednohlasně zvolen.¹⁰¹ Vikáři však nemohli stát v čele farního sboru a tak se hrabovským administrátorem stal olomoucký farář František Prudký. Byl jím až do svého penzionování v roce 1937, kdy ho v úřadu nahradil nový duchovní správce olomouckého sboru Timoteus Pokorný. Jeho administrátorství však bylo více méně formální; Rudolf Šedý vedl sbor samostatně.

Volbou vlastního duchovního správce byly vyřízeny všechny formální náležitosti spojené se vznikem Farního sboru Českobratrské církve evangelické v Hrabové. Členové sboru se ještě následně dohodli na tom, jak si mezi sebe rozdělí povinnost finančně vydržovat svého kazatele. Hrabová s okolím měla na tento účel přispívat 400 Kč měsíčně, Zábřeh s okolím 300 Kč měsíčně.¹⁰²

⁹⁹ Zbytek platu dostával od synodního výboru ze státních prostředků; z tzv. kongruové dotace.

¹⁰⁰ Tato povolací listina se ve farním archivu nezachovala, ale závazky sboru vůči svému kazateli vyplývají ze sborových účtů. Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/46: Účetní kniha 1922-1930, nestr.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 5-6.

¹⁰² Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/18: Protokol staršovstva 1923-1944, s. 7 – protokol staršovstva ze dne 17. února 1924.

3. Úloha obecního zastupitelstva v Hrabové při formování místního sboru ČCE a jeho podíl na hnutí Pryč od Říma

V Hrabové, kde více než polovina obce přestoupila v letech 1920 a 1921 k Českobratrské církvi evangelické, došlo k úzké spolupráci většiny obecního zastupitelstva s nově vznikajícím místním sborem ČCE. Představitelé obce se, spolu s hrabovskými učiteli, výraznou měrou zapojili do přestupového hnutí a zvláště ve dvacátých letech podporovali místní sbor Českobratrské církve evangelické na úkor Farního úřadu římskokatolické církve v Dubicku.

Už před válkou byly ve vedení obce osoby, které později s římskokatolickou církví „zúčtovaly“, v prvních obecních volbách po vzniku Československa (v červnu 1919) pak získaly jednoznačnou převahu. V patnáctičlenném zastupitelstvu bylo po volbách v roce 1919 přibližně 10 až 11 lidí, kteří se s římskokatolickou církví v následujících letech rozešli. Osm z nich se pravděpodobně brzy přidalo k Českobratrské církvi evangelické, a to Hynek Pospíšil, Karel Hrubý, Antonín Žváček, Hynek Merta, Adolf Žváček, Jan Hrubý, Jan Bros a Josef Pospíšil. Jan Chlebníček a Hynek Balcárek, první dva pováleční hrabovští starostové, opustili katolickou církev a zůstávali zřejmě bez vyznání, přičemž jejich rodiny přestoupily k ČCE. Mořic Kadlec, Pelhřim Opravil, následně vystřídaný Aloisem Houserkem, František Urbášek a Hugo Schmeiser s největší pravděpodobností ani v následujících letech římskokatolickou církev neopustili. Německý továrník Hugo Schmeiser však sledoval nacionální zájmy spíše než konfesní a jednání zastupitelstva se příliš neúčastnil. Dobromil Linhart byl v době sčítání lidu v r. 1921, alespoň formálně, příslušníkem římskokatolické církve, ale hlasoval vždy spolu s těmi, kteří tuto církev opustili. Jestli z ní později odešel i on sám, to se zjistit nepodařilo, do ČCE však nikdy nevstoupil.

Z hlediska politické příslušnosti převažovali ve vedení obce po prvních obecních volbách zástupci levicových stran. „Čeští národní socialisté“ - zřejmě koalice Československé strany socialistické a Československé sociálně demokratické strany dělnické, která byla ve 20. letech nejsilnějším politickým subjektem v Hrabové - získali v patnáctičlenném obecním zastupitelstvu 8 míst, republikáni obdrželi 5 míst, jeden zastupitel byl zvolen jako „neodvislý“ a jednoho zástupce získali němečtí voliči.¹⁰³ Mezi politickými stranami to byla právě levice, která v Československu nejvíce podporovala hnutí Pryč od Říma. I členové levicových stran v Hrabové chtěli jít v tomto ohledu svým spoluobčanům příkladem a většina z nich se

¹⁰³ Výsledky voleb. Moravský sever, 20. června 1919, r. 19, č. 27, s. 4-5.

s římskokatolickou církví rozešla, zatímco republikánská strana byla konfesně smíšená – byli v ní jak evangelíci, tak i katolíci, po dalších volbách i osoba či osoby bez vyznání.

Toto první obecní zastupitelstvo pak celkem jednohlasně přijímalo návrhy, které ve svém důsledku oslabovaly pozice římskokatolické církve v obci. Odmítlo například snahu dubického faráře poslat do Hrabové petici proti zamýšlené odluce církve od státu a proti povolení rozvodu manželů a samo později odeslalo Národnímu shromáždění výzvu, ve které podpořilo návrh odluky, jíž se římskokatolická církev obávala.¹⁰⁴ Byl to také starosta Chlebníček, který v obci vyzýval k rozchodu s církví. Právě v obecní kanceláři rovněž došlo k prvnímu setkání vikáře Rudolfa Šedého s hrabovskými občany. Tato místnost byla pro účely ČCE využívána i později. Obecní zastupitelstvo ji rovněž propůjčilo ke konání schůzek místního Sdružení českobratrské evangelické mládeže.¹⁰⁵ V červenci 1921 také schválilo vznikajícímu sboru ČCE odprodej či záměnu pozemku na stavbu „domku pro kazatele“.¹⁰⁶ Obec Hrabová rovněž na žádost Kostnické jednoty, ústředí československých evangelíků, jednohlasně udělila domovské právo třinácti rodinám zelovských reemigrantů různých evangelických vyznání, které se hodlaly usadit v Zábřehu.¹⁰⁷ Domovské právo, nutné pro získání československého státního občanství, přitom bylo těmto lidem v samotném Zábřehu odmítnuto, když proti nim ČSL – nejsilnější zábřežská politická strana, jejímž čelným představitelem byl tamní kaplan František Kolář – kvůli jejich náboženskému vyznání rozpoutala na stránkách Nové severní Moravy štvavou kampaň.¹⁰⁸

O výše uvedených návrzích hlasovali zastupitelé katolického vyznání zřejmě každý sám za sebe, aniž by vytvořili nějakou jednotnou opozici, a většinou tyto návrhy i podpořili. Přitom to zdaleka nebyli jen tzv. „matrikoví“ katolíci; František Urbášek se stal po následujících volbách obecním zastupitelem za Československou stranu lidovou.

Zatímco vznikajícímu místnímu sboru Českobratrské církve evangelické tedy vycházelo obecní zastupitelstvo všemožně vstříc - a nelze se tomu divit, když polovina zastupitelstva se stala přímo členy této církve - k Římskokatolickému farnímu úřadu v Dubicku zaujalo ve své většině negativní postoj. Zejména starosta Jan Chlebníček si počínal ve zdejším protikatolickém hnutí velice horlivě. Právě on byl také vůbec první osobou v dubické farnosti, která opustila římskokatolickou církev,¹⁰⁹ a jak už bylo řečeno, po přednášce učitele

¹⁰⁴ SOkA Šumperk, fond Archiv obce Hrabová, Protokolní kniha obce Hrabové, s. 135.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 146.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 140.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 142-143. O Zelovských reemigrantech viz kapitola o vývoji počtu členů sboru.

¹⁰⁸ Viz např. Kolonisace potomků českých exulantů na Zábřežsku. Nová severní Morava, 13. října 1922, r. 4, č. 42, s. 1-2.

¹⁰⁹ Sobek, J.: *Dějiny Dubicka od roku 1918 do současnosti*. Dubicko 2003, s. 116.

Františka Hlupého, kterou v Hrabové započaly hromadné odstupy, nechával Jan Chlebníček po obci opakovaně vybubnovat, že listiny potřebné k formálnímu opuštění římskokatolické církve jsou k dispozici v obecní kanceláři. Brzy se také dostal do soudního sporu s dubickým farářem Ferdinandem Zajícem.

V okamžiku, kdy se měl v Hrabové konat jeden z prvních pohřbů příslušníka Českobratrské církve evangelické, přáli si pozůstalí, aby při tom bylo zazvoněno ve římskokatolické obecní kapli. To jim však bylo dubickou farou odmítnuto. Starosta Hrabové ale toto rozhodnutí nerespektoval. Osobě, která u sebe měla klíče od kaple v úschově, je zabavil a poslal zemřelému zazvonit. Farář Ferdinand Zajíc z Dubicka následně podal jako správce hrabovské kaple na starostu Jana Chlebníčka žalobu pro porušení vlastnických práv.¹¹⁰ Tato žaloba však byla 18. listopadu 1920 Okresním soudem v Zábřehu zamítnuta pro „nepříslušnost pořadu práva“¹¹¹ a Ferdinand Zajíc měl zaplatit veškeré soudní útraty. Ten se proti tomuto výsledku odvolal.¹¹²

K dalšímu zhoršení vztahů mezi představiteli obce a farním úřadem v Dubicku došlo poté, co byla 20. listopadu 1920 v Hrabové neznámými pachateli pobořena a svalena do potoka socha sv. Jana Nepomuckého.¹¹³ Obecní zastupitelstvo se tím tehdy odmítlo zabývat, pouze se shodlo na tom, že zbytky sochy mají být odvezeny.¹¹⁴

Dne 15. března 1921 Krajský soud v Olomouci vyhověl Ferdinandu Zajícovi v podaném odvolání v případě porušení vlastnických práv ke kapli v Hrabové a věc měla být nově projednána, což zřejmě také zrovna nepřispělo k uklidnění poměrů v obci, zostřených v předchozích měsících ještě agitací doprovázející sčítání lidu. Následujícího dne navíc farní úřad v Dubicku opět odmítl zazvonit při pohřbu příslušníka Českobratrské církve evangelické. Toto jeho rozhodnutí vyvolalo v obci pobouření.¹¹⁵ Dne 18. března 1921 byla svolána mimořádná schůze obecního zastupitelstva, jejímž hlavním bodem se stalo jednání o používání zvonu na zdejší kapli. Jedenáct přítomných zastupitelů¹¹⁶ jednohlasně přijalo toto usnesení: „*Poněvadž není zvoněno jiným vyznáním kromě katolického, žádá obec by bylo*

¹¹⁰ Z Hrabové. Moravský sever, 26. listopadu 1920, r. 20, č. 50, s. 4. Na to reagoval hrabovský sbor ČCE u Okresní politické správy v Zábřehu předložením žádosti o spoluužívání místní kaple, včetně zvonů. SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, inv. č. 1081, kart. č. 215: Mezikonfesní záležitosti.

¹¹¹ Soud se prohlásil v otázce rozřešení tohoto sporu za nekompetentní. Zvonění v kapli nepokládal za výkon práva soukromoprávního, nýbrž veřejného a rozhodnout zde podle něj měla politická správa.

¹¹² SOkA Šumperk, fond Farní úřad Dubicko, Socha sv. Jana z Nepomuku. Spor o ni s obcí Hrabovou 1925. Spor o klíče od kaple v Hrabové.

¹¹³ Římské modly padají. Moravský sever, 26. listopadu 1920, r. 20, č. 50, s. 3; Pokrokové barbarství v Hrabové. Nová severní Morava, 26. listopadu 1920, r. 2, č. 48, s. 3.

¹¹⁴ SOkA Šumperk, fond Archiv obce Hrabová, Protokolní kniha obce Hrabové, s. 135.

¹¹⁵ SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, inv. č. 1081, kart. č. 215: Mezikonfesní záležitosti.

¹¹⁶ Čtyři výše uvedení katolíci na ní nebyli.

*jednání takové odstraněno. Usneseno by klíče od kaple¹¹⁷ byly pí. Hajtmarové odebrány a má býti vypsáno místo zvoníka, v případě, že nikdo se nepřihlásí, má se nechati docela bez zvoníka i bez zvonění. Usnesení má se zaslati politické správě, by vyrozuměla jmenované činitele, dubickou faru, by nevyvolávala zbytečných výtržností, jinak v případě takovém, obecní úřad za pořádek v obci neručí.*¹¹⁸ V dubnu pak obecní zastupitelstvo ustanovilo v kapli proti vůli faráře nového zvoníka, který ani nebyl příslušníkem římskokatolické církve.¹¹⁹

I přes tato usnesení obecního zastupitelstva se ale v soudním sporu dále nepokračovalo. K dalšímu stání se už ani jedna strana nedostavila. Mohlo to být způsobeno květnovými událostmi v Dubicku nebo také tím, že prioritou okresní politické správy, na niž se obec i farní úřad od listopadu 1920 opakovaně obracely, bylo v daném období zejména udržení veřejného klidu a pořádku, aniž by do jejich sporu nějak výrazně zasahovala, natož jej rozhodla.¹²⁰ Klíče od zvonice tak nadále zůstávaly v držení obecního zastupitelstva, které zřejmě dávalo vyzvánět o pohřbech i nekatolíkům, ale výkonu římskokatolických bohoslužeb v kapli žádným způsobem nebránilo ani do nich nezasahovalo.

Celkem jednotné vystupování obecního zastupitelstva vzalo za své s dalšími obecními volbami konanými v roce 1923, kdy se do vedení obce dostali zástupci ČSL. Při jednáních, která se nějakým způsobem dotýkala náboženství, se lidovci začali stavět do jednotné opozice proti rozhodnutím většiny obecního zastupitelstva. Přesné výsledky voleb z roku 1923 nejsou bohužel k dispozici, nicméně zastoupení jednotlivých stran v různých komisích a společný postup určitých osob ukazují na to, že ČSL měla v obecním zastupitelstvu tři členy, a to Jana Bartoše, Františka Vašíčka a Františka Urbáška. Jako náhradník za některého z nich se jednání účastnil František Skyva. Z hlediska příslušnosti k jednotlivým církvím, případně k bez vyznání, se rozložení sil ve vedení obce po těchto volbách výrazněji nezměnilo.

Rozepře kvůli náboženským otázkám vyvrcholily v obecním zastupitelstvu v letech 1924 až 1925, tedy v době, kdy samotné hnutí Pryč od Říma již sláblo, a doznávaly do konce 20. let. Farní úřad v Dubicku se v roce 1924 vrátil k případu pobořené sochy a zabavených klíčů od zvonice, zatímco místní sbor ČCE požádal o darování obecního pozemku na stavbu svého chrámu - zejména na řešení těchto tří problémů se obecní zastupitelé z obou názorově znesvářených táborů neshodli.

¹¹⁷ Resp. zvonice, která měla samostatný vchod.

¹¹⁸ SOkA Šumperk, fond Archiv obce Hrabová, Protokolní kniha obce Hrabové, s. 136-137.

¹¹⁹ SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, inv. č. 1081, kart. č. 215: Mezikonfesní záležitosti.

¹²⁰ O vývoji vztahu státního aparátu k otázce společného užívání kostelů viz Marek, P.: *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica, r. 22, sv. 34, 2008, s. 59-73.

V roce 1924 byl nejprve definitivně rozřešen spor o dispoziční právo nad zvonem v obecní kapli. V červnu 1924 nařídila Okresní politická správa v Zábřehu obecnímu úřadu dotyčné klíče vrátit. Obecní zastupitelstvo toto rozhodnutí nakonec poměrem 9:4 hlasům přijalo a klíče k prvnímu září tohoto roku odevzdalo.¹²¹ V Hrabové tedy byla otázka spoluužívání církevních budov, na rozdíl od některých okolních obcí¹²², vyřešena poměrně rychle. Nejvíce k tomu zřejmě přispělo to, že místní sbor Českobratrské církve evangelické, a tudíž i jeho příslušníci v obecním zastupitelstvu, o získání zdejší kaple už příliš neusiloval a plně se věnoval přípravným pracím ke stavbě vlastní církevní budovy.

Žádosti farního úřadu ohledně znovupostavení sochy sv. Jana Nepomuckého pobožené v roce 1920 však zastupitelé opustivší římskokatolickou církev vytrvale odmítali vyhovět, proto začal v této záležitosti farní kostel, jenž byl veden jako majitel sochy sv. Jana Nepomuckého, v zastoupení faráře Ferdinanda Zajíce podnikat kroky k případné žalobě obce.¹²³ Do Hrabové byl zaslán i výpis reversu listiny z roku 1790, ve kterém se měla obec zavázat k udržování zmíněné sochy. Obecní zastupitelstvo se však poměrem 11:4 hlasům rozhodlo sochu nepostavit. Jako důvody uvádělo napjatý obecní rozpočet, dále to, že je revers promlčen, protože obec více jak čtyřicet let sochu neopravovala, a že v místě, kde stávala socha, bude provedena regulace potoka. Naproti tomu navrholo: „...*Jelikož dle dnešního smýšlení občanstva jsou dvě třetiny vyznání evangelického, kteří mají v obecním výboře dvě třetiny zástupců, navrhuji proto jak zástupcové bez vyznání, tak evangelíků, že by si náklad na postavení sochy nesli ti občané, kteří si přejí postavení sochy.*“¹²⁴ Zástupci ČSL v čele s radním Františkem Vašíčkem ale s usnesením většiny obecního zastupitelstva nesouhlasili a odmítli odpovědnost za další vývoj událostí. Následných schůzí, na kterých se měl probírat postup u soudu, se buď vůbec neúčastnili, nebo hlasovali proti přijímaným návrhům.

Dne 19. června pak podal farní kostel v Dubicku na obec Hrabovou avizovanou žalobu.¹²⁵ Obec se u soudu hájila tím, že socha svatého Jana Nepomuckého stála na obecním pozemku a že tuto sochu nikdy do vlastnictví římskokatolického kostela v Dubicku neodevzdala.

¹²¹ SOkA Šumperk, fond Archiv obce Hrabová, Protokolní kniha obecního zastupitelstva, nestr – protokol obecního zastupitelstva ze dne 21. srpna 1924.

¹²² V otázce spoluužívání obecních kaplí nebo jejich zvonů jinými církvemi se do střetu s místními farními úřady římskokatolické církve dostali i obecní zastupitelé v Leštině, Paloníně, Žádlovicích, Bohuslavicích, Janoslavovicích a v Kamenné a v některých případech se spory táhly až do třicátých let. SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, inv. č. 1081, kart. č. 215: Mezikonfesionální záležitosti.

¹²³ SOkA Šumperk, fond Farní úřad Dubicko, Socha sv. Jana z Nepomuku. Spor o ni s obcí Hrabovou 1925. Spor o klíče od kaple v Hrabové.

¹²⁴ SOkA Šumperk, fond Archiv obce Hrabová, Protokolní kniha obecního zastupitelstva, nestr – protokol obecního zastupitelstva ze dne 20. března 1925.

¹²⁵ SOkA Šumperk, fond Farní úřad Dubicko, Socha sv. Jana z Nepomuku. Spor o ni s obcí Hrabovou 1925. Spor o klíče od kaple v Hrabové – dopis Okresnímu soudu v Zábřehu, opis žaloby.

Zpochybňovala také pravost reversu z roku 1790. Ve své obhajobě uváděla i to, že je vlastně nemožné novou sochu postavit, „jelikož se Jan Nepomucký nachází v Československé republice v různých formách a nemáme v republice žádného sochaře, jenž by zřídil pravou sochu Jana Nepomuckého.“¹²⁶ Zřejmě ani u soudu se tedy hrabovští zastupitelé neubránili kritice římskokatolické církve a trvali na tom, že Jan Nepomucký je namísto Jana Husa nastrčený lžisvětec.

Spor byl dočasně odložen, když obec Hrabová navrhla farnímu úřadu jednání o smíru a mimosoudním vyrovnání. Na řešení problému se však strany nedohodly. Farní úřad požadoval nejen obnos 4750 Kč na postavení sochy, ale také 1000 Kč na její údržbu a Hrabová se navíc měla o sochu dalších 10 let starat.¹²⁷

V červenci 1926 okresní soud rozhodl, že je obec povinna rozbitou sochu do čtyř týdnů opravit, případně postavit znovu, a uhradit útraty sporu. Obec se proti tomu odvolala a celý spor byl postoupen ke Krajskému soudu v Olomouci. Ještě než byl rozsudek vyneseno, zástupci Hrabové navrhli, že by mimosoudní smír přijali. Složili by obnos 6 200 Kč a tím by se zprostiti závazku k udržování sochy, ale jen pod podmínkou, že farní kostel v Dubicku místo sochy sv. Jana Nepomuckého postaví kříž, což by bylo pro nábožensky rozdělenou obec přijatelnější.¹²⁸ Nakonec se obě strany, i přes značnou nechuť farního úřadu k dalšímu jednání, na mimosoudním vyrovnání dohodly. Hrabová měla zaplatit farnímu kostelu v Dubicku na postavení a udržování sochy sv. Cyrila a Metoděje nebo sv. Václava¹²⁹ jednou provždy obnos 5 750 Kč a 866 Kč soudních útrat. Za to měla být obec zproštěna jejího dalšího udržování. Pokud by chtěl farní kostel postavit jinou sochu než sv. Cyrila a Metoděje nebo sv. Václava, měl celý obnos i s reversem vrátit.¹³⁰

Obec ale s placením z finančních důvodů otálela a žádala odklad. V březnu 1927 jí z Dubicka opět hrozili žalobou, pokud urychleně nezaplatí. Dne 9. května 1927 farní úřad konečně obdržel požadovanou částku a obci byl vydán revers z r. 1790, čímž byl vleklý spor ukončen. V srpnu 1927 pak byla v Hrabové umístěna nová socha sv. Václava.

¹²⁶ SOkA Šumperk, fond Farní úřad Dubicko, Socha sv. Jana z Nepomuku. Spor o ni s obcí Hrabovou 1925. Spor o klíče od kaple v Hrabové – opis protokolu z jednání okresního soudu ze dne 8. července 1925.

¹²⁷ SOkA Šumperk, fond Farní úřad Dubicko, Socha sv. Jana z Nepomuku. Spor o ni s obcí Hrabovou 1925. Spor o klíče od kaple v Hrabové.

¹²⁸ SOkA Šumperk, fond Farní úřad Dubicko, Socha sv. Jana z Nepomuku. Spor o ni s obcí Hrabovou 1925. Spor o klíče od kaple v Hrabové – dopis Moravsko – slezské finanční prokuratury v Brně Arcibiskupské konsistoři v Olomouci, 12. října 1926.

¹²⁹ Ani proti těmto světcům nekatolíci v obci nic nenamítali. Víc než s římskokatolickou církví je mohli spojovat s českým národem a navíc obě sochy odkazovaly na dobu, kdy byla církev ještě nerozdělená.

¹³⁰ SOkA Šumperk, fond Farní úřad Dubicko, Socha sv. Jana z Nepomuku. Spor o ni s obcí Hrabovou 1925. Spor o klíče od kaple v Hrabové – smír uzavřený dne 19. října 1926 mezi římskokatolickým farním kostelem v Dubicku a mezi obcí Hrabovou.

Zástupci ČSL se střetli s ostatními zastupiteli i v otázce záměny pozemku pro výstavbu sborového domu Českobratrské církve evangelické v Hrabové. Místní evangelíci nemohli v obci dlouho získat vhodný stavební pozemek, až se Antonín Žvábek, člen sboru, uvolil k záměně svého pozemku, na kterém měla vyrůst nová stavba, za pozemek obecní. Jak už bylo uvedeno, většina obecního zastupitelstva k ČCE buď sama přestoupila, nebo s ní byla spojena skrze své rodinné příslušníky, a byla proto tomuto řešení nakloněna.

Dne 6. dubna 1924 se sešla obecní rada a obecní zastupitelstvo v počtu jedenácti členů, aby se zde rozhodlo o žádosti místního českobratrského evangelického sboru o stavební místo. Zatímco starosta Hynek Balcárek se přimlouval za její příznivé vyřízení, radní Vašíček z ČSL se postavil proti tomuto návrhu s odůvodněním, že to Hrabovou finančně poškodí. V následném hlasování souhlasilo se záměnou osm členů, proti byla trojice lidoveckých zastupitelů.¹³¹ Poté se sešla finanční komise, která usnesení obecního zastupitelstva schválila - z pěti členů komise se postavil proti záměně pouze zástupce ČSL - s odůvodněním, že „českobratrským sborem projektovaná budova má sloužit jak místnímu občanstvu, tak i širší veřejnosti po stránce humanitní, tak i potřebě kulturní.“¹³² S tímto rozhodnutím se však lidovci nehodlali smířit, a dokonce podali rekurs k Moravskému zemskému výboru. Zemský výbor v Brně jako dohlížitel nad obecním jměním žádost obce Hrabové o povolení záměny pozemků neschválil¹³³ a o návrhu se muselo začít jednat znovu.

Rudolf Šedý, duchovní správce hrabovského sboru, mezitím žádal o radu Kostnickou jednotu a psal Okresní politické správě v Zábřehu i Zemskému výboru v Brně, aby se k žádosti vyjádřily kladně. Skrze Farní úřad ČCE v Brně se také snažil najít osoby, které by se za hrabovský sbor u zemského výboru přimluvíly.¹³⁴

Dne 28. června obecní zastupitelstvo znovu rozhodovalo za přítomnosti 13 členů o schválení záměny pozemku a jeho darování sboru. Za bezplatnou záměnu hlasovalo 9 zastupitelů (Jan Chlebníček, Hynek Balcárek a 7 příslušníků ČCE) s odůvodněním, že stavba bude sloužit veřejným zájmům obce jako mateřská školka, učňovská dílna atd. Jeden zastupitel byl pro záměnu pozemku za finanční náhradu (Dobromil Linhart) a tři lidovci se postavili proti jakékoliv záměně.¹³⁵ Také finanční komise na svém jednání 25. srpna usnesení obecního zastupitelstva schválila, ČSL proti tomu však opět podala protest.¹³⁶

¹³¹ SOkA Šumperk, fond Archiv obce Hrabová, Protokolní kniha obecního zastupitelstva, nestr.

¹³² SOkA Šumperk, fond Archiv obce Hrabová, Finanční komise 1948, nestr. – protokol ze dne 12. dubna 1924.

¹³³ Ve sboru se domnívali, že jednání v Brně ovlivňovali členové Československé strany lidové.

¹³⁴ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/13: Jednací protokol 1923-1928, nestr.

¹³⁵ SOkA Šumperk, fond Archiv obce Hrabová, Protokolní kniha obecního zastupitelstva, nestr.

¹³⁶ SOkA Šumperk, fond Archiv obce Hrabová, Finanční komise 1948, nestr.

Mezitím sbor získal od stavebního úřadu povolení ke stavbě. Už v září 1924 se začaly s dovolením dosavadního majitele kopat základy. Ve sboru proto na vyřízení žádosti o záměnu spěchali a opakovaně posílali do Brna urgencye. Záměna měla být zřejmě už v říjnu 1924 povolena, ale do Hrabové schválení stále nepřicházelo. Stalo se tak až 3. ledna 1925 a měl tomu v Brně napomoci bývalý poslanec agrární strany, přisedící Moravského zemského výboru v Brně Viktor Stoupal.¹³⁷ Následně mohla být sepsána směnná smlouva mezi manželi Žváčkovými a obcí Hrabovou a poté i mezi obcí a zdejším farním sborem ČCE.¹³⁸

Nevoli lidovců následně vyvolalo také to, že v červnu 1925 při slavnosti kladení základního kamene přislíbila obecní rada 200 Kč na stavbu sborového domu. Tuto částku nakonec zaplatil z vlastních prostředků radní a člen ČCE Karel Hrubý, když mu byly ze strany ČSL činěny výtky za schválení tohoto příspěvku.¹³⁹

Zástupci ČSL se v hrabovském zastupitelstvu začali stavět i proti přijímání dalších reemigrantů do svazku obce. Přesto byly žádosti těchto osob, ačkoli ani jedna v Hrabové fyzicky nebydlela, většinou vyřízeny kladně, i když to pro Hrabovou představovalo možnou finanční zátěž. V letech 1923-1930 bylo přislíběno domovské právo devíti takovým osobám. V letech 1926-1936 byli do Hrabové přijati i čtyři svěřenci vikáře Rudolfa Šedého, které přivezl v roce 1923 ze Sovětského svazu.¹⁴⁰

Náboženské spory se v Hrabové vyřešily během 20. let. Ve 30. letech už církevní příslušnost jednotlivých zastupitelů nehrála podstatnější roli. Neřešilo se nic, co by představovalo třecí plochu mezi jednotlivými náboženskými skupinami. Uklidnění poměrů v obci dokládá i to, že poslední ze svěřenců Rudolfa Šedého, Marie Hýblová, bydlící tehdy v Praze, už byla obecním zastupitelstvem přijata jednohlasně.¹⁴¹ I ve třicátých letech tvořili evangelíci v Hrabové nadpoloviční většinu a tomu rovněž odpovídalo jejich zastoupení v obecním zastupitelstvu; také oba tehdejší starostové byli příslušníky místního sboru ČCE.

¹³⁷ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/13: Jednací protokol 1923-1928, nestr.; Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, strojopisný opis Pamětí vikáře Rudolfa Šedého. II. díl. Dodatky k Pamětem vikáře Rudolfa Šedého, s. 8; Podle dr. Jaroslava Budínského, dalšího přímluvce hrabovského sboru v Brně, měla skutečně lidová strana působit přímo u zemského výboru v neprospěch sboru. Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Hospodářské a finanční, bal. 18, III-C-4/2: Jednání s úřady 1924 – dopis dr. Budínského ze dne 18. ledna 1925.

¹³⁸ Její text viz Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Listiny, III-A/5: Kupní smlouva s obcí ze dne 10. března 1925.

¹³⁹ SOkA Šumperk, fond Archiv obce Hrabová, Protokolní kniha obecního zastupitelstva, nestr. – protokol ze dne 6. července 1925.

¹⁴⁰ SOkA Šumperk, fond Archiv obce Hrabová, Matrika (seznam) rodin a osob příslušných do obce Hrabové. Přijmutí do svazku obce obecním zastupitelstvem, nestr. O cestě Rudolfa Šedého na sovětskou Ukrajinu viz kapitola o Rudolfu Šedém.

¹⁴¹ SOkA Šumperk, fond Archiv obce Hrabová, Protokoly (obecního zastupitelstva), nestr. – protokol ze dne 31. března 1936.

4. Změny v počtu členů sboru do r. 1938

Jak bylo ukázáno na příkladu Hrabové, přestupy do církve se často děly za emocionálně velmi vypjatých situací v národnostně, politicky i sociálně zjitřené době. S celkovým uklidněním poměrů a s opadnutím protikatolického hnutí tedy mohlo dojít u části členů sboru k určitému vystřízlivění a ti pak mohli novou církev opustit. Zda se toto týkalo Farního sboru Českobratrské církve evangelické v Hrabové, to by měl naznačit vývoj počtu členů sboru zachycený v následujících tabulkách:¹⁴²

Rok	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928
Přístupy	7	2	266	987	241	28	72	131	42	59	34
Odstupy	0	0	51			24	24	42	24	20	26
Celý sbor	80-90				1 540	1 615	1 650	1 700	1 730	1 791	1 825

Rok	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Přístupy	54	108	90	29	37	49	25	12	24	17
Odstupy	46	31	30	32	29	40	22	32	34	26
Celý sbor	1 866	1 950	2 018	2 053	2 092	2 121	2 153	2 156	2 127	2 061

Přestupové hnutí tedy vyvrcholilo v roce 1921 a odeznívalo do konce dvacátých let. Opětovné zvýšení počtu přihlášek do ČCE v roce 1930 a 1931 zřejmě souviselo s provedeným sčítáním lidu v roce 1930, ačkoliv toto sčítání už žádná výraznější agitace nedoprovázela. Od roku 1936 začal převažovat počet opustivších členů nad počtem nově přistouplých, k nějakému masivnímu odlivu členů ale během sledovaného období nedošlo. Za války se sestupný trend z roku 1936 zastavil.

¹⁴² Přístupy: Léta 1918-1921 viz Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/1: Kniha přístupů 1921; II-B/2: Kniha přístupů 1921-1922. Léta 1923-1938 viz Schematismus Českobratrské církve evangelické v jednotlivých ročnících Věstníku synodního výboru ČCE a v následném Věstníku synodní rady ČCE.

Odstupy: Léta 1918-1921 viz Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/5: Kniha odstupů 1921-1929. Léta 1923-1938 viz Schematismus Českobratrské církve evangelické v jednotlivých ročnících Věstníku synodního výboru ČCE a ve Věstníku synodní rady ČCE.

Celý sbor: Rok 1918 viz Bednář, F.: *Památník českobratrské církve evangelické. Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha 1924, s. 445. Léta 1922-1938 viz Schematismus ČCE ve Věstnicích a Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/8: Statistiky 1920-1948 – Výkazy počtu duší a církevních výkonů Českobratrského evangelického sboru v Hrabové za jednotlivá léta.

Na zdejší členy Českobratrské církve evangelické přitom byl zřejmě v některých obcích vyvíjen nátlak od katolických sousedů, aby se vrátili zpět do římskokatolické církve, jak o tom píše Alfons Appl, první předseda kazatelské stanice v Sudkově: „*Naše práce se opravdu slibně rozvíjela a počet návštěvníků stoupal, čehož si počala všímat katolická veřejnost. A tak nastalo zápolení v činnosti. Staly se i případy, kdy naše děti byly zvány do katolických rodin, kde je učili dělat kříž a dokonce se modlit i růženec. Byla pořádána různá procesství, ve kterém byly neseny sochy a obrazy svatých, které doprovázela dechová hudba. Po takových ceremoniích byl dětem podáván čaj a zákusky. Tak si tedy katolíci chtěli získat naši mládež. U dospělých se pracovalo zase jiným způsobem. Jelikož naši členové sboru byli vesměs chudí tovární dělníci a práce v té době byla dosti špatně placena, využívalo se jejich bídy a někteří byli podarováni různými dary jako vejci a poživatinami, nemocní navštěvováni a taktéž podarováni. Tak se podařilo katolíkům získat některé zpět do katolické církve. Toto však ještě nebylo vše, co proti nám podnikali. Jelikož jsme měli povoleno místní školní radou užívat jednu třídu ve škole pro své služby Boží zdarma, to se katolíkům nelíbilo, tu zorganizovali proti nám otevřený boj. Obecní zastupitelstvo (v roce 1933) získáno, které vyslovilo požadavek, abychom ze zapůjčené místnosti platili nájemné 1 000 Kč ročně. Přičemž bylo i požadováno, abychom úklid a mytí schodů až do prvního poschodí obstarávali sami. Shromážďovat se ve škole nám bylo dovoleno jen v neděli a to jen ve 2 hodiny.*“¹⁴³ I v některých rodinách, kde část rodinných příslušníků zůstala v římskokatolické církvi a část se stala členy Českobratrské církve evangelické, byl vyvíjen tlak na příbuzné, aby se vrátili do katolické církve. Hrabovské staršovstvo například řešilo případ otce, který svoje děti zapsal do římskokatolické církve, protože by mu jinak tchýně nepůjčila peníze. Ovšem zřejmě nejčastěji se ve třicátých letech měnila církevní příslušnost, ať už ve prospěch či neprospěch ČCE, z důvodu sňatku. Trend byl takový, aby oba manželé byly stejného náboženského vyznání. Tím, že členové ČCE byli mimo Hrabovou stále menšinou a bylo pro ně tedy obtížnější si najít partnera stejného náboženského vyznání, dělo se tak spíše v neprospěch ČCE. Několik osob také Českobratrskou církev evangelickou opustilo kvůli svému způsobu života, který ve sboru nebyl akceptován.¹⁴⁴

Ať už byl jejich důvod jakýkoli, s Českobratrskou církví evangelickou se nakonec rozešlo i několik osob, které zde přestupové hnutí uváděly do pohybu a aktivně se podílely na vzniku hrabovského sboru. Toto se týká například učitele Antonína Ptáčka, který v roce 1925

¹⁴³ Paměti kazatelské stanice českobratrské církve v Sudkově. www.zabreh.evangelnet.cz, 20. března 2010.

¹⁴⁴ Viz následující kapitola.

z církve vystoupil a zůstal bez vyznání. Přitom jeho manželka byla dlouholetou členkou zábřežského staršovstva a i jeho zeť František Hlupý s rodinou v ČCE setrvali.

Učitelé, kteří zde vstoupili do ČCE a za nějaký čas ji zase opustili, zůstávali bez církevní příslušnosti častěji než jiné skupiny obyvatelstva. Jejich počet by zřejmě odpovídal zjištění, že 30 % učitelů v českých zemích už bylo bez vyznání.¹⁴⁵ Přihlášení se k národní církvi, ať už k ČCS nebo k ČCE, bylo na počátku dvacátých let pro některé osoby i určitou módní záležitostí a mělo dokládat i jejich pokrokovost, ačkoli už takové osoby žádnou náboženskou potřebu nepociťovaly.

Jak vyplývá z výše uvedených tabulek, v roce 1937 a 1938 se poprvé ve srovnání s předcházejícím rokem snížil celkový počet členů sboru. Spíše než výstupy z církve to však bylo způsobeno odstěhováním se části členů – v roce 1937 odsud odešlo 30 osob¹⁴⁶ a v roce 1938 dokonce 71 osob.¹⁴⁷ Ostatně po celé sledované období se z obvodu hrabovského sboru členové ČCE spíše vystěhovali, než by sem přicházely další osoby stejného náboženského vyznání. Výjimku tvořil přelom roku 1922/1923 a 1924/1925, kdy byly na Zábřežsku a Šumpersku usídleny dvě skupiny českých reemigrantů z Polska. O této záležitosti je třeba se krátce zmínit.

Roku 1919 jednala Kostnická jednota, ústředí československých evangelíků, a Česká národní rada o reemigrační akci, která měla vést k odčinění křivd spáchaných po Bílé Hoře – do Československa se měli vrátit potomci těch, kteří museli kvůli svému náboženskému vyznání po Bílé Hoře ze země emigrovat. Původně se mělo jednat o velký projekt, který se měl týkat až 20 000 osob. To však bylo nereálné a výsledky reemigrační akce byly nakonec spíše symbolické. K návratu do staré vlasti byla vybrána část českých exulantů z Polska, zejména z osady Zelov, nacházející se v blízkosti města Lodže.¹⁴⁸

Zábřeh byl prvním místem, kam tito lidé přišli. Na přelomu roku 1922/1923 se sem ze Zelova přistěhovalo 14 českých rodin. Z nich bylo zřejmě deset českobratrského evangelického vyznání, dvě rodiny se hlásily k Jednotě českobratrské a dvě k Jednotě bratrské Chelčického (baptisté)¹⁴⁹ a jak už bylo dříve uvedeno, 13 z nich obdrželo domovské právo v Hrabové. Rodiny reemigrantů tehdy byly usazeny na tzv. Velkém dvoře v Krumpachu (část

¹⁴⁵ Kárník, Z.: *České země v éře První republiky*. Díl I. Praha 2003, s. 318.

¹⁴⁶ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/8: Statistiky 1920-1948 – Výkaz počtu duší a církevní výkony v Českobratrském evangelickém sboru v Hrabové za r. 1936/1937. Toto číslo nejspíše představuje počet vystěhovaných za dva roky, protože ve výkazech za r. 1936 nebyla příslušná kolonka vyplněna.

¹⁴⁷ Tamtéž. Viz kapitola o roce 1938 v hrabovském sboru.

¹⁴⁸ Hošková, M.: *Reemigrace a usídlení potomků českých exulantů na šumperském okrese po 1. světové válce*. In: Severní Morava, r. 31, sv. 54, 1987, s. 11.

¹⁴⁹ SOkA, fond Archiv obce Hrabová, Matrika příslušníků bydlících jinde, nestr.

Zábřehu), který byl na památku Ladislava Velena ze Žerotína, vůdce stavovského povstání na Moravě a posledního majitele zábřežského panství před Bílou Horou, nazván Žerotínovem.¹⁵⁰

Další skupina reemigrantů se přistěhovala na přelomu roku 1924/1925 do Vikýřovic na Šumpersku, kde posílila českou menšinu v této německé obci. Tentokrát se jednalo o 16 rodin, z nichž většina byla členy Jednoty bratrské Chelčického.¹⁵¹

V důsledku těchto akcí se do obvodu hrabovského sboru přistěhovalo asi 100 osob českobratrského evangelického vyznání. Ne všichni reemigranti zde však zůstali. Někteří z nich nezvládali splácení finančních břemen spojených s jejich přestěhováním do Československa a odstěhovali se do ciziny, zejména do Kanady. Ti, kteří v Zábřehu setrvali, se ale výrazně zapojili do sborového života a spoluutvářeli charakter tamějšího filiálního sboru Českobratrské církve evangelické.

Pokud jde o sociální složení hrabovského sboru, tvořili jej spíše lidé z chudších poměrů. Většinou to byli dělníci, drobní rolníci, případně řemeslníci, na které ve třicátých letech poměrně silně doléhala hospodářská krize. Jak už bylo uvedeno dříve, do určité míry odlišné složení měla skupina evangelíků v Zábřehu. Ve městě se k Českobratrské církvi evangelické přidala řada úředníků, několik majitelů živností a také jeden malotovárník. Ti pak byli doplněni zelovskými reemigranty, kteří se na Velkém dvoře v Žerotínově věnovali zemědělství.

¹⁵⁰ Hošková, M.: *Reemigrace a usídlení potomků českých exulantů na šumperskémú okrese po 1. světové válce*. In: Severní Morava, r. 31, sv. 54, 1987, s. 12.

¹⁵¹ Další takovéto kolonie vznikly v ještě Suchdole nad Odrou na Novojičínsku a v Encovanech, Sulejovicích, Čížkovicích, Siřejovicích a Třebutičkách na Litoměřicku. Hošková, M.: *Reemigrace a usídlení potomků českých exulantů na šumperskémú okrese po 1. světové válce*. In: Severní Morava, r. 31, sv. 54, 1987, s. 15.

5. Fungování farního sboru v Hrabové

5. 1 Sborový život po opadnutí přestupového hnutí

Během první poloviny 20. let se poměry v hrabovském sboru konsolidovaly. Přestupové hnutí pomalu odeznívalo, opadalo i prvotní nadšení. Teprve v dalších letech se měla ukázat životaschopnost zdejšího sboru, jehož značná část členů zřejmě nebyla při vstupu do Českobratrské církve evangelické vedena pouze náboženskými důvody.

Rozsah kazatelské práce se ani v pozdějších letech nezmenšil, i během třicátých let se bohoslužby konaly průměrně na 12 různých místech sboru. Vycházelo se vstříc i malým skupinkám evangelíků, přestože se u nadřízených církevních orgánů i mezi některými členy sboru objevoval názor, že by bylo dobré snížit počet míst, kde se káže, a utužit sounáležitost sboru tím, že se lidé z blízkých obcí naučí pravidelně navštěvovat shromáždění v Hrabové nebo Zábřehu. Nově byla započata práce například v Šumperku. Od ledna 1930 do dubna 1932 se v klubovně tamějšího vojenského zátiší konaly jedenkrát měsíčně bohoslužby pro vojáky i civilní osoby českobratrského evangelického vyznání. Poté zde práce načas ustala. Sbor neobdržel povolení konat bohoslužby pro civilisty ve vojenských prostorách a o shromáždění nebyl ani příliš velký zájem. Kázat se v Šumperku začalo opět v roce 1934 v budově dnešní obchodní akademie.¹⁵²

Nadále se rozvíjela organizační struktura sboru. Jako první byl ustanoven filiální sbor v Zábřehu (1928)¹⁵³. V Písařově vznikla nejprve kazatelská stanice (1925), která byla brzy rovněž přeměněna na filiální sbor (1929).¹⁵⁴ Řádné kazatelské stanice¹⁵⁵ byly zřízeny v Sudkově (1931) a v Klopíně (1933). Těmto čtyřem místům bylo spolu s Hrabovou a se Svěbohovem věnováno nejvíce pozornosti a konala se zde hlavní shromáždění.

Zřejmě nejlépe by zájem členů o náboženský život vyjadřovala jejich účast při bohoslužbách, ta se však bohužel v hrabovském sboru pravidelně nezjišťovala. Na počátku 20. let byla účast na prvních bohoslužbách „národních“ církví vnímána i jako jistý druh manifestace a navštívily je i osoby, které do CČS nebo ČCE nakonec nevstoupily. To už ve třicátých letech neplatilo a zřejmě poněkud klesla i jejich návštěvnost ze strany členů sboru.

¹⁵² Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Samostatné sborové fondy, bal. 29, III-C/7: Kazatelská stanice Šumperk 1930-1938.

¹⁵³ Obce, které k němu náležely, viz Věstník synodního výboru českobratrské církve evangelické, r. 11, 1930, č. 2, s. 25.

¹⁵⁴ Obce, které náležely pod správu písařovského staršovstva, viz Věstník synodního výboru českobratrské církve evangelické, r. 11, 1930, č. 2, s. 26.

¹⁵⁵ To znamená, že si v nich jejich členové zvolili výbory kazatelských stanic, které byly podřízené staršovstvu mateřského sboru, a vznik stanic byl oznámen seniorátnímu výboru, který je schválil.

Rudolf Šedý v kronice sboru pouze zaznamenal, že nedělní bohoslužby byly „poměrně četně“ navštěvovány, ale že v neorganizovaných kazatelských stanicích byla účast nižší.¹⁵⁶ Konkrétnější údaj přináší jen Zpráva seniora Moravskoslezského seniorátu za r. 1937, v níž je uvedeno, že se nedělních bohoslužeb v celém hrabovském sboru účastnilo průměrně 357 osob, tedy 16,5 % všech jeho členů, což mezi 14 sbory Moravskoslezského seniorátu představuje průměr.¹⁵⁷ Velký sál kostela v Hrabové se podařilo zaplnit hlavně o vánočních a velikonočních svátcích, kdy se v celém sboru konala řada shromáždění.

Ve třicátých letech se pak zvýšil počet osob účastnících se vysluhování Večeře Páně. To bylo pro bývalé katolíky něco nového a zřejmě určitou dobu trvalo, než si na všechny odlišnosti mezi oběma církvemi zvykli.¹⁵⁸

V návštěvnosti nedělních bohoslužeb tedy hrabovský sbor vykazoval podobné hodnoty jako většina sborů se starší tradicí. Nedá se tedy rozhodně říci, jak se tehdy tvrdilo na katolické straně, že osoby, které opustily římskokatolickou církev a vstoupily do jiné církve, už neměly o náboženství zájem, ačkoli i takové se mezi členy sboru našly, jak bylo naznačeno v předchozí kapitole.

Sborový život se však neomezoval jen na návštěvu kostela v neděli nebo ve svátek. I v pozdějších letech sbor vykazoval značnou aktivitu. Fungovalo v něm pět pěveckých kroužků, a to v Zábřehu, Hrabové, Janoslavicích, Sudkově a v Písařově. V Hrabové a v Zábřehu se scházelo i sdružení mládeže, také nedělní škola a biblické hodiny fungovaly nejvíce v těchto dvou místech. Vedle toho se v hrabovském sboru poměrně často konaly i volně přístupné přednášky, zabývající se nejrůznějšími tématy.

Jak už bylo zmíněno dříve, pod správu farního sboru v Hrabové spadalo území celého politického okresu Zábřeh a Šumperk. Byl to tedy značně rozlehlý sbor,¹⁵⁹ a i když měl Rudolf Šedý od roku 1927 k dispozici automobil, všechnu práci v něm by sám nezastal. Rudolfu Šedému vypomáhali jednak sami členové sboru, jednak sem ve dvacátých letech i nadále dojížděli diakoni z Misijní školy v Olomouci. Ani tato výpomoc však nestačila. Aby se mohl sbor rozvíjet, přišel v roce 1925 do Svěbohova diakon Miroslav Zástěra. Ten se

¹⁵⁶ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, nestr.

¹⁵⁷ Tento průměr činil 17,4 %, výrazně vyšší účast měly jen sbory ve Valašském Meziříčí (32,5 %), Prusinovicích (26 %) a v Hranicích (23,6 %). Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Seniorátní úřad, bal. 10, II/3: Konventy 1928-1975 – Program XIII. seniorátního shromáždění, s. 7.

¹⁵⁸ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/8: Statistiky 1920-1948 – Výkazy počtu duší a církevních výkonů Českobratrského evangelického sboru v Hrabové za jednotlivá léta.

¹⁵⁹ Dnes je tehdejší území Farního sboru v Hrabové rozděleno mezi 4 farní sbory – Hrabovou, Zábřeh, Šumperk a Letohrad, ke kterému byl přičleněn Písařov.

následně přestěhoval do Zábřehu a působil zde až do 31. března 1929.¹⁶⁰ Zábřeh byl druhým centrem hrabovského sboru, vykazoval největší aktivitu a žádal vlastního duchovního. Místní členové ČCE také dlouhodobě usilovali o osamostatnění. V roce 1930 nastoupil do zábřežské filiálky diakon Blahoslav Černožský, který zde působil do října 1936, poté na jeho místo přišel diakon Jan Košťál, který v Zábřehu zůstal až do konce roku 1945. S těmito třemi diakony se pak Rudolf Šedý střídal v duchovenské službě na jednotlivých místech. Ve třicátých letech také postupně bydlelo a vypomáhalo v Hrabové několik dalších diakonů. Sbor je však nemohl dlouhodobě finančně udržet a tito diakoni po několika měsících odcházeli jinam. I přes uvedenou výpomoc ale zbývalo Rudolfu Šedému stále dost práce. Pouze on byl ve sboru oprávněn křtít, oddávat a vysluhovat Večeři Páně.

Po zřízení filiálních sborů byly upraveny i jejich finanční povinnosti vůči mateřskému sboru. Filiální sbor v Zábřehu odváděl až do roku 1930 do sborové pokladny v Hrabové 3 600 Kč ročně, z nichž byl posléze vyplácen diakon Miroslav Zástěra. Poté, co si zábřežské staršovstvo v dohodě s hrabovským staršovstvem povolalo vlastního kazatele, nebylo už povinno zmíněný obnos do Hrabové posílat a starost o udržování diakona, který sídlil v Zábřehu, přešla na samotný filiální sbor. Písařov platil do Hrabové 1 000 Kč ročně a Svěbohov 500 Kč.¹⁶¹ Pod přímou správou hrabovského staršovstva se ve třicátých letech nacházelo asi 1 000 členů sboru a k tomu ještě kazatelská stanice v Klopíně, která tehdy měla zhruba 170 členů. Filiální sbor v Zábřehu odpovídal za 600 osob a za kazatelskou stanici v Sudkově, která měla asi 180 členů. K Písařovu patřilo zhruba 200 osob, filiální sbor ve Svěbohově měl na konci třicátých let asi 95 členů.¹⁶²

Podívejme se nyní blíže na fungování samotného sídla farního sboru – na Hrabovou. Bohoslužby se zde konaly každou neděli v 8 hodin ráno a o církevních svátcích. Pro děti zde zároveň fungovala nedělní škola. K biblickým hodinám se členové sboru scházeli v neděli večer. Sdružení mládeže bylo nejprve pořádáno v sobotu, poté se jeho schůzky přesunuly na středu. Ze sdružení mládeže vznikl i místní pěvecký kroužek, který občas zpíval při bohoslužbách, na pohřbech nebo při sborových slavnostech. V síni mládeže v budově hrabovského kostela byla k dispozici třísetsvazková knihovna a v roce 1931 byla ve věži sborového domu zpřístupněna hvězdárna. I práce s mládeží však byla limitována nedostatkem

¹⁶⁰ B. Valeš: *Seznam kazatelů českobratrské církve evangelické 1918-1968*. In: *Církev v proměnách času*. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické. Praha 1969, s. 310. Pro neshody s některými členy sboru a kvůli malému platu odsud odešel.

¹⁶¹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/47: Účetní kniha 1930-1936, nestr.

¹⁶² Schematismus Českobratrské církve evangelické v jednotlivých ročnících Věstníku synodního výboru ČCE a posléze ve Věstníku synodní rady ČCE.

pracovníků ve sboru. Sdružení fungovalo hlavně v době, kdy se mu věnoval některý z diakonů, který přišel do Hrabové na výpomoc, a protože i místní mladíci, kteří se ujímali jeho vedení, zanedlouho z Hrabové odcházeli za prací, byla činnost sdružení několikrát přerušena.

Život sboru ozvlášťovaly pořádané přednášky, návštěvy hostů a sborové slavnosti. Přednášky se „světelnými obrazy“ pořádal buď sám Rudolf Šedý, nebo sem přijížděli cizí přednášející. Několikrát byl například do hrabovského sboru pozván hvězdář a cestovatel Čechoameričan Karel Hujer nebo zaměstnanec Štefánikovy hvězdárny Hubert Slouka. Z Turnova sem každoročně zajížděl farář František Chleboun z Jednoty bratrské, který dlouhou dobu působil jako misionář v Africe a o této svojí zkušenosti v hrabovském sboru přednášel. Při jedné jeho návštěvě zde došlo i k založení kroužku přátel misie, který chtěl pomáhat Jednotě bratrské s vydržováním domorodého evangelisty. Severozápadní Moravu v meziválečném období navštívila i řada zahraničních farářů z Itálie, Francie, Velké Británie nebo z USA.¹⁶³ Častými hosty na hrabovské faře byli zejména krajané žijící ve Spojených státech amerických, například sem ještě později zavítal už zmiňovaný Francis Horníček nebo Václav Losa, který bude blíže představen v následující kapitole.

K výjimečným událostem v životě sboru bezesporu patřilo otvírání nových církevních budov. Nejprve byl slavnostně otevřen sborový dům v Zábřehu (1930), poté v Písařově (1933) a v Hrabové (15. října 1933), nakonec kostelík v Sudkově (1937). Posvěcující výkon provedl na všech místech synodní senior Josef Souček. Hrabovský sbor, zejména filiálka v Zábřehu, také uspořádal v roce 1936 slavnost k 400. výročí narození Jiřího Strejce, zábřežského rodáka, žalmisty a překladatele Bible kralické, nad kterou převzalo město Zábřeh patronát.¹⁶⁴

Farní a filiální sbory vedlo vždy příslušné staršovstvo. Jeho úkolem bylo dohlížet na to, aby se život sboru řídil evangeliem, aby se pravidelně konala shromáždění, mládež byla cvičena ke confirmaci a školní děti vyučovány náboženství. Mělo také ve sboru rozvíjet sociální práci a pod jeho pravomoc patřilo i přijímání nových členů sboru nebo naopak jejich vylučování. Staršovstvo bylo rovněž odpovědné za sborové hospodářství. Každoročně předkládalo sborovému shromáždění zprávu o činnosti sboru a o jeho finančním stavu. Jeho členové se také účastnili jako zástupci sboru seniorátních shromáždění a dalších schůzí.

¹⁶³ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, nestr.

¹⁶⁴ Tamtéž.

Hrabovské staršovstvo bylo i s Rudolfem Šedým třináctičlenné,¹⁶⁵ později se počet starších zvýšil na osmnáct. Nové staršovstvo se podle církevního zřízení volilo každých šest let, po třech letech vždy proběhly doplňovací volby. Počet zástupců pocházejících z jiných obcí už nebyl určen, do schůzí staršovstva chodili většinou jen členové z Hrabové. Starší sboru byli často zároveň i obecními zastupiteli v Hrabové, a to za různé politické strany, činovníky v Sokolu a někteří z nich byli i v představenstvu záložny v Dubicku, od které získal hrabovský sbor půjčku na dostavbu kostela. Odtud jistě pramenil pozitivní vztah těchto institucí ke sboru, na druhou stranu ale těmto aktivitám občas dávali členové staršovstva přednost před schůzemi ve sboru. Protokoly ze schůzí hrabovského staršovstva nás informují především o jeho starostech se sborovým hospodářstvím a se stavbou kostela.¹⁶⁶

V celém sboru se kladl důraz na morální bezúhonnost členů, proto bylo i hrabovské staršovstvo nuceno zasáhnout v několika případech poklesků, které se udály. Dotyčné provinilce členové staršovstva spolu s duchovním sboru, vikářem Rudolfem Šedým, navštěvovali, těm pak byla dána možnost se polepšit, pokud se tak nestalo, dané osobě bylo doporučeno, aby z Českobratrské církve evangelické odešla, jinak bude vyloučena. Pokud nebyl výjimečně k dispozici kazatel, konali v Hrabové členové staršovstva také čtené bohoslužby.

Vlastní iniciativa ke správě sboru ale zřejmě vycházela hlavně od samotného Rudolfa Šedého. K němu, po přestěhování se z Písařova do Hrabové bližších Janoslavic, později přibyl správce školy František Sedlák, který na schůzích navrhoval například i to, jak zvýšit návštěvnost bohoslužeb.¹⁶⁷ Pochopitelně tu byly i další osoby, které se na správě sboru aktivně podílely, ve srovnání s filiálním sborem v Zábřehu, kde si jeho členové mezi sebe rozdělili sborovou práci a kde se staršovstvo scházelo naprosto pravidelně,¹⁶⁸ působila Hrabová dojem jisté provizornosti a hlavní tíha odpovědnosti tu přece jen ležela na Rudolfu

¹⁶⁵ Farář se stával členem staršovstva automaticky; vikář nebo diakon museli být přizváni sborovým shromážděním, jinak by měli jen poradní hlas.

¹⁶⁶ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/18: Protokol staršovstva 1923-1944. O otázce výstavby hrabovského kostela a hospodaření sboru bude samostatně pojednáno v následující kapitole.

¹⁶⁷ V knize přístupů je František Sedlák sice uveden jako nově přistouplý k církvi, ale vzhledem k tomu, že pocházel z Boratína u Vanovic, kde byl starý toleranční sbor, a že se znal s tamějším farářem Kamilem Nagym, je možné, že do Hrabové už jako evangelík přišel. Rodilí evangelíci, kteří se sem přistěhovali, byli tehdy při sborové práci velmi aktivní. Ať už se jednalo o zmiňované zelovské reemigranty nebo o stolaře Františka Dvořáka z Vanovic, který byl v zábřežském filiálním sboru prvním pokladníkem a místokurátorem. Ať je to jakkoliv, František Sedlák napomohl ke konsolidaci členů Českobratrské církve evangelické v Písařově a v Janoslavicích, měl licenci ke kázání v ČCE, na školách, kde působil, vyučoval i náboženství a do sborové pokladny v Hrabové odváděl po Rudolfu Šedém největší členské příspěvky.

¹⁶⁸ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, fond Knihy, III-B-3: Protokoly staršovstva 1923-1936.

Šedém.¹⁶⁹ Není se proto čemu divit, že se Zábřeh považoval za centrum severomoravských evangelíků a usiloval o přeměnu ve farní sbor.

5. 2 Snahy Zábřehu o zřízení samostatného sboru

O zřízení druhého farního sboru v Zábřehu se hovořilo už v době, kdy v Hrabové vznikala farní sbor. S ustanovením filiálního sboru a se zvolením vlastního kazatele se zdálo, že vhodná chvíle k osamostatnění už nastala. Hlavně z finančních důvodů však k rozdělení sboru nakonec nedošlo, což v Zábřehu následně vyvolávalo určité rozladění. Hrabová i Zábřeh tehdy byly svými stavebními aktivitami silně zadluženy. Zábřežskému sboru zůstaly po zakoupení a úpravě tzv. Frölichovy vily dluhy ve výši 180 000 Kč, které se stejně jako v Hrabové dařilo splácet jen velmi pomalu.¹⁷⁰ Pokud by došlo k rozdělení sboru, finanční problémy obou míst by se ještě prohloubily.

V roce 1936 po odchodu Blahoslava Černohorského, v době, kdy se filiální sbor poohlížel po novém kazateli, navrhlo zábřežské staršovstvo alespoň výměnu duchovních, když osamostatnění nebylo možné. Diakon Jan Košťál, který měl nově nastoupit, se měl odstěhovat do Hrabové a do Zábřehu měl přijít Rudolf Šedý.¹⁷¹ Tím by se centrum sboru přesunulo do Zábřehu. Hrabovské staršovstvo na tento návrh ale nepřistoupilo a Rudolfa Šedého nechtělo z Hrabové propustit.¹⁷²

Návrh na rozdělení sboru se znovu objevil v roce 1938. Hrabovské staršovstvo tehdy souhlasilo s tím, že by k novému farnímu sboru v Zábřehu patřil Písařov, Svěbohov, Sudkov i Šumperk. Souhlasilo i se zamýšlenými personálními změnami, které zřejmě navrhl sám Rudolf Šedý ve snaze pomoci sboru. Budoucí zábřežský farář měl administrovat i hrabovský sbor, do kterého by přišel Jan Košťál, který jako diakon nemohl stát v čele farního sboru. Rudolf Šedý by odešel do důchodu a v Hrabové by pak zůstal na výpomoc jako penzista. Sbor by ho tedy nemusel platit a tím by přímo v Hrabové mohli pracovat zároveň dva kazatelé, které si jinak sbor nemohl dovolit vydržovat.¹⁷³ Pravděpodobně by ke zřízení druhého farního

¹⁶⁹ Což se dá ale vysvětlit i tím, že členy hrabovského sboru byli na rozdíl od Zábřehu zejména rolníci a dělníci, kteří se nemohli při svém zaměstnání tolik věnovat správě sboru, než že by v Hrabové měli na existenci sboru menší zájem.

¹⁷⁰ O finančním stavu sboru viz následující kapitola.

¹⁷¹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, fond Knihy, III-B-3: Protokoly staršovstva 1923-1936, nestr. – zápis o schůzi staršovstva konané dne 21. září 1936.

¹⁷² Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/18: Protokol staršovstva 1923-1944, s. 137 – zápis ze schůze staršovstva ze dne 28. září 1936.

¹⁷³ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/18: Protokol staršovstva 1923-1944, s. 156 – zápis ze schůze staršovstva ze dne 24. dubna 1938 a s. 157 – zápis se schůze zábřežského a hrabovského staršovstva ze dne 1. května 1938.

sboru v roce 1938 došlo, ale zhoršující se mezinárodní politická situace přiměla členy ČCE v Zábřehu myšlenku na osamostatnění opět odložit.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Od roku 1942 se o osamostatnění pokoušeli nanovo už k nelibosti nadřízených církevních orgánů, které nechtěly během války příliš měnit poměry ve sborech. Zábřeh se zřízení farního sboru dočkal až v roce 1945.

6. Výstavba hrabovského kostela a finanční stav sboru

6. 1 Výstavba kostela v Hrabové

Na počátku 20. let neměl hrabovský sbor s výjimkou Svébohova žádnou vlastní církevní budovu. V Hrabové konali členové ČCE své bohoslužby v místní škole, případně v prostorách zdejší sokolovny. Na byt pro kazatele byl upraven výměnek na statku Petra Vernerera, který sloužil zároveň i jako farní kancelář. Rudolf Šedý žil ještě nějaký čas střídavě ve Svébohově a v Hrabové. Přesné datum jeho definitivního odchodu ze Svébohova není známo. Do sídla nového farního sboru se však nepřestěhoval dříve než v r. 1926, jak naznačuje protokol staršovstva z 9. srpna 1926: „*Bratří souhlasí, jestli bude možno dodělati jeden další pokoj, aby se br. vikář mohl přestěhovati ze Svébohova.*“¹⁷⁵

Pro potřeby sboru to byly podmínky nedostatečné a v zápětí se začalo hledat vhodnější řešení. V listopadu 1920 sice sbor podal žádost o spoluužívání hrabovské kaple, ale dále tuto možnost získání potřebných prostor neprosazoval. Místo toho se intenzivně snažil opatřit si vlastní církevní budovu.

Dle vzpomínek vikáře Rudolfa Šedého chtěl sbor původně odkoupit starou rychtu a adaptovat ji na modlitebnu a byt pro kazatele. Majitelka však objekt odmítla prodat.¹⁷⁶ Poté se sbor rozhodl pro novostavbu. Snahy o získání vhodného stavebního místa byly ale dlouho neúspěšné. Zvolené parcely směrem na Dubicko a v tzv. „Kameníčku“ nechtěli jejich majitelé odprodat. Až teprve Antonín Žváček, člen hrabovského českobratrského sboru, svolil k záměně svého pozemku, nacházejícího se u silnice do Zábřehu, za pozemek obecní.¹⁷⁷

Už v roce 1922 kontaktoval Rudolf Šedý královéhradeckého architekta Oldřicha Lisku, který byl následně požádán o vyhotovení plánů hrabovského kostela. Oldřich Liska si již před rokem 1918 získal v církvi respekt svými projekty církevních budov pro sbory v Hradci Králové, v Pečkách a v Táboře¹⁷⁸ a pro Hrabovou vytvořil návrh účelné budovy, která podle přání sboru poskytovala nejen důstojné místo pro konání bohoslužeb a byt pro kazatele, ale i zázemí pro činnost sdružení mládeže a pro obecně prospěšnou práci.¹⁷⁹ Do jejího přízemí architekt umístil byt faráře, malý sál (tzv. síň pro mládež) a farní kancelář. Bohoslužebná místnost o rozměrech 10 x 18 metrů byla situována do prvního patra. V suterénu budovy měla vzniknout dílna a malé parní, sprchové a vanové lázně.

¹⁷⁵ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/18: Protokol staršovstva 1923-1944, s. 51.

¹⁷⁶ Šedý, R.: *Paměti pana vikáře Šedého*. Benešov 2008, s. 222.

¹⁷⁷ O problémech se schválením této záměny v obecním zastupitelstvu viz 3. kapitola.

¹⁷⁸ Poslední jmenovaný projekt nebyl realizován.

Malý sál zamýšlel sbor využívat vícero způsobem. Mělo se zde scházet nejen sdružení mládeže, ale místnost měla sloužit i jako přednáškový sál a čítárna, dále jako mateřská školka pro všechny hrabovské děti a v létě zde měly být ubytovány i dětské kolonie z jiných sborů, které do Hrabové na počátku dvacátých let několikrát přijely. Sborová dílna měla sloužit ke školním potřebám a také projektované koupelny měly být využívány školními dětmi. Dokonce i farní kancelář měla mít, pokud by to úřady dovolily, vedlejší využití, a to jako poradna lékaře pro matky s dětmi.

Kazatel sboru vikář Rudolf Šedý byl projektem výstavby sborového domu nadšen a o možnosti jeho úspěšné realizace přesvědčil i ostatní členy sboru v Hrabové. On byl také zřejmě hlavním iniciátorem úprav, které byly na stavbě oproti původnímu Liskově plánu provedeny. Nejnápadnější změnou bylo vytvoření malé hvězdárny ve věži kostela, ke které Oldřich Liska nakonec vytvořil návrh, ačkoliv se domníval, že se hvězdářská kopule k jeho projektu nehodí.¹⁸⁰

Rozpočet stavby (bez vnitřního vybavení) stanovil Oldřich Liska na 400 000 korun.¹⁸¹ V létě roku 1924, kdy sbor požádal seniorátní výbor o doporučení a synodní výbor o schválení stavby, měli v Hrabové k dispozici pouze 40 000 korun v hotovosti a dalších 37 000 korun v materiálu a v úpisech členů.¹⁸² Seniorátní i synodní výbor se proto obával možného zadlužení mladého sboru, které by mohlo ohrozit práci Českobratrské církve evangelické na severozápadní Moravě, a nákladnou stavbu v Hrabové nechtěl povolit. Ve sboru ale odmítli návrh stavby opustit a s výstavbou začali i bez souhlasu nadřízených církevních orgánů. Tento jejich postup pochopitelně vyvolal značnou nevoli. Olomoucký farář František Prudký, přítel Rudolfa Šedého a administrátor hrabovského sboru, psal v uvedené věci naléhavě do Hrabové: *„Dnes došel přípis od staršovstva. Je mi líto velice Vašeho usnesení, jež znamená revoltu a jež nemůže dobrého sboru přinést. Pamatujte přece, že seniorátní výbor Vám nedal schválení ke stavbě, ač nutnost stavby uznává jako synodní výbor. ... Mám ze srdce Hrabovské a severní Moravu rád, ale vidím, že musím odpovědnost za vše další odmítnouti a*

¹⁷⁹ V roce 2003 byl hrabovský kostel zapsán mezi kulturní památky České republiky.

¹⁸⁰ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Hospodářské a finanční, bal. 18, III-C-4/1: Architekt Liska 1924-1929 – dopis Oldřicha Lisky Čb. ev. farnímu úřadu v Hrabové, 17. července 1925.

¹⁸¹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Hospodářské a finanční, bal. 18, III-C-4/3: Návrhy stavby 1924 – Rozpočet na postavení modlitebny ČCE v Hrabové – Morava, 17. června 1924. Celkové náklady na stavbu byly nakonec podle sborových účtů o něco nižší – asi 370 000 korun. Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/46-48: Účetní kniha 1922-1930; Účetní kniha 1930-1936; Účetní kniha 1938-1944.

¹⁸² Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Hospodářské a finanční, bal. 18, III-C-4/3: Návrhy stavby 1924 – opis přípisu č. 239/924 na synodní výbor, 2. července 1924.

vzdáti se administrátorství v Hrabové.¹⁸³ Po delším jednání oba výbory nakonec stavbu přece jen povolily a celá záležitost se následně zklidnila. Sbor slíbil, že stavbu bude realizovat po částech¹⁸⁴ podle dostupných finančních prostředků a že prozatím ponechá stranou vnitřní vybavení chrámu, které není nezbytně zapotřebí. Seniorátní výbor ale Hrabovou nezapomněl upozornit, že „Seniorátní výbor uznává naléhavost stavby modlitebny a bytu pro duchovního správce Hrabové. Celý projekt dle předložených plánů a rozpočtů zdá se však seniorátnímu výboru na venkovské poměry příliš nákladný a síly sboru v Hrabové převyšující. ... Poněvadž sbor v Hrabové se stavbou základů dle předložených plánů již započal a nás postavil před hotovou věc, ponecháváme mu odpovědnost za možný nezdar.“¹⁸⁵

Sbor stavěl kostel ve vlastní režii, staršovstvo objednávalo potřebný stavební materiál, najímalo dělníky a určovalo tempo výstavby. Stavitel Josef Kučera ze Zábřehu byl najat, aby vedl stavební práce. Základy se začaly kopat v září 1924¹⁸⁶ a sborový dům se pak stavěl podle dostupných finančních prostředků s přestávkami až do roku 1933, v dalších letech byl ještě dokončován interiér kostela. Část prací provedli zdarma sami členové sboru, například pálili cihly potřebné na stavbu, kopali a vozili písek a hlínu, zámožnější půjčovali koně s povozy a podobně.

V prosinci 1925 byla dokončena síň pro mládež, ve které se od té doby až do roku 1933, kdy byla dostavěna i horní bohoslužebná místnost, konaly bohoslužby. V roce 1929 byla věž hrabovského kostela opatřena trojicí zvonů. Největší z nich věnovali manželé Antonín a Filomena Žváčkoví na památku svých tří zemřelých synů. Prostřední obstaral Karel Hrubý na připomínku své zesulé manželky a syna. Nejmenší zvon byl zakoupen z výtěžku sborové sbírky.

Původně zamýšlená opatrovna, učňovská dílna, poradna pro matky ani koupelny v kostele nakonec nevznikly, i když o nich sbor s příslušnými úřady vyjednával. Hvězdárna ale ve věži hrabovského kostela zřízena byla, i když k pozorování oblohy sloužil jen obyčejný námořní dalekohled. Až v roce 1958 sestrojil Rudolf Šedý, toho času už na odpočinku v Jimramově, pro Hrabovou astronomický dalekohled.

¹⁸³ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Hospodářské a finanční, bal. 18, III-C-4/2: Jednání s úřady 1924 – dopis Františka Prudkého Duchovní správě fil. sboru čbr. ve Svěbohově, 10. září 1924.

¹⁸⁴ Projekt Oldřicha Lisky umožňoval postavit modlitebnu v prvním patře až jako samostatnou přístavbu.

¹⁸⁵ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Seniorátní úřad, bal. 10, II/2: Přípisy 1923-1975 – dopis Seniorátního výboru ČCE seniorátu moravsko – slezského staršovstvu Čb. sboru evang. v Hrabové, 21. října 1924.

¹⁸⁶ Slavnost kladení základního kamene byla uspořádána až v květnu 1925 a „základní kámen“ přišel až do zdi.

6. 2 Finanční stav sboru

Jak už bylo uvedeno výše, v okamžiku, kdy se začínalo s výstavbou kostela, měli v Hrabové k dispozici jen část potřebných finančních prostředků. Obava nadřízených církevních orgánů, že stavba neodpovídá finanční síle venkovského sboru, se záhy potvrdila. Členské příspěvky (tzv. salár), sbírky, dary od členů a dobrovolné příspěvky za vykonané církevní úkony nestačily pokrývat stavební výdaje sboru. Ten měl už na konci roku 1925 dluh 92 518 Kč¹⁸⁷, který v následujících letech narůstal. Sbor si tak na svůj provoz musel půjčovat peníze téměř každý rok až do konce první republiky. Půjčky mu poskytly jen místní peněžní ústavy – Zemědělský spořitelní a záloženský spolek v Dubicku a Obecní spořitelna v Postřelmově – a ručilo za ně několik členů sboru. Od velkých finančních ústavů, na které se obracel, sbor půjčku nezískal. Část peněz zapůjčili také členové sboru nebo jeho přátelé, i z těchto půjček se však většinou musel splácet úrok, který finanční situaci sboru ještě dále ztěžoval.

V průběhu třicátých let se navíc začalo stavět i na jiných místech hrabovského sboru. V Zábřehu zakoupili místní příslušníci Českobratrské církve evangelické tzv. Frölichovu vilu a upravili ji na sborový dům. Nový kostel vystavěli v Písařově¹⁸⁸ a v roce 1937 byla v Sudkově postavena modlitebna.¹⁸⁹ Členové sboru v Písařově, Zábřehu a Sudkově měli tedy vlastní finanční problémy a nemohli ještě přispívat na další stavbu. Při výstavbě chrámu v Hrabové a následném splácení dluhů tak sbor do značné míry spoléhal na cizí pomoc a nevynechal při tom žádnou možnost, která se mu naskýtala, byť byla šance na úspěch jen nepatrná. Další léta v Hrabové byla ve znamení neustálých žádostí o stavební subvence adresovaných ústředí církve, jejím podpůrným spolkům, institucím i jednotlivcům v Československu i v zahraničí a je nutné dodat, že podpora, kterou sbor nakonec obdržel, byla poměrně štedrá.

Rudolf Šedý se například snažil ve prospěch hrabovského sboru využít ochoty zahraničních evangelických církví podporovat po vzniku Československa Českobratrskou církev evangelickou. V následujících letech napsal řadu dopisů adresovaných nejen zahraničním církvím, ale i institucím a zámožným jednotlivcům, zejména v USA a ve Švýcarsku.¹⁹⁰ Evangelické církve však obvykle nepodporovaly jednotlivé sbory v Československu, ale svoji pomoc posílaly synodnímu výboru ČCE, který teprve potom podle svého uvážení zahraniční

¹⁸⁷ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/46: Účetní kniha 1922-1930, nestr.

¹⁸⁸ Plány opět vypracoval architekt Oldřich Liska.

¹⁸⁹ Také pro Sudkov vytvořil původně návrh Oldřich Liska. Ten však nebyl z finančních důvodů realizován a modlitebna byla nakonec vystavěna podle projektu zábřežského stavitele Berky.

¹⁹⁰ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Hospodářské a finanční, bal. 19, III-C-4/8: Podpory sboru 1920-1943; bal. 29: Podací protokoly 1923-1925; bal. 29: Podací protokoly 1925-1927.

dary rozděloval. Až tímto způsobem obdržela Hrabová příspěvek od zahraničních církví. V první polovině dvacátých let to znamenalo pro sborovou pokladnu až několik tisíc korun ročně.¹⁹¹ Dary od zahraničních církví se ale postupem let snižovaly, až v době velké hospodářské krize téměř ustaly.

Nevyslyšeny sice zůstaly žádosti o podporu u milionářů a velkých firem v zahraničí¹⁹², přesto se ale Rudolfu Šedému podařilo pro hrabovský sbor získat několik cizích podporovatelů z řad těch, kteří měli možnost se blíže seznámit s jeho prací na severozápadní Moravě. Nejdůležitějším z nich byl Václav Losa, rodák z Nosislavi, který v mládí odešel do Spojených států amerických, kde vystudoval a stal se farářem v Presbyterské církvi. Rudolf Šedý se s ním osobně setkal už před první světovou válkou při jeho návštěvě rodné Moravy. Oba duchovní se spřátelili a až do konce Losova života si dopisovali.

Ve Spojených státech hledal Václav Losa pro hrabovský sbor příznivce. Jednak zde popularizoval práci Rudolfa Šedého prostřednictvím časopisu Křesťanské listy, který editoval,¹⁹³ jednak se stal v American Hussite Society, kterou spoluzakládal a která si dala za úkol podporovat evangelické církve v Československu, přímělníkem hrabovského sboru. Ten také dvakrát osobně navštívil. Poprvé v roce 1927 v rámci cesty, kterou spolu s Rudolfem Šedým podnikl po českých zemích, podruhé v roce 1930, kdy se spolu oba přátelé vydali na Slovensko.¹⁹⁴ American Hussite Society přispěla v průběhu let skrze Václava Losu na stavbu sborového domu v Hrabové částkou 80 000 Kč.¹⁹⁵ Vedle toho poskytla i menší částky na stavbu dalších kostelů hrabovského sboru a Rudolf Šedý od ní také v r. 1927 obdržel 40 000 Kč na koupi sborového auta, které Americká husitská společnost pomáhala udržovat i ve třicátých letech, v době, kdy už se jí nedostávalo finančních prostředků.

Příspěvek na stavbu se sbor snažil získat také od státních úřadů.¹⁹⁶ Rudolf Šedý psal opakovaně žádosti na ministerstvo školství, které mělo na starosti udržování církví, a na

¹⁹¹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/46-48: Účetní kniha 1922-1930; Účetní kniha 1930-1936; Účetní kniha 1938-1944.

¹⁹² Podnikavost Rudolfa Šedého, duchovního správce sboru, názorně dokládá to, že napsal například Henrymu Fordovi do Detroitu, kterému za poskytnutí příspěvku nabízel u kostela reklamní plochu pro jeho automobilku.

¹⁹³ Rudolf Šedý do nich také zasílal svoje články.

¹⁹⁴ O Václavu Losovi viz Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Korespondence, bal. 21, III-C-5/4: Korespondence Václav Losa 1920-1921; fond Korespondence, bal. 21, III-C-5/11: Amerika 1926-1934; fond Hospodářské a finanční, bal. 19, III-C-4/8: Podpory sboru 1920-1943; Šedý, R.: Paměti pana vikáře Šedého. Benešov 2008; Čestný večer dr. V. Losy. Český bratr, r. 7, č. 12, 1930, s. 337-338; Charles E. Edwards. Český bratr, r. 7, č. 12, 1930, s. 339-340. V roce 1938 se Václav Losa opět chystal do Československa. Kvůli onemocnění manželky ale musel plánovanou cestu odložit a po mnichovských událostech ji zrušil docela. V roce 1939 Václav Losa zemřel.

¹⁹⁵ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/46-48: Účetní kniha 1922-1930; Účetní kniha 1930-1936; Účetní kniha 1938-1944.

¹⁹⁶ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Hospodářské a finanční, bal. 18, III-C-4/2: Jednání s úřady 1924; fond Hospodářské a finanční, bal. 19, III-C-4/8: Podpory sboru 1920-1943.

ministerstva zdravotnictví a sociální péče, která by mohla přispět na zařízení lázní, opatrovny, poradny a dílen. Tyto žádosti ale byly, obvykle z rozpočtových důvodů, zamítnuty a sboru bylo doporučeno, ať si o příspěvek žádá u synodního výboru, který rozděloval dotaci od státu přináležející Českobratrské církvi evangelické. Z této tzv. patentové státní dotace získávala Hrabová ve dvacátých letech průměrně 3 000 Kč ročně, pomýšlela ale na získání nějaké větší částky. Navíc během třicátých let tato dotace od státu pro ČCE klesala, zatímco sborů a jejich výloh přibývalo, tím pádem se i Hrabové dostalo méně peněz. Vedle toho ale Hrabová v roce 1926 od synodního výboru obdržela výraznou podporu z mimořádné státní stavební subvence určené pro stavební výlohy Českobratrské církve evangelické, a to ve výši 30 000 Kč. O rok později to bylo 10 000 Kč, v dalších letech už to byly stále nižší částky.

Sbor se obracel s žádostmi o podporu i k veřejným činitelům a podnikatelům v Československu, avšak bez větších úspěchů. Třikrát například žádal o finanční pomoc prezidenta republiky T. G. Masaryka. Od něj jako příslušníka své církve si sbor sliboval největší pomoc. Když pak přišla dvakrát zamítavá odpověď, nabyli v Hrabové dojmu, že jim snad v prezidentské kanceláři někdo nepřeje a že snad prezident ani jejich žádost neobdržel, proto ji při třetím pokusu poslali skrze dceru T. G. Masaryka Alici. Výsledek však byl stejný.¹⁹⁷

Ve snaze získat finanční prostředky na dostavbu sborového domu nechalo také staršovstvo několikrát vložit do evangelických časopisů i do zábřežských novin Moravský sever složenky, prostřednictvím kterých mohli lidé zasílat své příspěvky. Staršovstvo rovněž zažádalo u synodního výboru o vypsání všecírkevní sbírky ve prospěch svého sboru a k Jeronýmově jednotě¹⁹⁸ podávalo žádosti o tzv. hlavní dar lásky.¹⁹⁹ Prosbě o vypsání sbírky pro Hrabovou vyhověl synodní výbor v roce 1927 a tato sbírka v církvi vynesla přes 10 000 Kč.²⁰⁰ V roce 1935 sbor obdržel od Jeronýmovy jednoty i hlavní dar lásky, který činil 22 100 Kč a který mu umožnil zaplatit nejnaléhavější dluhy.²⁰¹

¹⁹⁷ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Hospodářské a finanční, bal. 19, III-C-4/8: Podpory sboru 1920-1943 – koncept dopisu určeného prezidentu republiky a dopis Vladimíra Kučery, tajemníka prezidenta republiky, Čb. ev. sboru v Hrabové, 19. října 1926.

¹⁹⁸ Jeronýmova jednota je dosud existující podpůrný církevní spolek, který sbíral a rozdělával podpory mezi nejpotřebnější českobratrské sbory. V osobě Jana VI. Šebesty, spoluzakladatele Jeronýmovy jednoty, měla Hrabová u tohoto spolku svého přímluvce.

¹⁹⁹ Hlavní dar lásky je podpora přidělovaná jedenkrát do roka jednomu sboru. Menší částky na svých výročních schůzích rozdělávaly jednotlivé seniorátní odbory Jeronýmovy jednoty; pro Hrabovou to představovalo několik stokorun ročně.

²⁰⁰ Výkaz sbírek vypsanych na r. 1927 a odvedených do 20. dubna 1928. Věstník synodního výboru ČCE, r. 10, č. 1, s. 20-25.

²⁰¹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/47: Účetní kniha 1930-1936, nestr.

I přes uvedenou štědrú podporu dluh hrabovského sboru narůstal. Ve 30. letech, kdy subvence od státu stále klesaly a darů z ciziny ubývalo, se hrabovský sbor ocitl na pokraji bankrotu. V roce 1930 dlužil už 142 000 korun, většíně věřitelů musel platit úroky a další půjčky na dokončení stavby sháněl v této době už jen velice obtížně. Finančnímu zhroucení sboru nakonec zabránily zápůjčky z tzv. všecírkevního stavebního fondu²⁰² a jubilejního tolerančního fondu,²⁰³ které mu byly poskytnuty synodní radou. Z těchto půjček se neplatil úrok, pololetně se splácela 4 % z původní částky. První takovou půjčku (20 000 Kč) Hrabová obdržela už v roce 1925 a v letech 1931 až 1937 další čtyři v celkové výši 50 000 Kč. S první půjčkou z roku 1925 tedy tato pomoc činila 70 000 Kč, Hrabová byla v tomto ohledu jedním z nejpodporovanějších sborů celé Českobratrské církve evangelické.²⁰⁴ Pokud k tomu připočítáme i půjčky na stavbu poskytnuté Zábřehu a Písařovu, jejichž celková hodnota byla v roce 1934 100 000 Kč,²⁰⁵ byl hrabovský sbor zřejmě tím vůbec nejpodporovanějším sborem v celé Českobratrské církvi evangelické, což vypovídá o tom, v jaké špatné finanční situaci se nacházela nejen Hrabová, ale i její filiálky. Stavební dluhy celého hrabovského sboru činily ve 30. letech asi 400 000 Kč.

I přes poskytnuté bezúročné zápůjčky zůstávala finanční situace v Hrabové napjatá a u nadřízených církevních orgánů vzbuzovala velké obavy. O stavu sborového hospodářství vypovídá například dopis seniorátního úřadu z roku 1937: „*Seniorátní výbor moravskoslezského seniorátu prozkoumal a schválil účty Vašeho sboru za rok 1936, považuje však za svou povinnost, upozorniti Vás (tj. Rudolfa Šedého) na velmi nepříznivý, ba nebezpečný stav svěřeného Vám sboru. Tíživé sborové dluhy, které v roce 1935 činily 140 251 Kč, nejen se nezmenšily, nýbrž dokonce vzrostly na 144 546,60 Kč. Naproti tomu značně se zmenšily vlastní příjmy sboru, které tvoří a musí tvořiti páteř sborového rozpočtu. ... Salární příspěvky oproti roku 1935 klesly, ačkoliv staršovstvo ubezpečilo loňského roku seniorátní úřad, že bude pečovati o zvýšení těchto příspěvků. Na dobrovolných darech odvedli údové sboru ... méně. Pouze chrámové sbírky jsou nepatrně vyšší ... Proti roku 1935 se zmenšily vlastní příjmy sboru v roce 1936 o 2 913,85 Kč a činily celkem 9 300,95 Kč. Pokladní účet za*

²⁰² Tento fond určený k podpoře výstavby církevních budov tvořily hlavně dary od zahraničních církví a od roku 1928 repartice rozepsané mezi jednotlivé sbory Českobratrské církve evangelické. Sýkora V. - Šimek, P: 50 let úsilí o hospodářské zabezpečení církve. In: Církev v proměnách času. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické. Praha 1969, s. 74-75.

²⁰³ Fond vznikl kvůli stejnému účelu v roce 1931 při příležitosti stopadesátého výročí vydání tolerančního patentu a utvářel se pomocí sbírek a darů. Tamtéž.

²⁰⁴ Zápůjčky sborům. Podle stavu z 31. ledna 1934. Věstník synodní rady ČCE, r. 16, č. 2, s. 185-189. Hrabová tehdy měla vypůjčeno 65 000 korun. Více peněz (75 000 korun) v té době obdržel jen šestitisícový farní sbor Plzeň – západ.

²⁰⁵ Tamtéž.

rok 1936 vykazuje sice v XVI. položce příjmů částku 2 861,95 Kč /dary na doplnění rozpočtu/, ale jak seniorátní výbor zjistil, je to pouze jediný dar a sice br. vikáře Šedého, který tuto částku odpustil sboru ze svého služného. Br. Šedý má ovšem právo darovati sboru jakoukoliv částku ze svých prostředků, ale seniorátní výbor nemůže přehlížeti, že za jiných okolností vzrostl by dluh sboru ještě téměř o 3 000 Kč za jediný rok. Z předešlých účtů zjistil seniorátní výbor, že roční potřeba hrabovského sboru činí asi 19 000 Kč, a že na tuto částku dovede si sbor opatřiti z vlastních prostředků pouze polovinu. Druhou polovinu hradí z darů a podpor mimosborových, pokud se mu jich ovšem dostane. Přes dosavadní poměrně štědré podporování hrabovského sboru z prostředků všecírkevních musí br. vikář Šedý odpouštěti každoročně sboru značné částky ze svého celkem nepatrného služného, aby rovnováha rozpočtu aspoň zdánlivě byla zachována. Ale je to rovnováha opravdu jen zdánlivá a sbor bude přiveden do velkých těžkostí, jestliže se staršovstvo i budoucně s tímto stavem spokojí a to tím spíše, že se vůbec nedostává prostředků na amortizaci tíživých dluhů u peněžních ústavů. ...²⁰⁶

Hrabovské staršovstvo si pochopitelně bylo tohoto nepříznivého finančního stavu vědomo a snažilo se jej zlepšit nejen spoléháním se na cizí pomoc, ale i zvýšenou obětavostí vlastního sboru. V druhé polovině 30. let usilovalo zejména o navýšení vybíraného saláru. Ideálem bylo, aby každý dospělý výdělečně činný člen sboru dobrovolně a přiměřeně ke svým finančním možnostem přispíval do sborové pokladny. Tomu měla napomoci například tištěná provolání rozesílaná členům sboru.²⁰⁷ Na schůzích se hovořilo i o restriktivních opatřeních vůči neplatícím členům. Žádná nakonec přijata nebyla, panovala totiž obava, že by část členů mohla Českobratrskou církev evangelickou nadobro opustit.

V Hrabové a v obcích k ní přináležejících, včetně kazatelské stanice v Klopíně, se od vzniku sboru až do druhé poloviny 30. let stále vybíralo od příslušníků církve v průměru okolo 3 000 korun ročně. Pokud byly v některém roce členské příspěvky výrazně vyšší, pak to bylo dáno jen horlivostí Rudolfa Šedého; například v roce 1933 sám přispěl částkou 3 000 Kč, což znamenalo nárůst saláru na 5 831 Kč.²⁰⁸ K viditelnému zvýšení vybraného saláru, jež nebylo

²⁰⁶ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Seniorátní úřad, bal. 10, II/2: Přípisy 1923-1975 – dopis Seniorátního výboru ČCE seniorátu moravsko – slezského staršovstvu Čb. sboru ev. v Hrabové, 17. června 1937.

²⁰⁷ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/16: Sborové tisky 1925-1953.

²⁰⁸ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/47: Účetní kniha 1930-1936, nestr. To byl jeden ze způsobů, kterým Rudolf Šedý vyrovnával schodek v rozpočtu. Jindy zase sboru odpouštěl část služného, které měl od něj dostat, a často za něj platil i jiné výlohy. Sám také vydržoval sborové auto a podle svých finančních možností ještě sboru další peníze věnoval nebo alespoň půjčil. U svého staršího bratra Gustava, hodináře v Jimramově, také pro Hrabovou opatřil půjčku asi 11 000 korun.

způsobeno místním kazatelem, došlo až v roce 1937²⁰⁹ a od tohoto roku odvedené členské příspěvky už jen, přes mírné snížení v roce 1938, narůstaly. Podle přehledu obětavosti sborů za rok 1938 a 1939 však Hrabová i přes zmíněné navýšení patřila do početné skupiny sborů s minimálním vybraným salárem na osobu.²¹⁰

Efektivnější než výběr saláru byly sbírky konané mezi členy sboru. Jejich výtěžek se rok od roku, mimo léta 1934 a 1935, zvyšoval a čím dál větší část z nich byla určena pro potřeby samotného sboru. Chrámové sbírky na splacení stavebního dluhu se ve druhé polovině 30. let už konaly pravidelně každý měsíc. V roce 1938 byla také při příležitosti jubilea Rudolfa Šedého provedena v Hrabové i ve všech jejích filiálních sborech a kazatelských stanicích sbírka s názvem „Dar sobě“, jejíž výtěžek sloužil jednotlivým místům sboru na úmor stavebních dluhů.

V roce 1938 činily všechny sbírky vykonané ve sboru 4 736 Kč²¹¹ a narůstaly i v dalších letech. Ve výnosu chrámových sbírek patřila Hrabová podle už zmiňovaného přehledu obětavosti sborů dokonce mezi sbory s nadprůměrně vysokými vybíranými sbírkami.²¹²

Jak už bylo naznačeno v předchozích kapitolách, špatná finanční situace sboru a z toho vyplývající nutnost šetřit značně omezovala vlastní sborovou práci. Hrabová si například nemohla dovolit dlouhodobě vydržovat pomocného kazatele, kterého bylo v rozsáhlém sboru zapotřebí. Ve 30. letech tak byli někteří diakoni přijímáni už jen za stravu a ubytování. Zástupci hrabovského sboru se ani nemohli příliš často účastnit pracovních schůzí a slavností pořádaných v jiných sborech. Při podobných příležitostech se přitom posilovala sounáležitost sborů Českobratrské církve evangelické. Nedostatek financí ani nedovoloval již zmíněné osamostatnění filiálního sboru v Zábřehu. Neustálé shánění půjček mezi členy sboru a provádění různých sbírek zřejmě vyvolalo na počátku 30. let i určité napětí ve sboru. Tehdy se o vikáři Rudolfu Šedém objevily pomluvy, že si měl na vydržování sborového auta brát peníze ze sborové pokladny. Rudolf Šedý za této situace zvažoval rezignaci, zasáhlo ale staršovstvo a potvrdilo nepravdivost podobných řečí.

Maximální výše dosáhl dluh v Hrabové v roce 1934; činil tehdy 164 553 Kč.²¹³ Do konce roku 1938 se ho podařilo snížit jen o 33 000 Kč, a to hlavně díky zisku hlavního daru lásky.

²⁰⁹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/48: Účetní kniha 1938-1944, nestr.

²¹⁰ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Synodní rada, bal. 4, I/2: Hospodářské 1931-1974 – Přehled obětavosti v ČCE v letech 1938 a 1939 - oběžník.

²¹¹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/48: Účetní kniha 1938-1944, nestr.

²¹² Jako 212. Filiální sbor v Zábřehu podle tohoto přehledu dokonce patřil mezi nejobětavější sbory v celé církvi.

²¹³ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/47: Účetní kniha 1930-1936, nestr.

To, že byl celý dluh už v březnu 1944 zaplacen,²¹⁴ je nutné přičítat nejen zvýšené obětavosti sboru, která byla patrná, ale i znehodnocování měny za války.

²¹⁴ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, Pamětní kniha českobratrského evangelického sboru v Hrabové, nestr.

7. Vztahy s ostatními církvemi

Hrabovský sbor Českobratrské církve evangelické pochopitelně nežil izolovaně, běžně přicházel do styku s dalšími církvemi, které v jeho obvodu působily. Velmi přátelské vztahy sbor udržoval s místními náboženskými obcemi Církve československé, a to i přesto, že byly v podstatě konkurenty, protože společně usilovaly o získání věřících, kteří opustili římskokatolickou církev.

V době přestupového hnutí chodili členové Českobratrské církve evangelické na manifestace a přednášky pořádané Církví československou a příslušníci CČS naopak navštěvovali akce pořádané evangelíky.²¹⁵ I poté, co vlna přestupů opadla, účastnila se jedna církev sborových slavností té druhé. Na některých místech dokonce probíhala společná výuka obou náboženství ve školách. Kde bylo jen několik žáků z CČS nebo jen několik žáků z ČCE, tam přebíral jejich vyučování duchovní z druhé církve. V největší míře takováto spolupráce fungovala s náboženskou obcí v sousedním Dubicku, s níž hrabovský sbor přicházel do kontaktu nejčastěji. V samotném Dubicku vyučoval do příchodu prvního zdejšího československého faráře děti obou konfesí Rudolf Šedý. Poté žáci českobratrského evangelického vyznání obvykle navštěvovali v této obci hodiny československého náboženství.²¹⁶ Například ve školním roce 1929/1930 byly všechny děti na obecných školách v Dubicku, Polici a Stavenici vyučovány československým farářem Bohumilem Macháčkem z Dubicka a Rudolf Šedý zase převzal výuku všech dětí v Leštině.²¹⁷ Podobná výpomoc probíhala i s československými faráři z Troubelic nebo z Hostic.

Zvláště blízko měl Rudolf Šedý k dubickému faráři Vilému Hýblovi, který v Dubicku působil v letech 1931 až 1937 a jehož s Rudolfem Šedým pojil i zájem o astronomii. Vilém Hýbl navštívil v hrabovské hvězdárně i sdružení mládeže a vykonal tam na toto téma přednášku.

Nejblíže k sobě měly sbor Českobratrské církve evangelické a náboženské obce Církve československé v letech nacistické okupace. V roce 1939 byl československý duchovní správce v Dubicku Vojtěch Frček pro údajnou špionážní službu ve prospěch Československa

²¹⁵ V Zábřehu duchovní z ČCE a z CČS uspořádali i společnou schůzi namířenou proti římskokatolické církvi.

²¹⁶ Až do školního roku 1937/1938, kdy výuku šesti zdejších dětí českobratrského vyznání přejal Rudolf Šedý. Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Korespondence, bal. 23, III-C-1/15: Korespondence s korporacemi – dopis Správy obecné školy v Dubicku Českobratrskému evangelickému farnímu úřadu v Hrabové, 8. září 1937.

²¹⁷ Archiv českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Korespondence, bal. 21, III-C-5/9: Církev československá 1930-1936 – dopis Duchovní správy církve československé v Dubicku Duchovní správě církve českobratrské evangelické v Hrabové, 19. září 1929.

zatčen a odvezen do Šumperka. Byl sice brzy propuštěn, ale do Dubicka se už nemohl vrátit, místo toho byl vyvezen na hranice protektorátu.²¹⁸ Dubicko bylo poté administrováno farářem Stanislavem Smékalem z náboženské obce v Zábřehu. Navíc byla CČS vypovězena ze zdejší sokolovny, kterou si v roce 1932 pronajala. Bez bohoslužebné místnosti se ocitla i náboženská obec v Zábřehu. Za této situace místní členové Církve československé požádali o pomoc Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Hrabové. Ten jim umožnil konat bohoslužby a ostatní církevní úkony ve svých kostelech v Zábřehu a v Hrabové. Rudolf Šedý také opět převzal vyučování dětí československého vyznání. On i diakon Košťál rovněž Stanislavu Smékalovi vypomáhali s konáním pohřbů.

Z jiných evangelických denominací žili v obvodu hrabovského sboru členové Bratrské jednoty Chelčického (baptisté) a Jednoty českobratrské. Snad až na jednu výjimku byli všichni členové těchto církví reemigranty z polského Zelova, kteří se usadili v Zábřehu – Žerotínově a ve Vikýřovicích.²¹⁹ Jednota českobratrská zde sbor nevytvořila. Nejbližší sbory této církve byly v Olomouci a v Prostějově a kazatelé Jednoty českobratrské sem buď dojížděli, nebo se členové této církve účastnili bohoslužeb baptistů a Českobratrské církve evangelické. Baptisté ve Vikýřovicích utvořili vlastní sbor, měli zde svého kazatele a s pomocí Kostnické jednoty vystavěli i kostel. V něm pak kázali šestkrát ročně duchovní z Jednoty českobratrské a stejně často i duchovní z Farního sboru ČCE v Hrabové. Také s kazatelem z Vikýřovic si Rudolf Šedý vzájemně vypomáhal při vyučování náboženství na školách a oba sbory se zvaly na své slavnosti.²²⁰ O soužití všech tří evangelických denominací v Zábřehu psal Rudolf Šedý takto: „...*dosud žijeme a pracujeme v nejlepší shodě. Každý měsíc kází v Zábřehu bratří všech tří denominací a to všem. Neděláme rozdílů žádných až na to, že bratřím kazatelům z Jednot je vyhrazena jedna neděle měsíčně.*“²²¹

V obvodu hrabovského sboru se věřící z Českobratrské církve evangelické občas obraceli na duchovního z Církve československé nebo Jednoty bratrské Chelčického, pokud jim byl v místě jejich bydliště dostupnější, aby jim pokřtil dítě, oddal je nebo vykonal pohřeb, a se

²¹⁸ Sobek, J.: *Dějiny Dubicka od roku 1918 do současnosti*. Dubicko 2003, s. 36.

²¹⁹ V roce 1920 žil v celém politickém okresu Šumperk a Zábřeh jen jeden člen Jednoty českobratrské. Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921. Díl 1. Praha 1924, s. 94-97. Podle sčítání lidu z roku 1930 už v p. o. Šumperk žilo 92 baptistů a 8 členů Jednoty Českobratrské – všichni v s. o. Šumperk – a v p.o. Zábřeh 19 baptistů a 9 členů Jednoty českobratrské – všichni s. o. Zábřeh. Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930. Díl I. Československá statistika. Svazek 98. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 7). Praha 1934, s. 98-99.

²²⁰ Za války byli Češi z Vikýřovic vystěhováni a zdejší sbor baptistů tak dočasně zanikl. Jejich kazatel byl zatčen a vězněně gestapem a ve vězení také zemřel. Hošková, M.: *Reemigrace a usídlení potomků českých exulantů na šumperském okrese po 1. světové válce*. In: Severní Morava, r. 30, sv. 54, 1987, s. 15.

²²¹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Zábřeze, s. 15.

svolením Rudolfa Šedého to bylo danému faráři povoleno. Rudolf Šedý zase naopak zastupoval faráře z CČS nebo Jednoty bratrské Chelčického, i když mu bylo nadřízenými církevními orgány spíše doporučováno, aby církevní úkony prováděl jen na členech vlastní církve.

Vztahy mezi ČCE, CČS a oběma menšími evangelickými církvemi zde tedy byly velmi dobré. Komplikovanější bylo soužití s Německou evangelickou církví. Během přestupového hnutí byla ČCE prezentována jako česká národní církev, která nechce s Němci mít nic společného. Zábřežský sbor Německé evangelické církve byl navíc neodmyslitelně spjat s rodinou Brassů a především Hermann Brass (1855 – 1938), který dal v Zábřehu vystavět kostel této církve, byl známým nacionálním politikem, který „*všemi prostředky, především hospodářským nátlakem, bojoval proti českému národnímu hnutí a vysloužil si pověst největšího germanizátora severní Moravy.*“²²² Rudolfu Šedému byl ale nacionalismus cizí a snažil se udržovat se spoluobčany německé národnosti přátelské vztahy. Zástupce Německé evangelické církve například pozval i na slavnostní otevření sborového domu Českých bratří v Hrabové. V Šumperku dokonce oslovil staršovstvo této církve, zda by v jejím tamním kostele mohl konat českobratrské bohoslužby.²²³ S ohledem na nacionální důvody mu to ale šumperské staršovstvo nepovolilo. Se samotnými duchovními Německé evangelické církve v Zábřehu a v Šumperku měl Rudolf Šedý zřejmě dobré vztahy, zvláště s posledním šumperským farářem Rudolfem Türkem a zábřežským farářem Eduardem Drgalou. Oba už za první republiky občas zavítali na hrabovskou faru a i za války udržovali s kazateli hrabovského sboru přátelské vztahy. Rudolf Türke poskytoval sboru v Hrabové rady, jak jednat s úřady nebo jak obstarat místo pro česká děvčata v domě německých diakonek v Sobotíně. Dokonce v lednu 1939 požádal Rudolfa Šedého, aby pro jeho děti sehnal českou chůvu, která by ani nemusela umět německy, protože on mluví slovensky a jeho žena česky.²²⁴ V roce 1945 pak Rudolfa Šedého poprosil, zda by mu potvrdil, že nebyl nacistického smýšlení.

S římskokatolickými farními úřady byly udržovány sice korektní, ale čistě úřední styky. Na větší akce pořádané v římskokatolických farnostech bylo pohlíženo spíše s nedůvěrou. Mělo se za to, že jsou motivovány snahou přivést co nejvíce věřících zpět do římskokatolické církve. K jistému sblížení obou církví zde došlo až za války.

²²² *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 11. Ostrava 1998, s. 19-20.

²²³ Ještě předtím o to v Šumperku neúspěšně žádal i starokatolickou církev, která byla rovněž tvořena členy německé národnosti.

²²⁴ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/6: Pomoc členům sboru 1937-1939 – dopis Rudolfa Türka Rudolfu Šedému, 16. ledna 1939.

8. Rok 1938 – Hrabová po jednáních v Mnichově

Dne 21. srpna 1938 se v Hrabové konala jubilejní slavnost k třiceti letům působení Rudolfa Šedého na severní Moravě. Přijel mimo jiné senior Moravskoslezského seniorátu Bohuslav Burian, administrátor hrabovského sboru Timoteus Pokorný a za synodní radu náměstek synodního seniora Kamil Nagy. Bylo to na dlouhou dobu naposledy, kdy navštívil Hrabovou někdo ze seniorátu nebo ze synodní rady. V říjnu 1938 se farní sbor v Hrabové i se všemi svými filiálními sbory a kazatelskými stanicemi ocitl v území odstoupeném Německu. V rámci V. okupačního pásma byl vydán celý politický okres Šumperk a s výjimkou Lošticka i celý politický okres Zábřeh.

Sbor se musel začít přizpůsobovat novým poměrům. V Sudetech nedostávaly církve žádnou dotaci od státu; místo toho byla zavedena církevní daň – církve měly právo své členy zdanit. Sbor v Hrabové byl odříznut od svého pražského vedení a nevyřešena ještě zůstávala otázka zřízení samostatného farního sboru v Zábřehu a jeho případného personálního obsazení.

Jak už bylo zmíněno dříve, Rudolf Šedý měl v roce 1938 odejít do důchodu a za změněné politické situace zvažoval odchod ze severní Moravy, ač tu chtěl původně zůstat a vypomáhat ve sboru jako penzista. Zábřežské staršovstvo se tehdy snažilo pro Zábřeh získat faráře. Žádný oslovený duchovní ale do Sudet nechtěl či nemohl nastoupit, a proto byl zamítnut návrh hrabovského staršovstva, podaný na jaře 1938, aby ze Zábřehu odešel diakon Jan Košťál pracovat do Hrabové, kde by mu vypomáhal penzionovaný Rudolf Šedý. Zatímco se o těchto věcech ve sboru diskutovalo, byl v listopadu 1938 Jan Košťál ve Vanovicích ordinován na vikáře. Od této chvíle byl oprávněn v „českobratrských sborech v zahraničí“, tedy mimo území zmenšeného Československa, budoucího protektorátu, vykonávat veškerou církevní práci, včetně vysluhování svátostí a mohl tedy Rudolfu Šedému více vypomáhat.²²⁵ Snahy Zábřehu o osamostatnění načas ustaly a vše zůstalo při starém. Rudolf Šedý se rozhodl zůstat na svém místě a odložil svůj odchod do penze.

Nejistý osud českobratrských evangelických sborů v Sudetech vedl hrabovský sbor k tomu, že se usnesl jednat s Jednotou bratrskou v Ochranově (Herrnhutu) o možném připojení se k této církvi. Synodní rada zmocnila Rudolfa Šedého k nezávaznému jednání a doporučila vyčkat na to, jak se vyvine mezinárodní situace.²²⁶ Po 15. březnu 1939 a obsazení zbytku

²²⁵ Věstník synodní rady českobratrské církve evangelické, r. 20, 1938, č. 3, s. 524.

²²⁶ „Dovídáme se, že jste navázal styky s vedením Jednoty bratrské v Ochranově ve věci možného připojení našich sborů v odstoupeném území k Ochranovu. Nemáme námitek proti takovému styku, pokud se děje nezávazně. ... Je možné, že bude později potřebí zahájit s Ochranovem i závazné jednání o připojení. Zatím však to pokládáme za předčasné, neboť stále ještě je jistá možnost, že mezinárodním jednáním bude pro naše sbory v Německu zajištěna možnost samostatné existence. O této věci stále jednáme s ministerstvem zahraničních věcí

Československa zůstal sbor podřízen synodní radě v Praze a vyjednávání mezi Hrabovou a Ochranovem už nebylo zapotřebí.

Hranice mezi pohraničím odstoupeným v roce 1938 a zbytkem bývalého Československa však byla zachována i po 15. březnu a získat propustku k jejímu překročení bylo obtížné. V prosinci 1940 se na Farní úřad v Hrabové obrátil Filiální sbor ČCE ve Štramberku s prosbou, zda by zde Rudolf Šedý nebo Jan Košťál mohli vykonat vánoční bohoslužby. Štramberk byl od října 1938 odříznut od svého mateřského sboru v Hodslavicích a hodslavický farář od března 1940 nedostal propustku k překročení hranic protektorátu. Hrabovský sbor se rozhodl Štramberku ujmout a schválila to i synodní rada, která pod jeho duchovenskou správu přidělila i „*mimoprotektorátní části ostatních sborů seniorátu moravskoslezského, majících sídlo na území Protektorátu.*“²²⁷ Toto nařízení se týkalo části sboru v Moravské Ostravě, v praxi se to ale zřejmě nijak neprojevovalo, kazatelé z hrabovského sboru dojížděli jen do Štramberku. Za války pak došlo ke sblížení sboru v Hrabové se sbory v Miroslavi a v Horní Čermné, které se rovněž ocitly v odstoupeném pohraničí, a s českým evangelickým sborem ve Vídni, respektive s jeho kazatelem Evaldem Krygelem. Duchovní těchto čtyř sborů se občas i osobně navštívili a přitom v daném místě kázali.

Jak již bylo uvedeno výše, v Sudetech církve žádnou podporu od státu nedostávaly. Přitom sbor v Hrabové už za první republiky nebyl mnohdy schopen poskytnout svému kazateli ani ono slušné 8 000 Kč, které se mu zavázal ročně vyplácet.²²⁸ Zábřežský sbor byl na tom finančně lépe, ale ani on by nezvládl diakona Jana Košťála vydržovat zcela sám. Způsob placení členských příspěvků se však ani ve sborech ČCE, které se ocitly v Sudetech, nezměnil. Kazatele v odstoupeném území za této situace finančně podpořila synodní rada, která sborům na jejich plat začala namísto státu přispívat z všecírkevních prostředků. Za tímto účelem byla v církvi každoročně vyhlášována i sbírka na pomoc sborům v zahraničí. Hrabovskému sboru a jeho filiálkám ulevila synodní rada i tím, že za něj od roku 1939 do roku 1941 splácela dluh z jubilejního tolerančního fondu a ze stavebního fondu a hradila i

... Proto zatím s Ochranovem nic závazného nedojednávejte. A i předběžné jednání by bylo dobře konati v dohodě s ostatními našimi sbory v Německu, zejména s bratrem farářem Eug. Zeleným v Teplících – Šanově, který má do Ochranova nejbližší a který by byl podle našeho mínění velmi vhodnou osobou k ústnímu jednání, kdyby k němu mělo dojít.“ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Synodní rada, bal. 3, I/2: Přípisy 1922-1962 – dopis Synodní rady ČCE bratru Rud. Šedému, evang. vikáři v Hrabové, 14. prosince 1938.

²²⁷ Věstník synodní rady Českobratrské církve evangelické, r. 22, 1940, č. 3, s. 159.

²²⁸ Pro představu, kolik stát přispíval na vydržování vikáře Rudolfa Šedého v Hrabové, uveďme jeho plat za rok 1938: 8 000 Kč slušného od sboru a 11 700 Kč z kongruové dotace. Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/46-48: Účetní kniha 1938-1944, nestr.

penzijní poplatky za kazatele. Mezi lety 1939 až 1941 také hrabovský sbor nevybíral synodní radou vypsané povinné sbírky a mohl se plně zaměřit na splácení tíživých finančních dluhů.

V neposlední řadě znamenalo odstoupení československého pohraničí Německu v roce 1938 pro hrabovský sbor i odchod části členů do vnitrozemí. Odcházeli tehdy studenti ze zavřených českých středních škol, zaměstnanci úřadů, politicky činné osoby. To se dotklo hlavně filiálního sboru v Zábřehu, jehož část tvořily právě uvedené skupiny obyvatelstva. Ze Zábřehu musel například odejít i knihkupec Joža Malý. Zbytek hrabovského sboru měl převážně venkovský ráz a pro lidi spjaté s půdou byl odchod obtížnější. Kronika filiálního sboru v Zábřehu uvádí, že se odsud vystěhovalo 15 rodin a že odešli také studenti.²²⁹ Podle výkazu počtu duší a vykonaných církevních úkonů z obvodu hrabovského sboru odešlo v roce 1938 celkem 71 osob.²³⁰

²²⁹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Zábřeze, s. 38.

²³⁰ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/8: Statistiky 1920-1948 – Výkaz počtu duší a církevní výkony v Českobr. evang. sboru v Hrabové za r. 1936/1937.

9. Rudolf Šedý

Rozvoj Českobratrské církve evangelické v Hrabové, ale i na celé severozápadní Moravě je neodmyslitelně spjat s osobou vikáře Rudolfa Šedého. Především jeho osobnost formovala zdejší evangelickou komunitu, a proto je namístě připomenout si životní osudy muže přezdívaného „apoštol severní Moravy“.

Rudolf Šedý se narodil v Jimramově roce 1873 v evangelické rodině rolníka Rudolfa Šedého. Cesta k duchovenskému stavu nebyla u mladého Rudolfa přímočará a zpočátku o tomto povolání ani neuvažoval: „*Do chrámu Páně jsme chodívali pravidelně, nepamatuji se však, že by náboženství bylo nějak hlouběji zaujalo mou dětskou mysl. Ale když k nám přišel nový vikář ... a vykládal nám ve škole v hodinách náboženství se západem o Pánu Ježíši a učil nás tenkrát nově vydaným písním ... tu mé mladé srdce zahořelo jakousi dosud nepoznanou touhou a hodiny náboženství se mi staly ze všech hodin nejmilejší Jednou, jsa trochu churav, připravoval jsem se doma na hodinu náboženství a četl si z Matouše kapitoly 26. a 27., byl jsem při líčení o utrpení Páně tak dojat, že jsem se rozplakal. To byly zajisté některé světlé chvíle časného mládí, kdy po mně vztahoval Pán svou milostivou ruku, žel, že jsem se jí plně neuchopil a prožil ještě mnoho času v jakémsi polovičatém stavu. Škoda zajisté každé chvíle, kterou prožije jinoch bez vědomého odevzdání se Pánu.*“²³¹ V Jimramově navštěvoval školu zdejšího evangelického reformovaného sboru a posléze, protože mu rodiče nemohli dopřát vyššího vzdělání, nastoupil do učení v kovárně svého strýce v Poličce. Kovářské řemeslo se mu však nelíbilo, jak později vzpomínal, a učení brzy zanechal. Otec mu tedy sehnal místo ve Svitavách, kde se Rudolf Šedý vyučil knihařem. Zde také navštěvoval německou průmyslovou pokračovací školu a propadl své celoživotní zálibě – fotografování. Po absolvování školy ve Svitavách se vydal jako tovaryš na zkušenou. Pracoval na různých místech Moravy, marně se ucházel o práci v Německu, poté byl zaměstnán v knihařském závodě v Čáslavi. V roce 1895 nastoupil povinnou vojenskou službu v Jihlavě, odkud byl převelen do plukovní kanceláře v Brně. Po třech letech se opět vydal na cesty. Tentokrát vyrazil za prací a získáním dalších životních zkušeností do Švýcarska, kde pobyl dva roky. V této době také podnikl poznávací cesty do Itálie a Francie, s bratrem navštívil i světovou výstavu v Paříži konanou v roce 1900.

Už od učňovských let se Rudolf Šedý sám dál vzdělával. Naučil se německy a rusky, navštěvoval kurzy angličtiny a francouzštiny, vedle studia náboženské literatury se zajímal i o

²³¹ Šedý, R.: *Paměti pana vikáře Šedého*. Benešov 2008, s. 16-17.

astronomii a techniku a všech takto nabytých znalostí hojně využíval ve své pozdější duchovenské službě. Ať už se dostal kamkoliv, vždy vyhledával tamní evangelickou komunitu. S přáteli, jichž získal na svých cestách mnoho, pak zůstával po dlouhá léta v kontaktu a často si s nimi dopisoval až do doby, než se mu ztratili ve víru evropských politických událostí.

Po návratu domů se Rudolf Šedý stal na radu faráře Václava Pokorného z Brna kolportérem u Britské a zahraniční biblické společnosti a několik let pak cestoval po Moravě a Slezsku se společníky různých evangelických vyznání a prodával náboženskou literaturu. Tohoto povolání musel po několika letech zanechat, když mu místodržitelství odmítlo vydat další povolení k činnosti. V této práci se však zřejmě v církevních kruzích osvědčil, protože jej olomoucký farář František Prudký a moravský superintendent²³² Ferdinand Císař doporučili do Johanea v německém Barmenu, což byla škola pro přípravu kazatelů bez vysokoškolského teologického vzdělání. Během tohoto studia se mu naskytla i další příležitost cestovat a navštívil tehdy Holandsko a Anglii.²³³

Konečně v roce 1908, ve svých 35 letech, nastoupil Rudolf Šedý jako diakon a po příslušných bohosloveckých zkouškách²³⁴ jako vikář ve filiálním reformovaném sboru ve Svěbohově a se severozápadní Moravou spojil dalších 40 let svého života. Zde začal pečovat nejen o duchovní život členů sboru, ale snažil se i zmírnit chudobu obyvatel této podhorské vesnice. Zorganizoval domácí výrobu kravat a kabelek, třídění peří a pletení třásní a šátků. Na všechny tyto aktivity vzpomínal po letech takto: „*Ze všeho toho podnikání jsem nejen neměl žádný zisk, ale ztratil jsem něco peněz, které jsem vydal za materiál a za mzdy. To mne však nemrzelo, spíše mne bolelo, že se mi nepodařilo najít vhodný domácí průmysl, který by byl poněkud zlepšil postavení malých lidí.*“²³⁵ Kromě péče o svěbohovský sbor byla Rudolfu Šedému svěřena i duchovenská služba mezi evangelíky ve věznici na Mírově a vypomáhal také ve sboru v Olomouci a v Přerově. Mimo to byl poslán na čtyřměsíční výpomoc do sboru v Moravské Ostravě a Orlové (1911/1912) a v Lounech (1912/1913).²³⁶ Krátkou dobu, někdy v průběhu roku 1920, působil také v jižních Čechách, kde právě začínalo přestupové hnutí.

²³² Superintendent byl nejvyšším zemským představitelem evangelické církve helvétského vyznání.

²³³ Převzato převážně z pamětí Rudolfa Šedého. Šedý, R.: *Paměti pana vikáře Šedého*. Benešov 2008.

²³⁴ Vykonaných v roce 1914 a uznaných v roce 1919.

²³⁵ Šedý, R.: *Paměti pana vikáře Šedého*. Benešov 2008, s. 116-117.

²³⁶ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/21: Jednací protokol 1908-1923.

Za pobytu ve Svébohově se panu vikáři podařilo zlepšit vztah katolíků a evangelíků v obci, jednak výše uvedenými podnikatelskými aktivitami, ale i pořádáním osvětových přednášek se „světelnými obrazy“, tj. diapozitivy, ze svých cest, jichž se účastnili i katolíci.²³⁷

Rudolf Šedý byl také pověřován prací mezi krajany žijícími na území dnešního Polska a Ukrajiny. V roce 1911 podnikl z pověření České misijní jednoty²³⁸ dvouměsíční cestu po českých osadách na Volyni a jihozápadní Ukrajině. Cestou zpátky navštívil i další místa mimo tyto dvě lokality, a to zejména Zelov. Náplň jeho práce spočívala především v pořádání různých shromáždění, přednášek a bohoslužeb. V roce 1913 jej Česká misijní jednotka vyslala na další cestu, tentokrát mezi potomky pobělohorských exulantů v Pruském Slezsku, kterým vezl i české knihy.²³⁹ Rudolf Šedý také zřejmě přispěl k tomu, že část potomků pobělohorských emigrantů, která se vrátila po vzniku samostatného Československa zpět do staré vlasti, byla usazena právě v Zábřehu.

S počátkem přestupového hnutí na severozápadní Moravě připadl vikáři Šedému náročný úkol postarat se o vznikající a početně sílící skupinky příslušníků Českobratrské církve evangelické na Zábřežsku a Šumpersku.²⁴⁰ Za tímto účelem se přestěhoval do centra severomoravských evangelíků - do Hrabové. Vedle toho stihl vykonat i dvě cesty na revoluci, občanskou válkou a dlouhotrvajícím suchem zničenou a vyhladovělou sovětskou Ukrajinu.²⁴¹ První cestu vykonal z pověření Kostnické jednoty v létě 1922. Spolu s Josefem Klimešem, znalcem slovanských jazyků a poměrů a toho času učitelem v Leštině, navštěvoval osady zdejších krajanů, seznamoval se s jejich situací, podle svých finančních možností se jim snažil pomáhat a pochopitelně jim poskytoval duchovenskou službu.

Líčení poměrů na Ukrajině vyvolalo doma značný ohlas, proto byl Rudolf Šedý Kostnickou jednotou znovu požádán, aby na Ukrajinu opět zajel a dojednal zde odjezd strádajících českých dětí do Československa. Rudolf Šedý tuto nabídku, i přes obavy svých přátel, přijal a počátkem ledna roku 1923 na Ukrajinu odjel, tentokrát spolu s Jaroslavem Martínkem, který se měl stát učitelem v některé tamní české osadě. Tuto výpravu po stránce materiální i finanční podpořily vedle Kostnické jednoty i Československá obec legionářská, Československý červený kříž, ČCE, Jednota českobratrská a knihkupectví Kalich. Cestovatelé

²³⁷ S těmito přednáškami byl zván i národními jednotami a osvětovými komisemi do okolních obcí a jezdil s nimi i do dalších evangelických sborů.

²³⁸ Jejím úkolem bylo pečovat, zejména duchovně, o evangelické krajany žijící v zahraničí.

²³⁹ O těchto akcích podrobněji Bartoš, J.: *Mise evangelického vikáře Rudolfa Šedého ke krajanům na Volyni a Ukrajině*. In: Severní Morava, r. 40, sv. 72, 1996, s. 27-34.

²⁴⁰ Přitom dál pořádal osvětové přednášky a dojížděl do mírovské věznice.

²⁴¹ Bartoš, J.: *Mise evangelického vikáře Rudolfa Šedého ke krajanům na Volyni a Ukrajině*. In: Severní Morava, r. 40, sv. 72, 1996, s. 27-34; Zamazal, L.: *Repatriace českých dětí ze sovětské Ukrajiny. K 80. výročí ojedinelé humanitární akce*. In: Střední Morava, r. 9, č. 16, 2003, s. 103-108.

s sebou vezli dostatečnou finanční hotovost a také množství prádla, obuvi, knih, léků a potravin určených pro krajanů. Po příjezdu na Ukrajinu navštěvovali Rudolf Šedý a Jaroslav Martínek jednotlivé české osady, ve kterých rozdělávali materiální pomoc,²⁴² kterou přivezli a evidovali děti určené pro návrat do Československa. Rudolf Šedý sloužil zdejšími krajanům i duchovně. V Charkově, tehdejší hlavní město Ukrajiny, dojednal Rudolf Šedý odjezd 78 dětí²⁴³ do Československa a Jaroslav Martínek odjel jako učitel školy do osady jménem Alexandrovka. V polovině dubna byly shromážděny všechny děti a transport se mohl pod vedením „tatička“, jak děti pana vikáře nazývaly, vydat na cestu.

Příjezdem do Československa starost o tyto děti pro Rudolfa Šedého nepřestala. Část dětí, pro které se ještě nepodařilo najít náhradní rodinu, odvezl pan vikář do Svěbohova a do Hrabové, kde se o ně členové sboru dočasně postarali.²⁴⁴ Rudolf Šedý pak byl pověřen vybráním nejvhodnějších adeptů, kteří se o tyto děti hlásili. Ale ani odjezdem posledního dítěte pro něj nebyla tato akce skončena. S mnohými zůstal po dlouhá léta v kontaktu a nahrazoval jim otce; stal se jejich duchovním rádcem, dohlížel nad jejich vzděláním, snažil se jim hmotně vypomáhat, opatroval pro ně osobní dokumenty a pomáhal jim získat československé státní občanství. Děti si pana vikáře vážily a měly ho rády, jak dokládají i jejich dopisy uložené ve farním archivu.²⁴⁵

O reemigranty a Čechy žijící v zahraničí, zvláště v Sovětském svazu, se Rudolf Šedý zajímal i v dalších letech. Pro české osady na Ukrajině hledal české učitele²⁴⁶ a často se na něj obraceli lidé v Československu, aby se pokusil navázat kontakt s jejich příbuznými a známými v Sovětském svazu.

Úkoly, jimiž byl Rudolf Šedý pověřen, vždy splnil a v místech, kde působil, s ním byli spokojeni. Není tedy divu, že mu bylo několikrát nabídnuto, aby práce na severozápadní Moravě zanechal a odešel jinam, kde se zdálo, že by jeho schopnosti mohly být naplno využity, a kde by byl jistě i lépe finančně ohodnocen. První pozvánka přišla z Ostravy od faráře Františka Poláka, aby spolu s ním vedl zdejší rozvíjející se sbor. Podruhé byl osloven Britskou a zahraniční biblickou společností, zda by v Praze nechtěl řídit její nově vznikající

²⁴² Podle možností se snažili pomoci i strádajícím obyvatelům jiných národností.

²⁴³ Byly to osiřelé a poloosiřelé děti českých a ve dvou případech ruských rodičů a několik dětí, které měly v Československu vystudovat a poté se vrátit na Ukrajinu. Viz Bartoš, J.: *Mise evangelického vikáře Rudolfa Šedého ke krajanům na Volyni a Ukrajině*. In: Severní Morava, r. 40, sv. 72, 1996, s. 32.

²⁴⁴ Jedno z dětí, chlapec jménem Antonín Hýbl, našlo v Hrabové i svůj trvalý domov.

²⁴⁵ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, bal. 29, III-C: Samostatné sborové fondy.

²⁴⁶ Tito učitelé byli posléze sovětskými soudy odsouzeni ve vykonstruovaných procesech za údajnou protistátní činnost; to se stalo Jaroslavu Martínkovi i Jiřímu Bezděkovi ze Svěbohova, v jehož procesu byl mezi obžalovanými jmenován i sám Rudolf Šedý. Filip, Z.: *Případ učitele Bezděka. Severomoravský příspěvek k dějinám stalinských represí*. In: Severní Morava, r. 34, sv. 59, 1990, s. 23-37.

československou pobočku. V roce 1922 mu byla nabídnuta funkce správce a učitele právě založené Misijní školy v Olomouci a roku 1926 byl požádán o to, aby se ujal správcovství Sociálních ústavů ČCE v Myslibořicích. Rudolf Šedý všechny tyto nabídky odmítl s výjimkou působení v Misijní škole, ale i správcovství v Olomouci velice brzy zanechal, aby tím netrpěla duchovenská správa hrabovského sboru. Práci na severozápadní Moravě považoval za své poslání a sbor neopustil ani v těžkých dobách nacistické okupace.

Ve výčtu aktivit Rudolfa Šedého je třeba se zmínit i o jeho další činnosti v oblasti sociální práce, kterou rozvíjel i po přestěhování se ze Svěbohova do Hrabové. Zejména se věnoval práci mezi dětmi a mládeží. Vedle už zmiňované péče o svěřence z Ukrajiny také pomáhal svým známým, zaměstnaným v příslušných úřadech a institucích, hledat náhradní domov pro nezaopatřené děti z moravských sirotčinců.²⁴⁷ Takovéto děti byly rovněž posílány do Hrabové na zotavenou. Jedno z dětí dokonce našlo u Rudolfa Šedého svůj nový domov, a to rusínské děvčátko Tereška Lödarová z Bílků na Podkarpatské Ukrajině.

V polovině 30. let také pan vikář inicioval vznik sociálního odboru při Moravskoslezském seniorátu ČCE, který by pomáhal lidem bez práce, a zamýšlel zde vytvořit zprostředkovatelnu zaměstnání pro členy sborů tohoto seniorátu.²⁴⁸

Aby zajistil práci nezaměstnaným dělníkům a také v naději, že by tímto způsobem mohl získat finanční prostředky na dostavbu kostelů, pustil se Rudolf Šedý ve 30. letech do podnikání. Spolu s dalšími osobami založil v Zábřehu společnost Moravokov, která se na několika místech Zábřežska a Šumperska, zejména v Bohutíně, pokoušela těžít železné rudy a barevné kovy. Tento podnik však ztroskotal a Rudolf Šedý, stejně jako většina ostatních účastníků, v něm o investované prostředky přišel.

V osobě Rudolfa Šedého získal hrabovský sbor výjimečného kazatele a bylo to jistě především zásluhou pana vikáře, že se na severozápadní Moravě evangelictví značně rozšířilo.²⁴⁹ Hlubokou osobní zbožností, příkladným životem, skromností a dobrotou si získal uznání a respekt ve sboru i mimo něj. Sám rodinu nikdy nezaložil, o to víc se oddal práci ve sboru, ve kterém také inicioval vznik několika kostelů a modliteben. Velký význam přikládal sociální práci, ve které se zdaleka neomezoval jen na příslušníky Českobratrské církvi

²⁴⁷ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Přístupy a výstupy, bal. 16, III-C-3/16: Sociální odbor 1932-1939.

²⁴⁸ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Seniorátní úřad, bal. 10, II/2: Přípisy 1923-1975.

²⁴⁹ Jeho vliv jistě dokládá i to, že se 4 chlapi ze sboru - 3 z Hrabové a 1 z Leštiny - stali v Českobratrské církvi evangelické duchovními, viz B. Valeš: *Seznam kazatelů českobratrské církve evangelické 1918-1968*. In: *Církev v proměnách času*. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické. Praha 1969, s. 280, 285, 290, 307.

evangelické. Byl tolerantní k lidem různých národností i náboženských vyznání v době, která tomu příliš nepřála. I v čase přestupového hnutí si počínal uvážlivě a snažil se nahromaděné napětí mírnit. Neúnavně sháněl finance pro práci na severozápadní Moravě a pro tento účel nešetřil ani vlastními prostředky, i proto dožil ve velmi skromných poměrech.

Do výslužby odešel 1. května 1948 v 75 letech a vrátil se ke svým příbuzným do Jimramova. Zde se jako důchodce, pokud se mu naskytla příležitost a pokud k tomu daly úřady svolení, zapojoval do sborové práce. Také začal sepsovat své paměti a zajímal se o ekumenické hnutí. Ani po návratu do Jimramova nezapomínal na své bývalé působiště a s některými členy sboru si až do konce života dopisoval. S novým duchovním správcem v Hrabové, farářem Adolfem Ženatým, byl rovněž v kontaktu a poskytoval mu rady ohledně řízení sboru. Pokud to zdraví Rudolfa Šedého dovolovalo, tak na severní Moravu čas od času zajel²⁵⁰ a členové sboru zase jezdili do Jimramova za ním.

V roce 1969 byl Rudolfu Šedému synodní radou propůjčen titul faráře. Dne 28. června 1970 Rudolf Šedý zemřel v úctyhodném věku 97 let. Jeho pohřbu se zúčastnil téměř celý hrabovský sbor a na třicet farářů různých náboženských vyznání.²⁵¹ V roce 2003 byla Rudolfu Šedému na hrabovském kostele odhalena pamětní deska.

²⁵⁰ Vůbec naposledy zde byl zřejmě v roce 1968.

²⁵¹ Procházka, J.: Za farářem R. Šedým. Kostnické jiskry, 17. července 1970, r. 55, č. 26, s. 89.

Závěr

Přestupové hnutí ve prospěch Českobratrské církve evangelické, které na severozápadní Moravě začínalo jako záležitost omezená na úzkou skupinu lidí, nakonec dosáhlo značných rozměrů. Během dvaceti let se malá skupinka českých evangelíků, soustředěných v odlehle obci Svěbohov, rozrostla ve více než dvoutisícový sbor se třemi filiálními sbory a řadou kazatelských stanic.

Vytvoření farního sboru v Hrabové přitom usnadnila situace v této obci. Více než polovina občanů Hrabové se přidala k Českobratrské církvi evangelické a zvláště ve dvacátých letech zde došlo i k úzkému propojení správy obce se životem sboru. Obecní zastupitelé byli namnoze členy Českobratrské církve evangelické a ve vedení obce prosazovali její zájmy. Zároveň se v jednáních obecního zastupitelstva vybily i antipatie pociťované k římskokatolické církvi, respektive k jejímu farnímu úřadu v Dubicku. Sám sbor se do konfrontací se zdejšími představiteli římskokatolické církve příliš nepouštěl. Nikdy se ani nepokusil vynutit si konání svých bohoslužeb v kaplích a kostelech této církve. Absenci bohoslužebných prostor vyřešil tím, že se pustil do rozsáhlé stavební činnosti, která neměla v okolí obdoby. Ta však sbor značně zadlužila a ten se s těžkostmi finančního rázu musel vyrovnávat až do konce sledovaného období.

Ačkoli zde ke vstupu do Českobratrské církve evangelické vedly její členy i národnostní, politické a sociální důvody, případně osobní antipatie, existence zdejšího sboru této církve nebyla jen krátkodobou záležitostí. K výraznějšímu odlivu členů nedošlo ani po ochabnutí protikatolického hnutí a práce ve sboru ani ve třicátých letech nestagnovala. Jestliže se na počátku dvacátých let věnovalo mnoho pozornosti získávání nových členů, v pozdějších letech byla hlavní snahou vnitřní evangelizace sboru, při níž hrál nezastupitelnou úlohu hrabovský duchovní správce, vikář Rudolf Šedý.

Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Hrabové tehdy výrazným způsobem dotvářel náboženskou strukturu obyvatelstva zdejšího kraje a prezentoval se i širší veřejnosti, ať už pomocí realizovaných církevních budov, pořádáním volně přístupných přednášek nebo svou spoluprací s ostatními církvemi.

Nakonec nejlépe dokládá trvalost výsledků přestupového hnutí to, že sbor Českobratrské církve evangelické existuje v Hrabové dosud. V roce 2003 si sborovou slavností připomněl osmdesát let své existence a sto třicet let od narození prvního kazatele sboru Rudolfa Šedého, jehož památka je mezi zdejšími členy Českobratrské církve evangelické dosud živá.

Podoba hrabovského sboru je dnes ale jiná. Po druhé světové válce došlo k jeho rozdělení. Práce pokračuje v Zábřehu, který byl v roce 1945 přeměněn na farní sbor, a k němuž patří i filiální sbor ve Svébohově a kazatelská stanice v Sudkově. O rok později vznikl farní sbor v Šumperku. Ten je ale více než s meziválečným přestupovým hnutím spjat s odsunem německého obyvatelstva a následným dosidlováním pohraničí. Práce pokračuje i v Písařově, který dnes patří ke sboru v Letohradu.

Zmenšený hrabovský sbor v současné době čítá asi 200 členů²⁵², tedy zhruba jednu šestinu členské základny, kterou staršovstvo spravovalo ve třicátých letech, a bohoslužby se nadále konají jen v samotné Hrabové. Ve srovnání se Zábřehem jej trochu limitoval jeho venkovský ráz. Negativně se ho dotklo stěhování obyvatel z venkova do měst a ovlivnily ho i přesuny obyvatelstva po druhé světové válce, kdy část členů odešla dosidlovat československé pohraničí. Hrabovský sbor však netvoří jen starší lidé, a to mu dává naději věřit ve svoji existenci i v budoucnu.

Téma Farního sboru Českobratrské církve evangelické v Hrabové nebylo archivními prameny, jichž bylo k vypracování tohoto textu použito, ještě zcela vyčerpáno. Vedle studia archivu Farního sboru ČCE v Zábřehu, jenž byl využit jen částečně, by připadala v úvahu zejména korespondence Rudolfa Šedého s nadřízenými církevními orgány týkající se činnosti sboru. V Českobratrské církvi evangelické se přihlíželo k místním odchylkám v životě sborů a o detailech církevních úkonů prováděných během církevního roku nás materiály uložené v archivu sboru příliš neinformují. Dohledat v Ústředním archivu Českobratrské církve evangelické odpovědi hrabovského sboru na příslušné dotazníky synodní rady by však bylo zřejmě značně obtížné.

Pro lepší pochopení přestupového hnutí na severozápadní Moravě by pak bylo zapotřebí se více zaměřit na archivy zdejších římskokatolických farních úřadů, které by mohly osvětlit, proč v některých obcích našlo přestupové hnutí značnou odezvu a jinde nikoliv. Stejně tak by bylo zajímavé zaměřit pozornost na archiv náboženské obce Církve československé v Dubicku, který by mohl dovysvětlit, proč právě v dubické farnosti probíhalo přestupové hnutí tak bouřlivě.

²⁵² Elektronický schematismus ČCE. www.evangnet.cz/cce/sbor/53-hrabova, 20. března 2010.

Použité zkratky

CČS – Církev Československá

ČCE – Českobratrská církev evangelická

ČSL – Československá strana lidová

p. o. – politický okres

s. o. – soudní okres

SOkA Šumperk – Státní okresní archiv Šumperk

Anotace

Autor:	Pavla Hajtmarová
Název katedry a fakulty:	Katedra historie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Název bakalářské práce:	Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Hrabové v meziválečném období
Vedoucí bakalářské práce:	PhDr. Karel Podolský
Počet znaků:	144 187
Počet příloh:	4
Počet titulů použité literatury:	33
Klíčová slova:	Církevní dějiny, Českobratrská církev evangelická, Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Hrabové, 1918 - 1938, hnutí Pryč od Říma, Rudolf Šedý

Charakteristika bakalářské práce:

Práce pojednává o dějinách Farního sboru Českobratrské církve evangelické v Hrabové u Zábřehu v období první Československé republiky. Pozornost je věnována procesu utváření sboru během přestupového hnutí Pryč od Říma a sborovému životu po opadnutí tohoto hnutí. V textu se poukazuje na úskalí sboru tvořeného převážně bývalými příslušníky jiné církve a vznikajícího v prostředí, kde evangelictví nebylo do té doby příliš rozšířeno.

Prameny

a) Archivní

Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové:

- fond: Synodní rada; Seniorátní úřad; Knihy; Listiny; Kazatelé; Přístupy a výstupy;
Hospodářské a finanční; Korespondence; Státní úřady; Spisy dějinné povahy;
Finanční záležitosti; Fotografie, plány, plakáty; Samostatné sborové fondy;
Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Hrabové

Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu:

- fond: Knihy, III-B/3: Protokoly staršovstva 1923-1936
III-B/4: Protokoly staršovstva 1936-1949
Korespondence, bal. 10, III-C-3/10: Filiální sbor Hrabové 1929-1944
bal. 10, III-C-3/11: Zábřeh filiální sbor, farní sbor
Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Zábřeze
strojopisný opis Paměti vikáře Rudolfa Šedého, 2 díly

Kronika evangelického českobratrského sboru ve Svébohově - v držení sboru ve Svébohově

Státní okresní archiv Šumperk:

- fond: Archiv obce Hrabová, Protokolní kniha obecní rady
Protokolní kniha obce Hrabové
Protokolní kniha obecního zastupitelstva
Matrika příslušníků bydlících jinde
Protokoly (obecního zastupitelstva)
Protokolní kniha Hrabová
Matrika (seznam) rodin a osob příslušných do obce Hrabové
Finanční komise 1948

- fond: Okresní úřad Zábřeh, inv. č. 1869, fascikl 9: Hrabová, sčítací operáty 1921
sign. Pres 324/1920, inv. č. 41: Informační zprávy za r. 1920
sign. Pres 324/1921, inv. č. 42: Informační zprávy za r. 1921
inv. č. 1081, kart. č. 215: Mezikonfesní záležitosti

- fond: Farní úřad Dubicko, Katolický dům v Dubicku. Kronika. Rok 1923-1924
Pamětní kniha obce dubické
Ex pastoratione
Socha sv. Jana z Nepomuku. Spor o ni s obcí Hrabovou 1925.
Spor o klíče od kaple v Hrabové
Škola 1920-1925

b) Tištěné

Balabán, A.: *Mé vzpomínky. Život evangelického faráře*. Heršpice 1994.
Církevní zřízení Českobratrské církve evangelické v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In:
Sbírka zákonů a nařízení státu československého, r. 1922. Praha 1922, s. 155-175.
Chytil, A.: *Chytilův úplný adresář Moravy a Slezska*. Sv. 1. Část 1. Morava. Praha 1924.
Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921. Díl I. Československá
statistika. Svazek 9. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 1). Praha 1924.
Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930. Díl I. Československá
statistika. Svazek 98. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 7). Praha 1934.
Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku. Praha 1924.
Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Praha 1935.
Šedý, R.: *Paměti pana vikáře Šedého*. Benešov 2008.
Zřízení Českobratrské církve evangelické. In: Sbírka zákonů a nařízení státu
československého, r. 1931. Praha 1931, s. 1129-1175.

c) Mediální

Paměti kazatelské stanice českobratrské církve v Sudkově. www.zabreh.evangelnet.cz, 20.
března 2010.
Elektronický schematismus ČCE. www.evangelnet.cz/cce, 20. března 2010.

d) Dobový tisk

Český bratr, 1930, r. 7, Praha.

Moravský sever, 1918-1922, r. 18-22, Zábřeh.

Nová severní Morava, 1918-1922, r. 1-4, Zábřeh (1. ročník v Olomouci).

Věstník synodního výboru Českobratrské církve evangelické, 1919-1930, r. 1-12, Praha.

Věstník synodní rady Českobratrské církve evangelické, 1931-1941, r. 13-24, Praha.

Literatura

- Balík, S.: *Kulturní boj v českých zemích a politický katolicismus*. In: *Teorie a praxe politického katolicismu 1870-2007*. Brno 2008, s. 79-93.
- Bartoš, J.: *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945*. Praha 1978.
- Bartoš, J.: *Mise evangelického vikáře Rudolfa Šedého ke krajanům na Volyni a Ukrajině*. In: *Severní Morava*, r. 40, sv. 72, 1996, s. 27-34.
- Bartoš, J.: *Svébohov – kolébka novodobých evangelíků na severní Moravě*. In: *Severní Morava*, r. 47, sv. 89, 2005, s. 11-22.
- Bartušek, J.: *Jak se čeští a němečtí evangelíci na přelomu 19. a 20. století spolu hašteřili*. In: *Střední Morava*, r. 9, č. 16, 2003, s. 92-99.
- Bednář, F.: *Památník českobratrské církve evangelické. Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha 1924.
- Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 1–12. Ostrava – Opava 1993-1999.
- Církev v proměnách času 1918-1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969.
- Církev v proměnách času 1969-1999. Sborník Českobratrské církve evangelické*. Praha 2002.
- Fialová, E.: *Malý obrazový průvodce dějinami Českobratrské církve evangelické*. Praha 2008.
- Filip, Z.: *Oslavy J. A. Komenského na Zábřežsku a Šumpersku před 100 lety*. In: *Severní Morava*, r. 36, sv. 63, 1992, s.3-9.
- Filip, Z.: *Případ učitele Bezděka. Severomoravský příspěvek k dějinám stalinských represí*. In: *Severní Morava*, r. 34, sv. 59, 1990, s. 23-37.
- Hampl, V.: *Náboženské nepokoje 20. let 20. století v Dubicku a okolí*. In: *Střední Morava*, r. 4, č. 6, 1998, s. 23-37.
- Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek IV. Ostrava 1974.
- Hošková, M.: *Reemigrace a usídlení potomků českých exulantů na šumperském okrese po 1. světové válce*. In: *Severní Morava*, r. 31, sv. 54, 1987, s. 11-16.
- Jersák, J.: *K 50. výročí příchodu pobělohorských exulantů do Zábřeha*. In: *Průvodce kulturou Zábřeha*. Zábřeh 1973, 11-12.
- Jurenka, J.: *Písařov. Minulost obce*. Písařov 2003.
- Kárník, Z.: *České země v éře První republiky*. Díl I. Praha 2003.
- Marek, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*. Brno 2005.

- Marek, P.: *Církyve a česká společnost v 19. a na počátku 20. století*. In: Česko – slovenská historická ročenka. Brno 2006, s. 144-154.
- Marek, P.: *K problematice církevního rozkolu v Československu v roce 1920*. In: Český časopis historický, r. 99, č. 1, 2001, s. 85-120.
- Marek, P.: *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica, r. 22, sv. 34, 2008, s. 59-73.
- Ondra, J.: *Několik poznámek k historii sboru v Hrabové*. 31. srpna 2003 při sborové slavnosti.
- Procházka, J.: *Za farářem R. Šedým*. Kostnické jiskry, 17. července 1970, r. 55, č. 26, s. 89.
- Radechovský, B.: *Počátky a směrnice kolonisace českých exulantů v Zábřehu, Vikýřovicích a v Suchdole n. O.* In: Stráž Moravy, r. 17, č. 6, 1925-1926, s. 96-98; č. 7, s. 111-113.
- Sobek, J.: *Dějiny Dubicka od roku 1918 do současnosti*. Dubicko 2003.
- Šedý, R.: *Z bratrské minulosti na severní Moravě*. In: Almanach českého lidu na severní Moravě. Zábřeh 1914, s. 35-38.
- Trapl, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918-1938*. In: Český politický katolicismus 1848-2005. Brno 2008, s. 171-324.
- Trapl, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*. In: Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko – Uherské monarchie v letech 1918-1938. Olomouc 2001, s. 13-29.
- Vepřková M.: *Náboženské poměry v Zábřeze na Moravě 1918-1950*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. Olomouc 2002.
- Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk 1993.
- Zábřeh – 750 let*. Zábřeh 2004.
- Zamazal, L.: *Repatriace českých dětí ze sovětské Ukrajiny. K 80. výročí ojedinělé humanitární akce*. In: Střední Morava, r. 9, č. 16, 2003, s. 103-108.

Summary

The congregation of the Evangelical Church of Czech Brethren in Hrabová between world wars

In the Czech lands the first years after World War One were accompanied by a strong anti-Catholic movement. At that time efforts for weakening a position of the Roman-Catholic Church in a society and a state combined with a national movement which considered this Church as a support of the former Hapsburg monarchy.

One of results of this anti-Catholic movement was numeral weakening the Roman-Catholic Church. At that time the section of believers converted to so-called national churches. The congregation of the Evangelical Church of Czech Brethren in Hrabová also arose from this movement.

Whereas in 1918 there was only a small number of Czech Protestants living in northwestern Moravia, mainly in Svěbohov, in 1921 almost 1500 members of the Evangelical Church of Czech Brethren lived there. Four hundreds of them lived in Hrabová where a new congregation of this Church arose. In the village local council supported the Evangelical Church too and made a formation of the congregation easier. The congregation also owed its formation to vicar Rudolf Šedý who became its first preacher and who devoted his life to his parishioners.

The number of Protestants has not dropped though the anti-Catholic movement lost in intensity. In the 1930's the parish congregation in Hrabová had more than two thousands members, three branch congregations and several other places where divine services were conducted. At that time its members also built four churches. Except for financial problems the congregation developed without bigger upheavals up to 1938 when it came to be in the territory which was surrendered to Germany.

Přílohy

Obce, ve kterých přestupové hnutí ve prospěch ČCE našlo největší ohlas

Publikace vydávané tehdy Státním statistickým úřadem bohužel nerozepisovaly počty příslušníků jednotlivých evangelických církví v obcích a všechny evangelíky různých denominací uváděly společně.²⁵³ Nicméně podle knih přístupů a odstupů v archivu sboru v Hrabové a vzhledem k tomu, že kromě Českobratrské církve evangelické a Německé evangelické církve zde nebyly jiné evangelické církve příliš zastoupeny²⁵⁴ a obě zmiňované církve byly navíc rozděleny podle národnostního klíče, můžeme určit, ve kterých obcích zaznamenala Českobratrská církev evangelická mezi obyvateli největší ohlas.

Počet příslušníků jednotlivých evangelických církví v p. o. Zábřeh a p. o. Šumperk:

R. 1921²⁵⁵

Církev	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Zábřeh	1 002	149	10	0	1	0	0	0	0
Mohelnice	235	84	2	0	0	0	0	0	0
Šilperk	42	40	4	0	0	0	0	0	0
Pol. okres	1 279	273	16	0	1	0	0	0	0

Církev	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Šumperk	149	485	11	0	0	0	0	1	0
S. Město	7	50	11	0	0	0	0	0	0
Vízmberk	0	110	3	0	0	0	0	0	0
Pol. okres	156	645	25	0	0	0	0	1	0

²⁵³ *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1924; *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*. Praha 1935.

²⁵⁴ Viz první čtyři tabulky, které udávají počet příslušníků všech evangelických vyznání žijících v jednotlivých soudních okresech politického okresu Zábřeh a Šumperk.

²⁵⁵ Náboženské vyznání obyvatelstva: 1 – českobratrské evangelické, 2 – evangelické augsburské, 3 – evangelické helvétské, 4 – Jednota bratrská, 5 – Jednota českobratrská, 6 – Jednota Chelčického (baptisté), 7 – metodisté, 8 – anglikánské, 9 – jiné evangelické denominace. *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921*. Díl I. Československá statistika. Svazek 9. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 1) Praha 1934, s. 94-97, s. 108-109.

Rok 1930²⁵⁶

Církev	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zábřeh	1 434	139	0	3	1	0	19	9	0	3
Mohelnice	325	82	1	4	0	0	0	3	0	1
Šilperk	222	65	0	1	0	0	0	0	0	0
Pol. okres	1 981	286	1	8	1	0	19	12	0	4

Církev	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Šumperk	232	699	2	2	47	0	92	8	4	2
S. Město	20	85	0	0	0	0	0	0	0	0
Vízmberk	4	243	2	0	0	0	0	0	0	0
Pol. okres	256	1 027	4	2	47	0	92	8	4	2

²⁵⁶ Náboženské vyznání obyvatelstva: 1 – českobratrské evangelické, 2 – německé evangelické, 3 – augsburské evangelické ve východním Slezsku, 4 – augsburské evangelické církve na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, 5 – reformované církve evangelické na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, 6 – Jednota bratrská, 7 – Jednota Chelčického, 8 – Jednota českobratrská, 9 – metodisté, 10 – ostatní evangelické denominace. *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl I. Československá statistika. Svazek 98. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 7) Praha 1934, s. 98-99.

Rok 1921²⁵⁷ - obce s největším počtem členů ČCE

Obec	Počet obyvatel	Národnost ²⁵⁸		Náboženské vyznání					
		československá	německá	ř. – katolické	evangelické ²⁵⁹	československé	jiné	židovské	bez vyznání
Klopina s. o. Mohelnice	480	466	12	375	81	15	1	0	8
Stavenice s. o. Mohelnice	248	232	16	188	27	32	0	0	1
Veleboř s. o. Mohelnice	279	266	7	270	7	1	1	0	0
Písařov ²⁶⁰ s. o. Šilperk	1 302	1 229	64	1 211	12 – ČCE 1 ²⁶¹	23	1	0	55
Brníčko s. o. Zábřeh	775	774	1	660	40	22	0	0	53
Hrabová s. o. Zábřeh	819	729	87	396	401	1	0	0	21
Janoslavice s. o. Zábřeh	452	452	0	337	64	6	0	0	45
Kosov s. o. Zábřeh	503	500	2	413	47	3	2	0	38
Leština s. o. Zábřeh	960	957	3	707	138	3	0	0	112
Sudkov s. o. Zábřeh	1 402	1 222	165	1 283	24	8	1	0	86
Svébohov s. o. Zábřeh	664	660	1	617	47	0	0	0	0
Zábřeh s. o. Zábřeh	5 389	3 635	1 650	4 703	262 – ČCE 50 ²⁶²	131	13	42	238

²⁵⁷ Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku. Praha 1924, s. 59-63, s. 70-77.

²⁵⁸ Jiné národnosti nejsou v tabulce uvedeny.

²⁵⁹ Počet příslušníků všech evangelických církví. Pokud není uvedeno jinak, pak se uvedené číslo bude blížit počtu příslušníků Českobratrské církve evangelické v obci.

²⁶⁰ Bez převážně německé osady Bukovice.

²⁶¹ V knize přístupů je uvedena do roku 1921 jen jedna osoba z Písařova přistouplivší k ČCE. Přestupy v této obci začaly až v r. 1922. Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/1: Kniha přístupů 1918-1921, nestr.

Rok 1930²⁶³

Obec	Počet obyvatel	Národnost ²⁶⁴		Náboženské vyznání					
		československá	německá	ř. – katolické	evangelické ²⁶⁵	československé	jiné	židovské	bez vyznání
Klopina s. o. Mohelnice	496	478	17	319	142	28	3	0	4
Stavenice s. o. Mohelnice	254	236	17	184	49	49	1	0	3
Veleboř s. o. Mohelnice	261	259	2	205	48	6	0	0	2
Písařov ²⁶⁶ s. o. Šilperk	1 193	1 154	38	984	147	8	1	0	53
Brníčko s. o. Zábřeh	819	817	1	689	78	17	0	0	35
Hrabová s. o. Zábřeh	854	769	75	377	440	22	0	0	15
Janoslavice s. o. Zábřeh	427	426	1	322	87	10	1	0	7
Kosov s. o. Zábřeh	526	514	8	437	33	0	1	0	13
Leština s. o. Zábřeh	1 030	1 025	5	743	145	44	0	0	98
Sudkov s. o. Zábřeh	1 548	1 383	154	1 249	140	28	8	0	123
Svébohov s. o. Zábřeh	641	640	1	586	52	1	0	0	2
Zábřeh s. o. Zábřeh	6 247	4 232	1 905	5 198	362 ČCE 200-250	280	35	30	342

²⁶² Věstník synodního výboru ČCE uvádí pro kazatelskou stanici Zábřeh 56 osob za r. 1921. Věstník synodního výboru Českobratrské církve evangelické, r. 4, 1922, č. 2, s. 26.

²⁶³ Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Praha 1935, s. 101-106, s. 125-129.

²⁶⁴ Jiné národnosti nejsou v tabulce uvedeny.

²⁶⁵ Počet příslušníků všech evangelických církví. Pokud není uvedeno jinak, pak uvedené číslo bude blížit počtu příslušníků Českobratrské církve evangelické v obci.

²⁶⁶ Bez převážně německé osady Bukovice.